ప్రచురణ నెం. 307
ప్రథమ ముద్రణ :
ఆశ్వయుజం 1880
(అక్టోబరు, 1958)

వెల : రూ. 2.50

ముద్రణ :
స్వతంత్ర ఆర్ట్ ప్రింటర్సు,
విజయవాడ.

నివేదన

కురుక్షేత్ర కావ్య రచన వ్యాసభగవానుని మహాభారతాన్ని అను సరించి జరుగలేదు. మహాభారతాన్ని తిరిగి వర్ణించటంకూడా నా అభి మతం కాదు. నేను చెప్పదలచిందేమిటో భీష్మ యుధిష్ఠరుల ప్రసక్తి లేకుండానే చెప్పవచ్చు. కాని అప్పుడీ రచన ప్రబంధ కావ్యం కాకుండా ఖండకావ్యంగా రూపొందిఉండేది. ఐనా దీనిని ప్రబంధ రూపంలో తీసుకు రావడానికి నా కొక నిశ్చితమైన ప్రణాళి కేమీ లేదు. అసలు విషయ మిది: మొట్టమొదట అశోక చక్రవర్తి నిర్వేదం నన్నాకర్షించింది. 'కళింగ విజయం' అను కవిత రచించేకాలంలో యుద్ధసమస్యయే మానవుని సమస్య లన్నిటికీ మూలమా అనిపించింది నాకు. ఈ సంద ర్భంలోనే ద్వాపరంవైపు తిరిగి 'విజయం' అనే చిన్న మాటను కురు క్షేత్ర మైదానంలో పరుచుకుపోయిన శవాల కుప్పలతో సరిపోల్చి చూచు కుంటున్న యుధిష్ఠరునివైపు దృష్టి సారించాను. అక్కడ నాకు భీష్ముని ధర్మ ప్రబోధంలో ప్రశ్నయొక్క రెండవ పక్షంకూడా దృష్టి గోచర మైంది. ఆత్మ సంఘర్షణను ఆత్మతోనూ, శరీర సంఘర్షణను శరీరం తోనూ మాత్రమే జయించగలుగుతాం. ఇదే ఆ రెండవ పక్షం. ఈ కథ యుద్ధానంతరం జరిగింది. యుద్ధారంభంలో భగవంతుడు స్వయంగా అర్జునుని కుపదేశించిన బోధల సారాంశంకూడా అన్యాయానికి విరు ద్ధంగా తపోబల ప్రదర్శనను నిరోధించటమే.

యుద్ధం నింద్యం. ఘోరమైన క్రూరకృత్యం. కాని ఇందుకు బాధ్యు లెవరు? అవినీతి వలలు పన్ని ప్రతీకారాన్ని ఆహ్వానించేవాడా? లేక ఆ వలలను తుత్తునియలు చేయాలని తహతహలాడేవాడా? పాండవు లను నిర్వాసితులను చేసి దుర్యోధనుడుకూడా ఒకవిధమైన శాంతిని నెలకొల్పాడు. ఐతే మరి యుధిష్ఠరుడు ఆ శాంతిని భంగపరుచకపోవ టమే వాంఛనీయమా?

ఈ స్థూల విషయాలను గురించి జరిగిన ఆలోచనాపరంపరల తోనే ఈ కావ్యం పూర్తి అయింది. భీష్మ, యుధిష్ఠరులను ఆలంబనగా స్వీకరించి ఉన్మత్తుల చేయసాగిన ఈ యుద్ధసమస్యలను నే నర్థంచేసు

కున్న రీతిగా చిత్రించాను. అందువల్లనే నేను కురుక్షేత్రంలోని భీష్మ, యుధిష్ఠరులు కేవలం మహాభారతంలోని భీష్మ, యుధిష్ఠరుల ప్రతి బింబాలేనని వక్కాణించటంలేదు. ఐనప్పటికీ భీష్మ, యుధిష్ఠరుల ముఖతా ద్వాపరయుగానికి అన్నివిధాలా అసహజమనిపించే పలుకు లేవీ వెలువడకుండా ఆమూలాగ్రం జాగ్రత్త వహించాను. కాని భీష్ముడు మన యుగానికికూడా అన్వయించే విధంగా భాషించే సందర్భంలో మాత్రం కొంత స్వతంత్రం తీసుకొని విశదంగా వర్ణించిన మాట నిజం. అక్కడక్కడ అదే ప్రశ్నకు సంబంధించగల తదితర ప్రశ్నలకు భీష్మ పితామహుని జవాబు ఎలా ఉండగలదన్న 'అంచనా' ను కూడా వినియోగించుకున్నాను. నిజం చెప్పాలంటే 'భారతంలో లేనిది భరతఖండం లోనే లేద' న్న సామెత చాలవరకు ఈనాటికీ అన్వయిస్తుంది. మహాభారతంలో రాచరికం లేని సమాజ వ్యవస్థ - దాన్ని విచ్ఛిన్నం చేసిన నీతియొక్క వివరణను అధ్యయనం చేసినప్పటినుండీ నా విశ్వాసం మరింత బలిష్ఠతరమైంది.

ద్వాపరానికి అతకని సందర్భా లెక్కడైనా ఉంటే ఆ బాధ్యతంతా నాది మాత్రమే. అలాంటి సందర్భాలను పాఠకులు - వాటి ప్రక్షిప్తత కారణంగా - తమంతట తామే గుర్తించగలరు. ఆరవ సర్గ మొత్తం అలా అదనంగా చేర్చబడిన భాగమే. ఈ కావ్యానికి సంబంధం లేకుండా ప్రత్యేకంగా కూడా దానికి అస్థిత్వముంది.

చివరకు నే చేసే విజ్ఞప్తి మరొక్కటి. కురుక్షేత్రంలో ప్రబంధానికి ఉండవలసిన క్రమత్వం అందులో వర్ణించబడిన భావాలలో నిబిడమై ఉంది. నిజానికి ఈ పుస్తకంలో నేను బహుశా ఆలోచిస్తూనే ఉండిపోయానేమో: భీష్మునివద్దకు చేరేసరికి కవిత్వం మరుపుకు వచ్చిందేమో కూడా. ఏమైనా కురుక్షేత్రం దర్శనశాస్త్రమూ కాదు; ఎవరో జ్ఞానమూర్తి ప్రౌఢమేధస్సునుండి వెలువడిన మహాద్భుతమూ కాదు. మస్తిష్కపు లోతులకు చేరి మాట్లాడుతున్న ఒక సామాన్య మానవుని శంకాకుల హృదయ మిది. అంతే!

ఇట్లు,

రామధారీసింహ్ 'దినకర్'

నా మాట

హిందీ సాహిత్య ప్రపంచంలో అశేష కీర్తి నార్జించిన ప్రియ ప్రవాస్, సాకేత్, కామాయినీల తరువాత ప్రముఖస్థాన మలంకరించిన దీ మహాకావ్యం. ఇట్టి ఉత్తమ కావ్యమును సమర్థులైన సాహిత్యవేత్తలు అనువదించవలసియుండగా నావంటి సామాన్యుడు అనువదించ బూను కొనటం దుస్సాహసమేనని నేనూ అంగీకరిస్తాను. కాని 'గుండెను గొంతుకలో కొట్లాడించి' అనువదించేవరకూ విశ్రాంతి నివ్వకుండా వెంటాడగల ఉత్తమ కావ్యమును సృజించిన శ్రీ రామధారీ సింహ్ 'దినకర్' గారే ఈ సాహసానికి బాధ్యులు.

శాంతికోసం పరితపించిపోతున్న మానవాళికి ఈ కావ్యం విశ్వ శాంతికి సూచించబడుతున్న విభిన్న మార్గాలలో ఒకదానిని ప్రతిపాదిస్తు న్నది. ఇందులో ప్రతిపాదించబడిన మార్గానికి పునాదియైన శాస్త్రీయ ప్రాతిపదికను గురించి గానీ, అవగాహనను గురించిగానీ, ఆచరణ యోగ్యతను గురించిగానీ సంపూర్ణంగా ఏకీభవించలేకపోవచ్చును. కాని ఈ కావ్యంలో విశ్వశాంతికై కవి హృదయం ప్రదర్శించిన తహతహకు మాత్రం జోహారనక తప్పదు. విశ్వశాంతికి ఆత్మసాక్షిగా ప్రతిపాదించ బడు ప్రతిమార్గం స్వాగతయోగ్యమే. నన్ను ఈ అనువాదానికి పురి కొల్పిం దీ దృక్పథమే.

దృక్పథమూ, పథమూ ఏదైనా సరే నేడు ప్రపంచానికి కావల సింది సుస్థిర శాంతి; సగౌరవ సహజీవనం. మానవజాతి తరతరాలుగా సాధించిన సర్వస్వాన్ని సర్వనాశనం చేయటానికి కంకణం కట్టుకుని పనిచేస్తున్న యుద్ధోన్మాదులకు వ్యతిరేకంగా, యుద్ధానికీ, మారణ హోమానికీ వ్యతిరేకంగా, భస్మాసురుల హస్తాల్లో చిక్కి అజ్ఞానంగా తయారైన విజ్ఞానాన్ని సుజ్ఞానంగా మార్చటానికీ, సుస్థిర విశ్వశాంతి స్థాపనకూ ప్రతి సాహిత్యకుడు తన కాలాన్నీ, ప్రతి వ్యక్తీ తన బలాన్నీ పణంపెట్టి నిర్విరామంగా పోరాడవలసిన పరీక్షా సమయ మిది. ఏది

ఏమైనా విశ్వశాంతి స్థాపించి తీరాలి. ఆ పోరాటానికి ఒక చిన్న కానుకే నా యీ కావ్యానువాదం. ఆధునిక హిందీసాహిత్యంలో అగ్రస్థాన మలంకరించిన ఈ మహా కావ్యాన్ని తెలుగు ప్రజల కందించాలనే ఆకాంక్షతోనే హిందీ - తెలుగు సాహిత్యాల ఆదాన ప్రదాన కార్య క్రమంలో నా వంతు కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చాలన్న ఆశయంతోనే ఈ సాహసానికి పూనుకున్నాను.

ఇక నా అనువాదాన్ని గురించి. ఇంతవరకూ తెలుగులో 'Blank verse' విధానంలో ఖండకావ్య రచనలేకాని మహా కావ్య నిర్మాణం జరుగలేదు. అదీగాక 'బ్లాంకు వర్సు' విధానంలో ఖండ రచనలైతే రక్తి కట్టవచ్చును కాని మహాకావ్య నిర్మాణానికి ఆ పద్ధతి రాణించదని - ఒక అపోహ కావచ్చు - బాగా ప్రచారంలో వుంది. ఛందో బద్ధ కవితా విధానంపై వుండవలసినదానికంటె ఎక్కువ అభిమానం లేకుండా పరిశీలించినట్లయితే 'బ్లాంకు వర్సు' విధానంలో సైతం మహా కావ్య నిర్మాణం సమర్థంగా సాగించవచ్చునని విదితమౌతుంది. అనువాద రూపంలోనైనప్పటికీ ఈ సత్యం నిరూపించుదామన్న ఆశయంతోనే ఈ ప్రయత్నానికి పూనుకున్నాను. నేను పండితుడను కాను. ఒక సామాన్య సాహిత్య సేవాభిలాషిని మాత్రమే. సమర్థులైన రచయితలు 'బ్లాంకు వర్సు'లో కావ్య నిర్మాణానికి పూనుకుంటే హృదయాలను కదలించగలిగిన నవరసభరితాలైన మహా కావ్యాలు ఎన్నయినా అవతరించగలవు. సామర్థ్యం కంటె ఉత్సాహం, నిరాశకంటె ఆశ ఎక్కువ కలవాణ్ణి కావటం చేతనూ, సమర్థులైన రచయితలు 'బ్లాంకు వర్సు' లో మహా కావ్య రచనకు పూనుకుంటారన్న విశ్వాసంతోనూ, పూనుకోవాలన్న ఆకాంక్షతోనూ ఇలా సాహసించటం జరిగిందని సవినయంగా మనవి చేస్తున్నాను.

నిజానికి ఈ కావ్యాన్ని అనువదించటం జరిగి నాలుగు సంవత్స రాలు దాటింది. అప్పటినుండి దీనిని వెలుగులోనికి తేవలెనని ఎంతగానో ప్రయత్నించాను. కాని ఏం లాభం? నేను దరిద్రనారాయణుని ఆప్త మిత్రుణ్ణి కావటంచేత నా కావ్యప్రచురణ ప్రయత్నం విఫలమైంది. చివరకు 1955 మధ్య కాలంలో ఆంధ్రదేశంలో ప్రముఖ ప్రచురణాసంస్థ అయిన

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవారికి నా అనువాదమును చూపించగా వారు దానిని స్వీకరించి ప్రచురించుట కంగీకరించారు. ఈ విధముగా ఎట్టకేలకు నా కోరిక నెరవేరి ఈనాటికి కావ్యం వెలుగుముఖం చూడగలుగు తోంది. అందుకు విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవారికి ఎంతైనా కృతజ్ఞుణి. నేను కోరినదే తడవుగా అనువాదమును ప్రచురించుకొనుటకు అనుమతి నొసగి పూర్తిగా అపరిచితుడనైన నా యెడల చూపిన ఆదర మునకు,హిందీ మహాకవి శ్రీ రామధారీసింహ్'దినకర్'గారికి నా హృదయ పూర్వక ధన్యవాదములు. ఈమధ్యనే నా అదృష్టంకొద్దీ "సరస్వతీపుత్ర" శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారి పరిచయభాగ్యం లభించింది. ఇంతలో విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవారు ముద్రణ ప్రారంభించితిమని తెలియపరచగానే నేను శ్రీ 'పుట్టపర్తి' గారిని కలుసుకుని కావ్యానువాద మును వినిపించి పరిచయ వాక్యములు వ్రాయ ప్రార్థించగా వారు దయతో నా కోరికను మన్నించి నా యెడల చూపిన వాత్సల్యమునకు వారికి నా హృదయపూర్వక అభివందనములు. అలాగే నా కావ్యానువాదమును శ్రద్ధగా పరిశీలించి తమ అమూల్య అభిప్రాయముల నిచ్చి ఆదరించిన పెద్దలందరకూ నా కృతజ్ఞతాభివందనములు. కాని ప్రకటింపబడిన అభిప్రాయములలో గ్రంథ విస్తరణభీతిచే కావ్యానువాదమును గురించి వెలువరిచిన భావములను మాత్రము సంపూర్ణముగా ప్రచురించి, మూల కావ్య ప్రశంసకు సంబంధించిన విషయాలు మాత్రం అనివార్యంగా మినహాయించవలసివచ్చినందులకు పెద్దలందరినీ నన్ను క్షమించ వలసినదిగా ప్రార్థిస్తున్నాను. ఛందోబంధాలను తెగద్రెంచి, వ్యాకరణపు గోడలను బ్రద్దలుచేసి నా వంటి సామాన్యుడు రచనావ్యాసంగానికి పూనుకొనగల సాహసాన్ని ప్రసాదించిన విప్లవ మహాకవి శ్రీశ్రీ కి నా హృదయ పూర్వక నమోవాకములు.

అయితే పాఠకులకు నా దొక మనవి. నేను లోగడనే విన్నవించు కున్నట్లు పండితుడను కాను. ఆదిగాక నేను కావ్యాన్ని అనువదించ బూనుకొనటంలో గ్రాంధికభాషా నియమాలకు గానీ, వ్యాకరణ సూత్రా లకుగానీ కట్టుబడదలచలేదు. మూలంలోని భావం చెడకుండా, చేవ తగ్గ కుండా, సాధ్యమైనంత ఎక్కువగా ప్రభావోత్పాదకమైన శిష్ట వ్యావ

హాలిక భాషపై పే మొగ్గుచూపాను. అక్కడక్కడ కొన్ని గ్రామ్యపద ప్రయోగములు చేయుటకు గూడ వెనుకాడలేదు. అంతే కాదు; ఒక్క ఆంగ్లభాషా శబ్దములను మినహాయించి - తెలుగు భాషలో కలిసిపోయి. తెలుగుభాషా శబ్దములేననిపించగల హిందీ. ఉర్దూ శబ్దములను తెలుగు శబ్దములుగా భావించి ప్రయోగించుటకు సిగ్గుపడలేదు కూడ. మిశ్రమ సమాస సాంప్రదాయము తెలుగు సాహిత్యంలో తరుచుగా అమలులో లేనప్పటికీ చెవికి ఇంపుగా తోచిన ప్రతి సందర్భములోనూ మిశ్రమ సమాసములను నిస్సంకోచంగా ఉపయోగించాను. ఈ విధంగా అవసర మనిపించినచోట్ల కొన్ని ప్రాచీన కట్టుబాట్లను బుద్ధిపూర్వకంగా ఉల్లం ఘించాను. దీనిని కొందరు పెద్దలు సమర్థించారు. కొందరు కూడదన్నారు. ప్రకటించబడిన అభిప్రాయముల ద్వారా ఆ విషయం విదితంకాగలదు.

అదీగాక ఇది నా ప్రప్రథమ మహా కావ్యానువాదమని కూడా మనవిచేస్తున్నాను. అందువలన కావ్యంలో భాషాసంబంధమైన, వ్యాకరణ సంబంధమైన దోషములు కొన్ని దొర్లియుండవచ్చును. అచ్చటచ్చట ముద్రణదోషములు గూడ సంభవించి యుండవచ్చును. కనుక పాఠకులు నా యీ ప్రయత్నమును సహృదయతతో పరిశీలించి ఆదరిస్తారని ఆశిస్తు న్నాను. ప్రస్తుత ముద్రణలోని లోపాలను పాఠకుల సలహాలతో మలి ముద్రణలో సవరించుకుంటానని సవినయంగా మనవిచేస్తున్నాను. నా యీ కృషికి అలాంటి యోగ్యత ఉన్నదీ, లేనిదీ నిర్ణయించవలసినది మీరే గనుక అది మీకే వదలుతున్నాను. సెలవు.

ఇట్లు
మీ
చావలి రామచంద్రరావు.

ఉదయగిరి,
1-10-58

పరిచయం

ధర్మానికీ, అధర్మానికీ మధ్య జరుగుతున్న ఘర్షణ నిన్నటిదీ, నేటిదీ కాదు. ఆ రెంటికీ వైరం నైసర్గికం. దాన్ని రూపుమాపటమంటే సృష్టిని తలక్రిందు చేయటమే. వాస్తవానికా రెండూ సరివుద్దీలు. ఒకదా న్నొకటి పైకొంటూ నడుస్తుంటాయి. ఒకప్పు డొకటి గెలిచినట్లు కని పించినా మరొకప్పు డింకోదాని గెలుపు తథ్యమన్నమాట మనం మరువ రాదు. భారత యుద్ధం కూడా ఈ సత్యాన్నే వెల్లడి చేస్తుందనవచ్చు. పాండవుల గెలుపుతో వ్యాసులు విజయాన్ని ధర్మానికే అంటగట్టినా దానికా విజయం శాశ్వతంకాదని చరిత్ర ఘోషిస్తూనేఉంది. భారత యుద్ధంలో ఓడిపోయిన అధర్మం మరలా ఎన్నోసార్లు విజృంభించింది. తన వికృతాకారంముందు ధర్మం మోకరిల్లి "సలాము" చేస్తుంటే చూచి అట్టహాసం చేసింది; చేస్తూంది కూడాను. మఱి దీని కెక్కడ తుది.

ఐతే మానవు డీ రెంటిమధ్య సతమతమౌతూ నలిగిపోవలసిం దేనా? అన్న ప్రశ్నకూడా మనముందు నిలుస్తుంది. మానవుడు బిక్క మొగంపెట్టి చేతులు ముడుచుకొని కూర్చొనటం పురుషకారాన్ని అవమా నించినట్లవుతుంది. వాని చూపులో పురుషకారాన్ని మించింది లేదు. సర్వమూ దానికి దాసోహమ్మనవలసిందేనని వాని ఆశయం. అంటుందని వాని విశ్వాసంకూడాను. ఈ ప్రత్యయంతోనే మానవుడు ముందుకు పోతున్నాడు. ధర్మాధర్మాల గెలుపోటములు పురుషకారంమీదనే ఆధార పడి ఉన్నాయని రుజువు చేస్తున్నాడు. అదేమో గోచరం కాని నియతి సర్వాన్ని నియమిస్తుందంటే "చాలు పో" మ్మంటాడు.

నేడు జగత్తులో బయలుదేరిన క్షోభ చూస్తుంటే గుండె లావులిస్తు న్నాయి. అనుపదమూ —

"ఏ దేశచరిత్ర చూచినా ఏ మున్నది గర్వకారణం
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం పరపీడనపరాయణత్వం"

అన్న పలుకులు ఋషి వాక్కులలాగ ఎదుట నిలుస్తున్నాయి. ఐతే ఈ వికటాట్టహాసాలకు అంతం లేదా ? అన్న ఆర్తనాదం మానవుని అంతరాంతరం నుంచి వినవస్తూంది. "ఉంది" అనే సమాధానం కూడా ఎక్కడో శూన్యం నుండి అభయహస్తంలాగా వినదిస్తూంది.

ఇంతకూ ఏం జరుగుతుందో !

"ఏం జరుగుతుంది ? జరుగవలసిందే జరుగుతుంది."

కాని యీ నిబ్బరం తర్కంముందు నిలుస్తుందా ? మంచు కొండలా కరగిపోతుంది. పురుషకారం ముందుకు దూసుకుని వచ్చి "అన్నీ నా చేతులో వున్నాయి; నడిపిస్తా"నంటుంది. నిజమే. నడిపిస్తుంది. సందేహం లేదు. కాని ఏ మార్గంలో నడిపిస్తుంది ? ఆ మార్గంలో వెలుగుండాలి, ఆ నడక సుఖాంతం కావాలి. "ఇదో దారి, ఈ దారి వెంట నడుస్తే గమ్యం చేరుకుంటా"వని చూపే మార్గదర్శి కావాలి. అతడు క్రాంతదర్శిగా, ఋషిగా తప్పక వుండితీరాలి. ఈలాంటి వితర్క సమయంలోనే ఆ మహావ్యక్తి కాహ్వానం; ఆయన వాక్కుల కమరత్వం ప్రాప్తించటమూను. ఆ వాక్కులతో మానవుణ్ణి దేవత్వం వైపుకు నడిపించేవాడే కవి; క్రాంతదర్శి; మహర్షి. అతని వాక్కులే లోకంలో నిత్యమై నిలిచే కావ్యం; నిఖిలమై ఘోషించే వేదం. కురుక్షేత్ర కావ్యం మానవుని ప్రగతికి చాలా దోహద మిస్తుందనే నా నమ్మకం. అలాంటి కావ్యాన్ని అనువదించి శ్రీ చావలి రామచంద్ర రావుగారు ఆంధ్రలోకానికి ఉపకారం చేశారు. మూలాన్ని చక్కగా అనుసరించారు. చెప్పదలచిన భావం సూటిగా, వాడిగా చెప్పటం రచయితకు వెన్నతో పెట్టిన గుణంగా కావ్యంపల్ల తెలుస్తుంది. ఏ మాట వెలువడినా అది హృదయాన్ని దూసికొని వచ్చినట్లు తోస్తుంది.

ఈ నరజాతి స్వత్వం
సహజ సురక్షితమై యుంటే
ఈ లోకపు
రూపే రూపున నుండెడిదా !

అన్న మాటల్లో ఎంత నిర్వేదమూ, పశ్చాత్తాపమూ ఆయన హృదయాన్ని కలచిందో చెప్పలేం.

మానవుడు కర్మశీలుడు కావాలి. అప్పుడే వాడు భవిష్యత్తును నిర్మించుకోగలుగుతాడు. మన కెందుకని ఉదాసీనంగా తప్పుకోవడం వాని ప్రగతికి నిరోధకం. ఈ భావాన్ని రచయిత హృదయానికి తాకేటట్లు

"ఇహ మంటే గడగడ మను
మహామహులపై లే దీ మహిభారం
అహరహమూ శ్రమించి
మట్టినుండి మాణిక్యం వెలయించెడి
నరులే యీ భువి కాధారం"

అని సుందరంగా పలుకగలిగినాడు.

"దోసిలొగ్గి అదృష్టానికి
దాసోహ మ్మన దెపుడూ ప్రకృతి
నరుని ప్రయత్న శ్రమలకు
శిరము వంచు నిరంతరం."
విధి లిఖితం విధి లిఖితంబని
వినదింతు రకర్మణ్యులు
చెమటోడ్చి శ్రమించు వీరులు
నొసటివ్రాత హతమార్తురు."

మొదలైన పద్యాలు సుప్తపన్నగాలను తట్టి లేపుతున్నట్లున్నాయి.

భాషా విషయంలో రచయిత చాలావరకు విశృంఖలంగా ప్రవర్తించినాడనే చెప్పవచ్చు. ఐనా కవిశక్తి దాన్ని కప్పుకుంటూవచ్చింది. నవ్యాంధ్ర సాహిత్యలోకంలో కురుక్షేత్ర మొక "రసఖండం".

సెలవు.

కడప,
1-8-58

(సం) పుట్టపర్తి నారాయణాచార్య.

★

అభిప్రాయములు

శ్రీ ప్రో. వెంకటాచల శర్మగారు

(వ్యవస్థాపకులు, దక్షిణ భారత హిందీ ప్రచారసభ, మద్రాసు-17)
(హిందీ నుండి)

శ్రీ చావలి రామచంద్రరావుగారిచే అనువదింపబడిన 'కురుక్షేత్ర' తెలుగు కావ్యానువాదమును మూలముతో పోల్చి ఆమూలాగ్రముగా చదివించుకుని వింటిని. వీరి తెలుగు ప్రభావోత్పాదకమైన వ్యావహారిక భాషలో సాగి భావమును శక్తివంతముగా వ్యక్తీకరింప సమర్థమైనది. 'బ్లాంకు వర్సు' యగుటచే సామాన్యులు కూడా దీనిని చదివి సులభముగా అర్థము చేసుకొనగలరు.

బహుశా ఆధునిక హిందీ కావ్యము అనువదింపబడటం ఇదే ప్రథమ మనుకుంటాను. అనువాదము కూడా సొగసుగా సాగినది. ఎక్కడా మూలమునకు దూరము కాలేదు. ఇది చాలా ఉత్తమ అనువాద మని నా అభిప్రాయము. చదువునప్పుడు ఇది తెలుగులో స్వతంత్ర రచనయే ననిపించును.

మద్రాసు-17, 3-11-53. (సం.) ప్రో. వెంకటాచల శర్మ.

★

'బౌద్ధ వాఙ్మయ బ్రహ్మ'

శ్రీ దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారు

హిందీ సాహిత్యమున అగ్రస్థాన మలంకరించిన శ్రీ రామధారీ సింహ 'దినకర్' రచించిన 'కురుక్షేత్ర' అను మహా కావ్యమునకు ఈ ప్రస్తుత రచన భావానువాదము. 'కురుక్షేత్రము' ఆంగ్లభాష యందు గల 'Blank verse' ను పోలియున్నది. దీనిని తెలుగు వాఙ్మయమున 'స్వచ్ఛంద కవిత' లేక 'స్వేచ్ఛా కవిత'యని వచించుచో సహేతుకముగ నుండునని మదభిప్రాయము. గద్య పద్యాత్మకములు, పద్యధోరణియందు గల గద్యములు కావ్య శిల్ప పరాకాష్ఠ నందుటలో విఫలత నందలేదనుటకు రవీంద్ర కవిచంద్రుని లోకోత్తర రచనలే సాక్షి. స్వేచ్ఛా కవిత నూతగ గొని ఖండకావ్యముల రచించిన అధునాతన కవుల సంఖ్య అనంతము. కాని మహాకావ్యము రచించినవారు కడుంగడు అరిది. ఆంధ్రమున మన రచయిత మూలమందుగల కవి లక్ష్యమును, భావోద్రేకమును నశింపనిరీతి తన యనువాదమందు ఛందస్సును లక్ష్యము సేయక కడుంగడు స్వచ్ఛందమగు పోకడనే స్వీకరించినాడు. ఇందలి శయ్య మనోజ్ఞమై అనర్గళముగ మొదటినుండి చివరవరకు కొనసాగినది. ఈ రచయిత శైలి తత్సమశబ్ద భూయిష్ఠమయ్యు నట నట వ్యావహారిక భాషా సాంప్రదాయమును స్వీకరించెను. అందందు సమాసములు తత్సమ తద్భవ పదములతో గూడినవగుటంజేసి భాషా జాతీయతకు, తెలుగు నుడికారపు సొంపునకు కొంత హాని వాటిల్లినది. అయినను దినకరుని ఈ మహా కావ్యమును అనువదింప బూనిన ఈ నవయువ రచయిత ధీరసంకల్పము ప్రశంసార్హము. రసజ్ఞులు, కవితా ప్రియులు, కళా కోవిదులు ఈ మిత్రుని సాహసోపేతమగు ఉదారకృతికి తగు ప్రోత్సాహ మొసంగ వేడికోలు.

మాచవరం,
విజయవాడ,
28-5-1954.

ఆంధ్ర సాహితీ పిపాసి,
(సం.) దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్య.

శ్రీ వారణాశి రామమూర్తి 'రేణు' యమ్. ఏ. గారు
హైదరాబాద్ రేడియో హిందీ ప్రొడ్యూసర్

శ్రీ చావలి రామచంద్రరావుగారు తెనిగించిన 'కురుక్షేత్ర' కావ్యమును ఆద్యంతము విని ఆనందించితిని. హిందీ మాతృకలోని భావసౌందర్యము చెడకుండ అనువాదములోనికి తేగలిగిన వీరి యీ ప్రయత్నము ప్రశంసార్హము. భాష వ్యావహారికము, రచన అంతయు స్వచ్ఛందవృత్తములలో నడపినారు. సులభశైలి. ధారాశుద్ధి తగినంతగ మన్నది. అనువాదము మూలమునకు దీటుగా ప్రౌఢముగా నడచినది. అనువాదకులు అభిమానముతో వాడిన 'బజాయించి' 'సతాయించి' లాంటి ప్రయోగములు 'తులసి వనమున గంజాయి మొక్కలుగ' నాకు మాత్రము సమ్మతాలు కాజాలకున్నవి. 'భిన్నరుచిర్హి లోకః' కదామరి ! అయినను శ్రీరావుగారి ప్రయత్నము అభివందనీయము. వీరిట్లే ఇతర గ్రంథరత్నములకు గూడ ననువాదములు సాగింతురుగాక. ఆంధ్ర హిందీ సాహిత్యముల ఆదాన ప్రదానకార్యక్రమమును చక్కగ పోషింతురుగాక. శుభంభూయాత్ !

గుంటూరు,
9-1-54.

(సం) వారణాశి రామమూర్తి.

శ్రీ మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు

(బ్రిటిషు మహాయుగము, భూమి-రైతు-రాజు, తెలుగు వాల్మీకము మొదలైన బహు గ్రంథకర్తలు. ఉత్తమకోవకు చెందిన దేశ భక్తులు.)

చిరంజీవి చావలి రామచంద్రరావు తాను రచించిన 'కురుక్షేత్ర' కావ్యమును నా యెదుట పఠించినాడు; కాదు. గానము చేసినాడు. ఇది హిందీలో మహాకవి శ్రీ 'దినకర్' వ్రాసినదానికి అనువాదము. మూలమగు హిందీ రచనలో గల నడక, శ్రావ్యత, ప్రసన్నత ఈతని తెలుగు గేయములో (యతిప్రాస నియమాదులలో చిక్కుకొనని యీ Blank-Verse రచనలో) నాకు కన్పించినది.

ఏ వెయ్యి ఏండ్లనాడో అంతకు పూర్వమో, నన్నయ నాడో అంతకు పూర్వమో వెలసిన తెలుగు ఛందోనియమములు, వ్యాకరణ సూత్రములు, శబ్దజాలము నేటికిని మనకు మీరరాని సాంప్రదాయములుగ కొందరు తలంచుచున్నారు. కాని శాశ్వతముగ భాషను, - సంతత ప్రవంతియగు సరస్వతిని - కట్టివేయుటకు ఈ కట్టు త్రాళ్ళకు తాహతు లేదు. వీటిని త్రెంచుకుని ఆ వాహిని ప్రవహించి పోవుచునేయుండును. అట్లు ప్రవహించిన నూతన స్రవంతియే నేటి భావకవిత్వము.

ఈ రచనలకు ప్రమాణము పాత ఛందోవ్యాకరణాదిక నియమములుకావు. రసము, నడకయు, హాయియు, భావప్రసన్నతయు మాత్రమే వీనికి ప్రమాణములు. ఇవియే వీనికి ప్రాప్యములును. చిరంజీవి 'రామచంద్రుడు' ఈ ప్రమాణమునే స్వీకరించి ఈ ప్రాప్యమునే సాధించినాడని నా అభిప్రాయము. తెలుగు పదములను సంస్కృత పదములతో సమాసపరుచు మిశ్రమ సమాస సాంప్రదాయము మన తెలుగులో లేదు; అయినను పూర్వ కవితలలోనే ఇట్టివి మహా కవి ప్రయోగములు అంగీకరింపబడి యున్నవి. జనసామాన్యములో గూడ ఇట్టివి చాల రూఢములై పోయినవి. కనుక వీటి ప్రవేశమును కావ్యరచనలోనికి ఎవరుగాని అడ్డగించలేరు, అడ్డగించ నక్కరయులేదు. ఇట్టి ప్రయోగములను ఈ యువకుడు తన యీ గేయములో చేసినాడన్నచో క్షంతవ్యమేగాక సొగసుగ నుండుటచే గంతవ్యమును నగును.

ఈ కురుక్షేత్ర సందేశమును యీ చక్కని గేయరూపములో తెలుగులో మనకు వినిపించిన ఈ చిరంజీవి చిరంజీవియై భాషకు, దేశమునకు ఇతోధికమగు సేవచేయుగాక యని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

విద్యావనం
పామర్రు,
23-2-'53

(సం) మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రి.

★

స మ ర్ప ణ

నిండు మనస్సులతో

సిసలైన శాంతికోసం

విసుగూ, విరామం లేకుండా

విశ్వవ్యాప్తంగా

కృషి చేస్తున్న

అసంఖ్యాక శాంతియోధులకు

చంద్రుని కో నూలుపోగులాగా

ప్రధమ సర్గ

ఎవ్వరిదా రోదన
నవయువకుల రక్తసిక్త
లేఖిని విరచించిన చరిత్ర ప్రాంగణాన —
తనుగా పోరాడని,
తనవి గాని యితరేతర లక్షల తనువుల
హననం చేసే రాజనీతి విశారదుడు;
మేధస్సులో విద్యుత్తు,
హృదయంలో మలినం
మూర్తీభవించిన
కునీతిమూర్తి – ఒక వృద్ధుని
నిశ్వాస సహిత విశ్వాసం
వెలువరచిన ప్రవచనం —
" నెత్తురు నదులై పారినవా!
పోనీ! దేశగౌరవం నిలిచింది;
దేశమాత గర్విస్తోంది! — నిజం?

...   .

అదుగో చూచారా!
దేశమాత ఫాలంపై విలసిల్లే

కుంకుమ అరుణారుణ
గౌరవ పరిరక్షకు
తమ పసుపు కుంకుమల
పణమొడ్డిన అసంఖ్యాక
సతీమణుల స్మరణం;
దేశమాత ప్రతిష్ఠ పతాక
గగనాంగణ మధ్యంలో
విహరించగ - తమ
నెత్తురుముద్దల, ప్రియపుత్రుల
రణమారణహోమంలో
స్వాహా చేసిన
అగణిత సతీమతల్లుల
అఖండ సన్మానం
జరుగుతోంది బ్రహ్మాండంగా !
అల్లదిగో ! కన్నారా !

... ...

ప్రతిష్ఠట ! దేశమాత ప్రతిష్ఠట !
యిది వాస్తవమా ? హాలాహల
ద్రోహబుద్ధి కావరణా ?
ఘనీభూత స్వార్థసభ్యతాధినేతల
ఉదరంలో మండే
చిరకాల దురాశాకీలలు
చూపే ఒక సాకా ?

ఈ అరిష్ట ప్రతిష్ఠారహస్యం
తెలియాలా ఈశునకే !

... ...

విశ్వజన ప్రశాంత రాగరహిత
హృదంతరాళంలో
కనలే మీ కుటిలాగ్నులు;
కొద్దిమంది విహారగవ్యక్తుల
విషశ్వాసల్లో రగులుతే నీ యుద్ధాగ్నులు
విశ్వజనసామాన్య మేనాడూ
కోరదు యుద్ధం
ప్రశాంత శాంతికి హమేశా సంసిద్ధం.

... ...

మరిగే ఉద్వేగంతో
మానస పటలంలో
జరుగుతుంది సంఘర్షణ
ప్రతి యుద్ధానికి ముందూ !
ప్రతి యుద్ధానికి ముందూ,
ఉదయిస్తుం దొక సవాలు —
"అన్యాయం, అవమానం, విషమ విద్రోహం"
వినాశనమయ్యేందుకు
శస్త్రాస్త్రాలేనా సాయం ?
లేదా అపాయంలేని మరో ఉపాయం ?

... ...

ఐతేనేం? యుద్ధానికి
సిద్ధమవక తప్పదు మరి!
ఎలాగో జరుగుతుంది యుద్ధాంతం.
మరి జరిగిందా
సమరాత్పూర్వ సమస్యాంతం?
నిరాశ! ఘోర నిరాశ!
రక్తసిక్త రణరంగంలో
చరిత్ర ముంగిట
విజేత పర్యాలోకనలో
నగ్నంగా కనిపిస్తోంది
సత్యమూర్తి విపరీత విలాపం.
రోదిస్తోంది కంటినీరు కాలువగా.
విజేత వదనంపై
వర్షిస్తోంది శోకవృష్టి!
అసత్యపు ఆఘాతాలకు
నిస్సహాయ నీరవహృత్తంత్రులు
ప్రతిధ్వనించాయ్.
హృదయ విపంచి నేదో అజ్ఞాత హస్తం
మీటిందో ఏమో!
దహిస్తోంది హృదయం
లోనే, లోలోనే పాపం,
కుములసాగు నా విజేత
కానేం లాభం?

౧

సత్యాఘాతానికి లేదు ప్రతీఘాతం
జవాబు శూన్యం; అయోమయం.

. . .   .

తటాలున
హృదయపుటల ఛేదించుక
సత్యాఘాతం కల్గించిన
వ్యథ సైరించుచు
నెశలిం దాక ఆక్రందన —
"హా! భగవాన్!
ఎంత రుధిర స్రవంతి
ప్రవహించిం దీ భువిపై!
ఎంత ఘోరం, అత్యాచారం
చేశా డీ మహాపాపి!"

. . .   .

అయితేనేం! అత్యాశ్చర్యం!
గత గాయం మానకముందే
తిరిగి తయారు సమరానికి!
తిరిగి తరుగుతాడు తలలు!
తిరిగి ఉరుకుతాడు రణరంగానికి!
చస్తాడు; చంపుతాడు;
తుట్టతుదకు విలపిస్తాడు!
చరిత్ర చర్వితచర్వణ మిది
నరుని గుండె కాదుగదా నల్లరాయి!

. . .   .

గత కాలంలో
కురుక్షేత్ర రణరంగంలో
నరమారణ యజ్ఞకాండ
ముగిసిం దపుడే
సాటి నరుని వక్షం
కక్షతీర చీల్చి
వెచ్చని పచ్చి నెత్తురు
ముచ్చటగా గ్రోలి
ప్రశాంతమైం దపుడే
వజ్రకాయి, మహాబలుడు
భీముని నిప్పులుకక్కే ఎద.

... ...

ప్రచండ క్రోధంతో సండ్లు బిగించి
వెచ్చని నర రుధిరంలో
పదమూడేళ్ళక్రితం వీడిన జడముడి
ముంచి, ముడిచి వికటంగా
పకపకలాడే ద్రౌపది
ఎవ్వరామె ! మానవియా ?
ప్రజ్వలిత ప్రతీకారాగ్నియా ?

... ...

వజ్రకాయి, వృకోదరుడు
దుస్సహ సమరంలో
అసువులు గోల్పోయిన
ఉప పాండవ పంచకమూల్యం వలె

ద్రోణ సుతుని గౌరవ మణిని
హరించి తన ప్రియురాలికి
అనురాగంతో అర్పించుట
అల్లదిగో కన్నారా !

... ...

ఇంతకు అంతానికి
మిగిలిన సారం?
దాయాదుల శ్రాద్ధకర్మకో,
కౌరవ ప్రేత చితుల సమశ్మాన
భూమిన రోదించుటకో,
వృద్ధ యొకతె, అంధు డొకడు
— ఎండిన మొండిచెట్లవోలె —
మిగిలారీ భువిపై.

... ...

అతిభీకర కురుక్షేత్ర ప్రేతభూమిలో
పాండవ రణ శిబిర ప్రాంగణాన
లేస్తున్నవి ఉన్మాద హర్ష నినాదాలు;
చేస్తున్నవి వాయువుతో సంఘర్షణ.
ఆ నిస్సారపు, నిర్జీవపు సంఘర్షణాలో
నీరసపడి, తలవాల్చుక
మరల సాగె శిబిరపు దెస.
జీవిత నిర్జీవుల బుద్ధికి చింతిస్తూ
అపహాస్య కంటకాల నెదలో
దిగవేయుచు గొనుగ సాగె —

"ఏం చెయ్యం తిరిగిరాక !
కనపడటంలా,
సీకన నిర్జన మహామైదానం ?
నీ హాహాకనినాద శరాల
కరాళ మరణబాధ భోగించగ
ఎవరున్నా రచ్చట ! "

... ...

హర్షంలో నిబిడమైన
ఈ వ్యంగ్యం, అపహాస్యం
గుర్తించిం దెందరు ?
అంతా విజయ సురాపానోన్మత్తులు !
ఆనంద నిషాలో
చైతన్యం పతనమైన,
" జీవితులేనా ? " అనిపించే
అర్థమృత శరీరు లంతా !

... ...

మరి ఈ సత్యం గుర్తించెడి
మేధస్సే లేదా — లేకేం ?
ఈ ఆనందోన్మత్త
జడసముదాయంలో సైతం
ఉన్న దొక ఉన్నత మేధ.
కాని ధరించింది మౌనం.
మగ్నమైంది మౌనముద్రలో.
ఐతేనేం ? లోలోపల ఐ కుములుతోంది.

... ...

"తిరుగులేని సత్యం;
కఠోర వాస్తవ మిది!
అంతా, అంతా గతించారు.
పయనించా రతి దూరం.
ఈర్ష్యా, ద్వేషం, హాహాకారం
మచ్చుకైన కానరాని
మరోలోకపు వాసుల
కేల యీ పాడుగోల!
అందుకనే యీ హర్షం
జీవితులు కృంగి కృశించే వ్యంగ్యం."

... ...

అదేదో స్వప్నంలోవలె
అడుగో! లీలగా దుర్యోధను
డేదో అంటున్నాడు! —
"ధర్మజా! మాకా లోకపు పని తీరెను.
చేరాం మే మీనలి ఒడ్డుకు.
మా గుండెల్లో గాయం చేసేందుకు
లేదు నీ కవకాశం.
లేదు మా కేమాటా వినపడే ఆశ.
ఎందుకు వృథాప్రయాస?

... ...

"మే మీ లోకం చేరాం.
రుధిరధార మహాభారతం
మా కొక స్వప్నమాత్రం.

అంతఃశూన్యంవలె
ఎప్పుడో ఘటించిన
సాధారణ ఘటనవలె —
లీలామాత్రంగా కన్పిస్తున్నది.
వాటర్థం, మూల్యం, సారాంశం
స్మృతిపథాన అదృశ్యం.

... ...

"మే మీ లోకంలో; మీ రా లోంకలో!
పరాజయం! పోనీ జయమేలే!
దక్కిం దెవరికి? గెలిచిం దెవ్వరూ?
పాపం! నీవేలే! నీవేలే జయఫలాలు!
—వ్యంగ్యం, పశ్చాత్తాపం, అంతర్దాహం—"

... ...

జనిస్తోంది హర్ష నినాదం కురుభూమిలో
తిరిగి, తిరిగి, నీరసపడి
సొక్కి, సోలి, తూలి,
తుదకు కూలుతోంది.
వింటున్నాడు యుధిష్ఠిరు డిది
అవ్యక్త అవధానంతో.
ఇది అంతర్గతశూన్య మనోరవమా?
బహిర్గత శూన్యోద్భవ కలరవమా?
ఏదో సందియమే!

... ...

"ధాత్రి గర్భంలో
కోసెడు దూరం యింకేను
ఎటు చూచిన ఎర్రని నెత్తురు.
తెగిన అవయవాలు,
శిథిల రథాలు,
కూలిన మదగజాలు,
హతమైన హయాలు
ప్రవహిస్తున్నవి రుధిరంలో
అపార పారావారంగా.

... ...

"కానీ ఘోరవిధ్వంసాంతాన
బావుకున్న దేమున్నది?
—అదృష్టంపై అపహాస్యం వినా!—
ఏ సత్యం, ఏ మూలం,
ఏ విశ్వరహస్యంకోసం
చేశానో తపస్సు, కన్నానో కలలు
ఐందా దృష్టి గోచరం?
కా లేదు గదా కర్పూరం!

... ...

"ఏ ధర్మం, ఏ సత్యం, హస్తగతం కావాలని
అర్రులు సాచానో, ఆందోళన పడ్డానో,
కాలే దది హస్తామలకం.
ఆనాడే వీడిం దీలోకం;
చేరిం దా లోకం

మృత శత్రు ప్రాణ హాయాసనినై.
అవహేళన, పశ్చాత్తాపం
అప్పగించె నాకోసం !”

... ...

“వ్యర్థం, వ్యర్థం, యుద్ధం !
వృథా, వృథా, విధ్వంసం !
ఫలశూన్యం మహాభారతం !
ఐదుగు రసహిష్ణుల ద్వేషం
చేసెను భువి హూనం, హూనం !

... ...

“ఈ యుద్ధపు పర్యవసానంగా
కావచ్చు దివ్య వసన
ధారిణి మా ద్రౌపది.
విలాసమయ, అహామ్నాయ
స్వర్గ సామ్రాజ్యంలో
నిషాగా, హుషారుగా
ఖుషీగా గడుపవచ్చు.
ఐతే ఈ భోగపు మూల్య మెంత ?
ఎందరి సతీమణుల
నొసటికాంతి నశించింది !
ఎందరి తల్లుల కడుపుపంట
మంటల పాలయ్యేను !
వేలు కాదు; లక్షలలో !
కాదు కాదు; కోట్లల్లో !

అరుగో! పతిహీన, పుత్రహీన
పవిత్ర సతీమతల్లులు;
పండిన వాత్సల్య మూర్తులు!

... ...

"ఇది రక్తసిక్త బీభత్సపు రాజ్యం
ఎలా సహించను నా రాజ్య వైభవం?
కాదు నాది పాషాణపు హృది
నర రక్తంతో తడిసిందీ రాజ్యం
అసమాన పరాక్రమి, బాలుడు
అభిమన్యుని ఎర్రనిరక్తం
మిళితమైన నెత్తురుముద్ద మేదిని!
అబ్బా! ఘోరం!
దుస్సహ మీ రాజ్యం;
దుర్భర మీ భోగం."

... ...

ఒక్క-సారి ధణేలుమని
పిడుగుపడినవిధ మయ్యెను
స్మృతిపథాన.
కృంగిపోయె ధర్మజు డా భారంతో.
రణరంగ శ్మశానభస్మంలో
సత్యాన్వేషణ సలిపే
సూక్ష్మబుద్ధిసైతం,
కృంగిపోయె సమూ-లంగ;
వికావికలమ్యెను హృదయం.

... ...

వేదనతో, రోదనతో
నిండెను హృదయ సముద్రం.
ఐతేనేం నురుగు లేదు.
బుద్బుదాలు మొసలు లేవు.
అంతా శూన్యం, నిస్తబ్ధం, నిరామయం.
విక్షుబ్ధ వక్షాంతర్భాగం
పూర్ణమయ్యే విస్తరించె.
తీరని ఆవేదనతో
అన్నా డొకటే మాట—
"పార్థా! నే వెళుతున్నా,
భీష్మ పితామహు వద్దకు."

... ...

మరొక దెస హర్ష నినాదాలు
మనోగగన భావ తరంగాల్ వలె
లేస్తున్నవి వాయుమండలాన
ఘంటి కుంటి, నీరసపడి
అంతరిస్తున్న వంతరిక్షానే.

ద్వితీయ సర్గ

శరనిర్మిత శయ్యపై, శరాలే తలగడగా
శాంతంగా పవ్వళించి —
"యిష్ట దప్పుడే పో దీ ప్రాణం;
గ్రహించి ప్రతీక్షించు దాపు నొక్క మూల"
అన్నా డజేయ భీష్ముడు,
మురిసించిన మృత్యువుతో.
ఇది భారత యితిహాసకర్త
వ్యాసుని ఉవాచ.
కాలునిజయించి,మృత్యువు భృత్యుడుకాగా,
విముక్తుడై, ప్రశాంతగతి
పవళించెను శయ్యపైని.
అటు మృత్యువు అటనే
సమీపాన, శిక్షితునలె,
వినమ్రమై, దోసిలొగ్గి
ప్రతీక్షిస్తున్నది
భీష్ముని అసువులు గ్రసియించగ.

... ...

ఉత్తుంగ జీవన శృంగాగ్రం చేరుక
నిర్లిప్తంగా, పరికిస్తూ, పరిశీలిస్తూ
ప్రశాంత గంభీర యోగనిద్రలో
విలీనమై, విరాజిల్లు
భీష్మ పితామహుకడ కేగెను కౌంతేయుడు.
శ్వేత కేశావృత శరగ్రథిత శరీరం
విరజిమ్ముతోంది కాంతులు;
నలుమూలల విద్యుత్కాంతులు.
స్పృశించాయి ధర్మజు చేతివ్రేళ్ళు
భీష్ముని పావన పదయుగ్మాలను.
అభిషేకించెను పాదాలను
ద్రవించి ప్రవహించిన
ధర్మరాజు కంటినీరు.
ముగ్ధహృదయుడై ప్రణమిల్లెను
చరణ కమల సన్నిధిలో.
వ్యాకులుడై భగ్నహృదయుడై
క్రందించెను తటాలున—
"తాతా! ఫలశూన్యం మహాభారతం!"

... ...

"నాకోసం అశేష, అపార
విధ్వంసం ప్రసాదించి
పయనించెను సుయోధను డీ
భువిని వీడి దివికి.
తన ప్రేతం చేసి నా హస్తగతం

గగనాంగణ మధ్యంలో విహరిస్తూ
పలుమారు తన జయదుందుభి
మ్రోగిస్తున్నాడదుగో !
యిక ఈ శేషించిన ప్రేతశరీరం ! అబ్బా !
ఉండి ఉండి చేస్తున్నది సవాలు గుండెల్లో—
"ఇదిగో నేనే నీ విజయోపహారం !
ఏం ? ఏమంటావ్ ? ఎవరిది విజయం ?
ఓడిం దెవ్వారు ? నీవా ? నేనా ?

... ...

"తా తా ! తుద కోడిం దెవ్వారు ?
శేషిత విధ్వంసానికి విలపించే దెవరి గొంతు ?
కురుక్షేత్ర భస్మంలో ఫల మేమని
తాపంతో శోధించెడి దెవరి ఆత్మ ?
అగ్నిజ్వాలల మండే రాజకిరీటం
వేదనతో తిలకించే దెవ్వరు ?
మానవ రక్తస్రవంతి తీరస్థలి
అదృష్టపు స్వర్గాగ్రం గుణించువా రెవ్వరు
ఆప్త బంధు, మిత్ర శవాల మంటల
క్షోభంతో వీక్షించే దెవరి కనులు ?
ఉత్తర దీనారావం ఆలించే దెవరి చెవులు ?

... ...

"మహాభారత పరిణామ మిదేనని
నా కిదివరకే మదిలో తోస్తే
సిద్ధపడుదునా యుద్ధానికి !

శరీర బలం త్యజించి
పోరాడుదు మనోబలంతో.
తపస్సు, సహనం, త్యాగాలతో
సాధించేవాణ్ణి జయం శత్రువుపై.
స్థాపించేవాణ్ణి నూత్న పునాదులు
ఇతిహాస మహా హర్మ్యానికి.
నా హాహాకారానికి వజ్రం సైతం
కరిగి ద్రవిస్తుంది.
నా తపస్సుతో దుర్యోధను
డోతాడు తప్పక సుయోధనుడు.
ఈ నా విశ్వాసం భ్రాంతిజన్య మంటావా ?
ఈ నా ఆశ నిరాశయే నంటావా ?
ఐనా సరె సిద్ధమగుదు నా యుద్ధానికి !
ఎప్పటనో, ఏదో ఒక మూలన
బిచ్చ మెత్తి గడిపేవాళ్ళం
గడిచెడివార మీ భవాంబుధి
ఏదో విధి సోదరసహితంగా.

... ...

"ఏ దుర్ముహూర్తాన జరిగిందో
నాం దీ యుద్ధానికి !
నా దివ్య మేధ సహకారం
నెరపలేదు నా హృదితో.
భీమగదా దండం, పార్థుని గాండీవం,
నా కరాన మెరసే కరకు కృపాణం

నా మతి కెక్కించెను యుద్ధోన్మాదం.
అప్పటికీ ఆ రోజున
రణరంగ ప్రాంగణాన
బంధుమోహావశిథై క్షీణించిన
పార్థుని మండే హృదయ హోమగుండంలో
వర్షించెను ఘృత మా పరమాత్ముడు.
ఏమనుకుని ఏం లాభం – తాతా!
భ్రష్టమయ్యె బుద్ధు లన్ని
అభిమాన పిశాచం బలిచేసెను సర్వజనుల.

... ...

"అంటాడు కృష్ణుడు యుద్ధం పాపం కాదని
కాని నా హృది మండుతోంది;
క్షణక్షణమూ క్షోభిస్తోంది.
నరుడీ దహించే అనాది అభిశాపవిముక్తుడు
కా లేకుంటున్నా డెందుకనో ఎరుగరాదు!
నినువంటి అనన్య పరాక్రమి ఒరిగిన
కుట్రల, కుహకాల మహా మారణహోమం
అందేనా అంచనాకు!
అభిమన్యుని వధ, దుర్యోధనుని హాసనం తదుపరి
—— అబ్బా! పులకరిస్తోంది శరీరం;
యింకా ఏ పాపంతో జీవిస్తున్నా
యీ శరీరాలు భువిపై!

... ...

"ఒకనైపున మహామహుడు
శ్రీకృష్ణుని గీతావాక్యం;
మరొకవైపు జీవిత సారంవలె
శ్రేష్ఠమైన వైరాగ్యం!
ఏది దారి? — నిజం!
మరోదారి లేకనే చేశా యుద్ధం
ఐనా ఈ రక్తసిక్త విజయం అతి అపవిత్రం
విధ్వంసం సిండిన సుఖమా? శాంతిలోని కన్నీరా
ఏది నీతి? ఏదనీతి? ఏదోమరి అయోమయం
అంతెరుగము దీనిలోతు; ఎంతోమరి దీనిలోతు!
ఇంతకీ కురుక్షేత్ర రణరంగంలో
పుణ్యమా వికసించింది?
సమస్త ధరిత్రీ పాపం
పండి బ్రద్దలయిందా?
ఏది నిజం?

... ...

"పరాజిత కురువంశ కిరీటంలో
ఏదో ప్రచండ దావకాగ్ని నిబిడమైంది
మనసులోని పాపం, కపటం
తనువుకడుగ తరిగేనా?
పాపులపాలిటి తీర్థజలం హాలాహలం
విజయం కరాళ విష భుజంగమై
కాటేస్తున్నది నను తరిమి తరిమి
ఈ గణ్ణం గడవగలేదు బలం నా కడ.

ఈ కల్మష కమలం; ఈ రక్తసిక్త రాజసుఖం!
ఏవిధిగా స్వీకరింతు; ఏరీతిని భోగింతును!
పదేపదే యోచించిన దారిదొరకదు దారి లేదు.

... ...

"తనయుల కోల్పోయిన తల్లుల
ఆక్రందన లొకవైపు;
తండ్రులు కోల్పోయిన తనయుల
హాహాకారం మరోవైపు;
కన్నుపడిన చోటల్లా
కనపడుతుం దొకే బొమ్మ—
పసుపు కుంకుమలు తుడిచిన,
నొసటి కాంతి తొలగిన,
విషాద విలాపమూర్తి
ఈ ఘోరం చూడలేక
చేరుకొనెద భవనాంతర్భాగం
కానేం లాభం! అటసైతం
ప్రత్యక్షం మృత్యువు వికటాట్టహాసం
నిద్రించిన, మేలుకొన్న అదేమిటో కళ్లముందు
తటాలున మెరుస్తుంది అభిమన్యుని నెత్తురు
కళ్ళు జిగేల్ మనును;
వళ్ళు ఝల్లుమనును.
యింటా, బయటా అంతట
ఎటుచూచిన బీభత్సం!
ఎట విన్నా మరణఘోష!

... ...

"యుద్ధాగ్నులిలా చల్లారిన క్షణంనుండి
ఏదో నా మదిలో మండుతోంది మరో అగ్ని.
హాహా ! నరులముఖం, యిక
నేనే ముఖంతో చూడ నీ జగాన ?
జగత్తులో జనులందరు
నన్నే హేయంగా చూస్తున్నారంటున్నది నామది.
ప్రకృతి ప్రతికణమూ నాపై
ధిక్కారం చూపుతోంది.
నరుడుకంటబడుటె చాలు
కన్నులు తమంతటవే ప్రవాలసాగె నేలకు.
హాహా ! నిలువజాల నీస్థలాన;
పోవాలనిపిస్తున్నది మదినొంటిగ
నరసంచార శూన్యమహారణ్యానికి.

... ...

"తలచా నాత్మఘాత చేసుకొనగ.
కానది మహాపాతకం; మచ్చుకు మరోమచ్చు
కనుక నే పయనించెద పురమువీడి —
కాకులైన దూరని కారడవికి.
పశుపక్షుల దృష్టికైన
అందని ఒకపర్వత కందరాన
భోరునరోదిస్తా నావేదన చల్లారగ.
తెలుసు పాప వినాశమార్గం
వనవాసం కాదని.
ఐనా వనిలో

లభిస్తుంది అజ్ఞాతవాసం.
కలుగుతుంది దుఃఖోపశమనం.
ఇచ్చటివి వ్యంగ్యశరాల బాధ
చేయదు శిథిలం నా గుండెను.
కనీసం 'ధర్మరాజ' బిరుదంతో
వేధించదు నను లోకం."

... ...

శాంతించెను కొంత తడవు కౌంతేయుడు.
పొంగి, పొర్లి, పారు శోకానికి
తుద కేటులో వేసెను కట్టలు.
సంద్రం గర్భాన ధరించియు
వర్షించాలను వాంఛెంతగ వేధించిన
వర్షించగ శక్తిలేక
లో లోనే కుమిలెడి
మహా మేఘసముడయ్యెను కౌంతేయుడు

... ...

చూచాడటు భీష్ముడు గగనం దెస,
దర్శించె నిటు వేదనాభరిత
యుధిష్ఠిర హృదయం
తనలో తనె తలచసాగె ద్రష్టవోలె —
"అయ్యో ! అభాగ్య నరుడా !
ఎప్పటికైనా జయించి అంధకారం
అడుగిడగలవా మహాధర్మలోకంలో ?
దుఃఖం, వేదన, అఘాతం, వైరాగ్యం

ఒక మానవ హృదిలో ఈ రోజున
కలిగించిన పరివర్తన
నీలోనూ కలిగేనా ?
నీవూ మేల్కొంటావా !"

... ...

అన్నాడు తమపరి ధర్మరాజుతో —
"అశ్వాయ్ ! తుపాను చూచే ఉంటావ్
చూడది ప్రళయంవలె గర్జిస్తూ,
వనవృక్షాల నూగిస్తూ, కూలదోస్తూ,
కాలునివలె విరుచుకుపడి
చేస్తున్నది సమూలంగ విధ్వంసం,
వందల, వేల వృక్షసంతతులను
మహావృక్షశక్తి హీనశాఖలవే
ఫెళఫెళమని కూలెను.
శాఖాశ్రిత విహంగ నివాసాలును,
కూలిపోయె నేలపైని,
శాఖల వెనువెంటనే.
కూలిన వృక్షాలు, తెగినలతలు,
పక్షులశరీరాలు, విచ్ఛిన్నకుసుమాలు
వనదేవి వక్షంపై నిండెను.

... ...

ఎచ్చటనో భూగర్భంలో
ప్రేళ్ళూనిన మహావటవృక్షంమాత్రం
జంకదీ క్రూరప్రభంజనానికి,

శిలోపరిభాగం స్పర్శిస్తూ,
కొన్నాకులు, రెమ్మలుమాత్రం నష్టపరచి
గతిస్తుంది తనదోవన పెనుతుఫాను

... ...

శేషించిన ప్రభంజన విధ్వంసం,
వనదేవి విషాద వైధవ్యం
తిలకించిన జీవితమహీరుహం
విలపిస్తూ, విరాగియై,
దుఃఖితపత్రాలను వాల్చి,
నిస్తబ్ధ, నీరవ ఆకాశంలో
యోచిస్తూ, తనలోనే ప్రశ్నిస్తుంది—
'ఎందుకు తల్లీ! ప్రకృతీ! నాపై నీ ప్రభంజన ప్రయోగం?'

... ...

పాపమాజడవృక్షానికేం తెలుసు?
—ప్రకృతి సైతం భావదాసియని—
ప్రకృతి కస్త్రం కాదీ ప్రభంజనం
ప్రచండ గ్రీష్మంలో
ప్రకృతి ప్రాణాల్లో
పేరుకున్న దశేషతాపం, ఆవేగం
మరియది బ్రద్దలగుట సహజం, అనివార్యం
అదే ఆవిస్ఫోటం—పెనుతుఫాను.

... ...

అదేవిధి మానవలోకంలో సైతం
వికారాగ్ని శిఖ లొకదానికొకటి జతయై

ప్రజ్వలించు ప్రచండా వేగంతో.
మొట్టమొదట తపించేది
ఒక్క నరుని మనోగగనం.
క్షోభం, దహించే ఈర్ష్య, విషమయ విద్రోహం
ఆ మంటకు వంటచెరకు కాగా,
వెనువెంటనె భగ్గుమనును
సముదాయపు అంతర్గగనం.

... ...

ఒక్కొక్కటే విధి రగిలిన పిదపే
ప్రేలుతుంది యుద్ధాగ్ని పర్వతం.
—కుటిల రాజనీతి తెరచాటుననో,
దేశ భక్తి ముసుగు ధరించో !—

... ...

ఐతే అన్నిటికీ మూలం
అదే హాలా హాలం—
'విశ్వవ్యాప్త ఈర్ష్య,
స్వార్థపూర్ణ విద్వేషం.'

... ...

గుర్తించని నరుడు లేడు యుద్ధం రాబోతోందని.
గమనించని ప్రాణిలేదు యుద్ధాంతం నాశనమని.
నిజం ! కోటిమంది వధ ఐదుగురసహిష్ణుల సౌఖ్యానికి

... ...

కానీ కురుక్షేత్ర సంగ్రామం
కేవల మైదుగురి సుఖానికనటం

అసంగతం, భ్రమ జనితం.
యుద్ధక్షతుల సమస్థాన
ఐదుగురి సుఖ దుఃఖాలే
కాదు ప్రధానం.

... ...

యుద్ధక్షతుల హృదయాల్లో
ఉన్నా యింకెన్నో తలపులు.
నిండిన స్వార్థం, పొంగే మానవతా, మండే విద్వేషం
ఈడ్చెను, నడిపించెను రణరంగానికి
ఆ ఆవేశానికి సైతం ఉన్నదొక్క హేతువు.

... ...

అంటువ్యాధి యుద్ధోన్మాదం.
ఒక్క నిప్పుకణంచాలు రాజటం —
క్షణం వీస్తాయి తొంబై గాలులు.
పడగెత్తుచు, పకపకలాడుచు
నలుదిశలా అలముకొనును జ్వాలలు.

... ...

గంభీర విచారాలకు, తత్వాలోచనలకు
యింకెక్కడి దవకాశం ?
మానవ ప్రాణాల్లో దాగిన వ్యాఘ్రాలను
సవాలు చేస్తున్నాయగ్ని శిఖలు.

... ...

యుద్ధఘోష వినగానే
ప్రతీకారోత్తేజిత అభిమానం

గర్జిస్తుంది తటాలున!
నరాలు తెగ ద్రెంచుక
ప్రవహించాలంటుంది రుధిరం!
తత్క్షణం తనంతటదే
కరకుకత్తి కరాన మెరుస్తుంది!

... ...

ఎవరూ కోరరు వ్యాధిగ్రస్తులవాలని.
ఐనా రోగం ముసిరించినప్పుడు
తిక్తౌషధ ప్రయోగం వినా
ఏమున్నది అన్యోపాయం?
మృదునాహారంతో శమిస్తుందా రోగం?

... ...

యుద్ధం పాతకమా? పవిత్రమా?
ఈప్రశ్నే ఒక ఎండమావు; భ్రమ.
ఈ లోకంలో జరిగే ఏ కార్యం,
దానంతటది కాదు పాపం లేక పుణ్యం.

... ...

శ్రీకృష్ణుడన్నది నిజమార్జున.
ముఖ్యం కార్యకర్త హృదయోద్భావన.
జీవనసంగ్రామంలో
స్వకర్మ కెంతదూరమైతేనేం
ప్రధానం హృద్గతభావం.

... ...

ఇక యుద్ధం యింకా అపవాదం.
యుద్ధప్రేమికు డెవడూ కాడు.
ఐనా సింహద్వారం కడ
శత్రువు గర్జిస్తుంటే
ప్రతివాడూ సిద్ధమవక
తప్పదు యుద్ధానికి.

... ...

ఎంతో కన్నా నీ కనులతో.
ఎన్నో విన్నా నీ చెవులతో.
ఐనా ధర్మాధర్మాల రహస్యం
ఈనాటికి గూఢం.
"ఇదిగో యిదిపాపం; యిదిపుణ్యం"
అని గీతగీసి విభజిద్దామంటే
ఈనాటికి చేతగాదు.

... ...

ఐతే ఒకటి నిజం !
బ్రతకాలంటే కావాలి నరునకు
అగ్నివంటి పరాక్రమం.
మండే ప్రతీకార పునాదిపై
సాగెడి ఏ సమరం
కాజాలదు పాపం.

... ...

ఎవడో నీ వాక్కులు వారిస్తుంటే –
త్యాగం, తపస్సుని జపిస్తూ

కాళ్ళుజాచి కూర్చొనుటే పాపం.
నీపై కురికే దురాక్రమణ హస్తాలను,
ముక్కలుగా ఖండించుటే పుణ్యం.

... ...

బంధితుడూ, పీడితుడూ, ఉపాయహీనుడు
నిట్టూర్పులతో సరిపుచ్చుకొను టతిసమాజం.
పరాలబిగువూ, కరాలసత్తువగల
నరునకేం కర్మం దీనంగా బిచ్చమెత్త ?

... ...

నిజం ! నిస్సందేహం ! నింద్యం సంగ్రామం.
విభిన్న స్వార్థాలను ఘోర;
కఠోర, వజ్రసంఘర్షాగ్నుల
ప్రజ్వలనంతమవందే
విశ్వంలో అనివార్యం సమరఘోష.

... ...

తప్పనిదానికి తపించుట వ్యర్థం.
శోకించిన ఫలంసున్న.
నీ ఒక్కడు మానుకున్న
ఆగబోదు యుద్ధం.
ఏదో ఒకసాకుతో సాగితీరు సమరం.

... ...

పాండవులు భిక్షుకు లవగానే
ఆగదీ సమాజ విస్ఫోటం.
విధ్వంసంతో ఢీకొన సిద్ధం

నలుదిశలా మూగిన
కృద్ధగ్రహాలు, ఉపగ్రహాలు.

. . .   .

ఉన్నది యింకో ధర్మ రహస్యం.
భవిష్యత్తు ముంగిట దేనికింక దాపరికం !
రెండు దినాలు నిలిచా మరణశయ్యపై
పోతున్నా నిపుడీ జగత్తు వీడి.

. . .   .

క్షమా, కరుణ, తపస్సులు
నరుని వ్యక్తిగత ధర్మం.
వినయం, త్యాగం సయితం
వ్యక్తి కలంకారం.
సమూహ సమస్యల్లో మాత్రం
సాగవీ తపాలూ, త్యాగాలూ

. . .   .

నీ ప్రాణాల్లో మాత్రం నిబిడమైన
జగన్మంగళ వ్యక్తిత్వం
రోదిస్తున్నది కౌరవ హననానికి.
ఆ వ్యక్తి సమీపానే
సమకూడిన సముదాయపు బెద
శోధించిన విదపనగలవా ?
—మహాభారత మనివార్యం కాదని—

. . .   .

సర్వస్వం కోలుపోయి, భిక్షుకులై
పాండవు లరణ్యోన్ముఖు లగుతరి
అన్యాయ విరోధులు, పాండవ మిత్ర
సమూహా న్నడిగిచూడు:
ఈ కృత్యం వారి కుక్షి న్నెల్లు దహించిందో.

...   .

మానవ సద్ధర్మ సూత్రబందీనై
స్వపత్ని లజ్జాహరణం నిజ నేత్రాలతో
ఖిన్నుడనై తిలకించా నప్పుడు.
[ద్రౌపది మానం
పాండవ పక్షీయుల అభిమానం
ఒకేసారి హరింపబడసాగెను.]
ఆ రోజున చేశావా కించిత్ సాయం ?
ఆఁ ! కొంచం వచించు ! నీదా పుణ్యం;
భీముని నేత్రాల్లో మండిన క్రోధాగ్నిదా ?

...   .

పిరికిపంద పలుకులతో నను దండించకు.
నేటివరకు, ఈనాటివరకు
నా ఆదర్శం వీరత్వం; బలిదానం.
స్వజాతి ఆలయాన
శౌర్యం హారతిగా జేసి
వెళుతున్నా నీ విశ్వం వీడి,
రణ విమానా రూఢుడనై.

...   .

త్యాగం! తపస్సు! భిక్షాటన!
నాకూ తెలుసోయ్ చాలా;
నేనూ విన్నా నీ మాటలు.
'త్యాగం, తపస్సు, భిక్షాటన'
అవన్నీ యోగుల బైరాగుల ధర్మాలు.
కాదంటే ఎవడో అస్త్రవిహీనుని శ్రీరంగనీతులు.
యుద్ధం అను శబ్దం వినుట చాలు
గజ గజ వణకుచు
ఏడుస్తుంటేమటుకేం? కావాలి జీవితం!
ఏమైనాసరె, మరణం వద్దనుకొను,
బ్రతికియున్న బలుసాకు తినొచ్చని
భావించే, ఎవడో ఒక బలహీనుని,
నపుంసకుని ముసుగే నీతులు.

... ...

త్యాగం, తపస్సు, కరుణాక్షమల మునిగి
పోతుంది బలియం మానవ మనస్సు; నిజం!
క్రూర మృగాల ముట్టడిలో
చిక్కిన నరునకు మాత్రం
శరీరబల మొకటే ఆధారం.

... ...

నీవేదో మనోబలమంటున్నావే —
అది శరీరరక్షకు కాజాలదు అస్త్రం.
దాని క్షేత్రం మనోమయ ధాత్రి.

నరుడు వికారలోలుడై
పోరాడెనీ చోటుకాదు.

... ...

శరీర బలప్రధాన సంగ్రామంలో
కేవల మాత్మబలంతో
సాధించే దెవ్వరు విజయం ?
పశుత్వం కత్తిగట్టిలేస్తే
ఆత్మబలపు బలమే మూలకు ?

... ...

తపంలో, త్యాగంలో నిబిడమైన
నిరామయ శక్తిని
వ్యక్తివరకు మన్నించును.
యోగశక్తికీ జగాన
ఓడబోదు సముదాయం.

... ...

వనిలో మునిపుంగవాస్తికలగని
రాక్షసహననానికి ప్రతినబూనె శ్రీరాముడు.
"మతులు చెడ్డమానవోద్ధరణ కుపాయం
శస్త్రప్రయోగ మొకటే నా ?" అని
ప్రశ్నించెనుకోమలి జానకి.
"కాదు ప్రేయసీ కాదు !
తపస్సూ, త్యాగం సైతం

సంస్కరించగలదు నరుని.
ఐతే పతిత నరులకు చేష్టల కెల్లప్పుడూ
తపోశక్తే కాదు మహౌషధి".
ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను ఘనశ్యాముడు శ్రీరాముడు."

తృతీయ సర్గ

" నిజం ధర్మరాజా! నిందర్హ్యం సంగ్రామం.
మరి శాంతిని దేన్నంటారో
యించుక వివరిస్తావ్ ?
అవినీతికి ఆశ్రయమైనైతం
అమాయకత ప్రదర్శించు
' శాంతేనా ' శాంతింకే !

... ...

" సౌఖ్య సంపదల, అపార రాసుల
శక్తి, యుక్తి, మోసాలతో
సంగ్రహించి, సంగ్రహించి,
క్షుధితుల గ్రాసం గ్రసించి,
బలహీనుల ధనం దోచి

... ...

" సర్వస్వం చేసుక తనపరం
ఉపదేశించగ సాగు కుశాంతి
' శాంతం! శాంతం! నిశ్శబ్దం!
స్రవిస్తూంది శాంతిధార ప్రశాంతంగ;

నింపకండి హాలాహల మీ
ప్రశాంత శాంతి స్రవంతిలో;

... ...

"కదలకండి, మెదలకండి !
త్రాగనిండు మీ గుండెల నెత్తురు నను !
వర్ధిల్లాలి శాంతి సామ్రాజ్యం !
మీరూ బ్రతకకండి;
నను సైతం బ్రతుకనీకండి !"

... ...

"నిజం సమస్త శాసన శక్తుల
కధినాథుండైన ఘనుడు
కాడా మరి శాంతిదాత ?
ఎందు కవడు సాధుజనుడు ?
సమరంతో పనేమి టా మహాత్మునకు ?

... ...

"నీతి, న్యాయం పునాదిగా
సమాజ సమస్త సౌఖ్యం
విభజిత మవనట్టి భూమి;
కృపాణ భయగ్రస్తమై
అశాంతి అణగి మణగి
చరించు భువిలో;

... ...

"అవినీతే నీతిగ పాలించే
పాలకశక్తుల పాలనలో;

అక్రమములూ, అవినీతులు
సమాజ సూత్రధారులై
విహరించే భువిలో;

... ...

"నీతిపూర్ణ ప్రస్తావన
కాదరమే లేనిచోట;
సత్యసంధు లురిశిక్షలతో
సన్మానితు లగుస్థలాన;

... ...

"పశుబల ప్రయోగ మొకటే
పాలన సాగించుచోట;
అణగారిన క్రోధంతో
ప్రతి నరహృదయం
లోలోపల రగులుచోట;

... ...

"సహించి సహించి అన్యాయం,
సజ్జనజన హృదయం
కుమిలి, కృశించి, నశించెడిచోటున;
ప్రతి నరుడూ తన్ను తాను
అసమర్థుడు నపుంసకుడని
నిందించుకు బ్రతుకుచోట;

... ...

"ఈర్ష్యాహంకారాల
నిరంతర సంగ్రామం సాగే సీమన;

నివురు గప్పు నిప్పువోలె
ఉపరితలం శాంతి కాంతి.
గర్భంలో అగ్నికణం
అనవరతం రగులుచోట;

... ...

"రాబోయే విస్ఫోటం
కాలపు వదనంపై
కాంతులు విరజిమ్ముచోట;
పరవశ జన మన భావం
అవలంబై సంకేతాల్లో
అనవరతం వ్యక్తంబగు భువిలో;

... ...

"గ్రహించి సైతం గ్రహించ వలవని
పాలకు లేలే రాజ్యంలో;
దుర్మతులై చిటికి మాటికి
అగ్నికి ఆజ్యం చేర్చెడి పాలనలో;

... ...

"ఒకప్పుడు నూతన పీడనతో,
మరొకప్పుడు నిర్లక్ష్యంతో
యింకొకప్పుడు దౌర్జన్యంతో,
మరొకపరి అవమానంతో
వేరొకతరి గుండెలు చీల్చే
వ్యంగోక్తులతో,

... ...

"అణగిమణగి లోలోపలి
రగిలెడి ఆవేశం బోకరోజున
కట్టలు తెగి ప్రవహిస్తే;
త్యజించి సంయమం,
నను దన్యాయంపై
ప్రళయసముద్రుడై లేస్తే;

. . .   .

"ఆ దారుణ కల్లోలానికి,
సమస్త విశ్వసంక్షోభానికి,
ఎవరంటావ్ బాధ్యులు ?
ఆ మారణ రణ కారణమెవ్వరు ?
అహంకారమా ? ఈర్ష్యా ?

. . .   .

"ఈ జగద్దహన కారకుడవు
నీవే ననుకుని,
విషణ్ణుడవై విలపిస్తున్నావ్.
కొంచెం యోచించి చూడు.
ఈ సమరాగ్నిని వర్షించిన
నంబర మంటావా ?

. . .   .

"కాకుంటే ఈ మంట తటాలున
పుడమి బ్రద్దలై వెడలిందా ?

కాదంటే ఏ మంత్ర మహిమ
కదలించిం దీ జ్వాలను ?

... ...

"కురుక్షేత్ర సమరాత్పూర్వం
సాగుట లేదా సమరం ?
భయానక ప్రతీకారజ్యోతులు
జ్వలించేవి కావా ఎద ఎదలో ?

... ...

" ఖడ్గం ధరించి కరాన
' శాంతి నిషేధిస్తాం దా క్రాంతిని ?
ఐతే నిశ్చయ మిది గ్రహించు.
అది చేస్తున్నది మరో సమర సన్నాహం మాత్రం.

... ...

" సుఖభోగంలో నరు లందరు
సమభాగులు కానంతవరకు
అసంభవ మీ భువిలో శాంతి.
ఎవడూ కారా దత్యధిక భోగి !
ఏ నరుడూ కాకూడదు జోగి !

... ...

" సిసలైన ప్రశాంతి
త్యజించి శారీరక క్షేత్రం
స్థాపించును హృదయపు సామ్రాజ్యం.
సాగించును రాజ్యం
నరుని మహోన్నత విశ్వాసంపై,

శ్రద్ధాభక్తులపై.
పవిత్ర ప్రేమంపై.

... ...

"శాంతికి ప్రథమాధారం న్యాయం.
న్యాయశూన్య సౌధం
ఔగాక సర్వాంగసుందరం
శాంతి సౌధ మేమాత్రం
కాజాలదు సుదృఢం.

... ...

"తన నీడను గని తానే
గడగడమని వణకెడు
సందేహ జీవి కృత్రిమ శాంతి.
ఖడ్గం వినా మరే పదార్థంపైనా
శూన్యం దానికి విశ్వాసం.

... ...

"ఈ కుటిలశాంతి రాజ్యంలో
సుఖభోగం సులభమైన నరులకు
శాంతే జీవనసారం;
ఐతే సిద్ధి దుర్లభం.

... ...

"ఎముకలు కొరుకుచు
నెత్తురు పిండుకు త్రాగుచు,
జీవించెడి కుటిలశాంతి కెరలై

కుమిలెడి జన మనతాపం
గ్రహించు మొకపరి.

... ...

" అర్థిస్తే లభించవు హక్కులు !
సంఘర్షణ మహా పాతకం !
పీడితజను లేం చెయ్యాలిక ?
జీవించాలా ?
కుమిలి కృశించి నశించాలా ?
ఏం చెయ్యాలని ధర్మజా ! నీ ధ్యానం !
"అర్థించిన లభ్యమవని
న్యాయోచిత అధికార ప్రాప్తికి
ప్రాణమొడ్డి పోరాడుము వీరుడు.
యుద్ధాన్ని జయించో,
ఆత్మార్పణ మొనరించో
విజయం దనిపించుకొనును.

... ...

"ఎవ డంటాడోయ్ !
సముచిత స్వత్వ ప్రాప్తికి
పోరాడుట అనుచితమని ?
ఎవ డనగలడోయ్ !
న్యాయరక్షకై ధరించి ఖడ్గం
నిరుపమాన ధైర్యంతో, నిశ్శంకగ
చంపుట, చచ్చుట పాతకమని ?

... ...

క్షమ, కరుణ, తపస్సు, తేజం
మనోబలం వగైరాల, వగైరాల
అర్థహీన వ్యర్థస్తుతి గావిస్తూ
ధర్మజా! ఏమిటి నీవొనరించే పని!
'నరాంతర్గత భీరుత్వ ప్రకటన మాత్రం'.

... ...

"తపస్సేనాడు సహించెరు
ప్రచండ హింసాఘాతం!
దేవతా సమూహ మేనాడూ
దాసోహం బన్నది దానవులకా!

... ...

"ఉజ్వల పౌరుషాన్ని మించి
నీ కంతటి ప్రియమైతే మనోబలం
ఎందుకు లోబడ్డావోయ్
భరతరాజ్య వైభవ లోభానికి?
తిరోగమించావేం వనం నుండి?

... ...

గరళం మ్రింగెను భీముడు;
జరిగెను లాక్షా గృహ దహనం;
అడవులపాలై తిరి సర్వులు;
జడముడి పీడిన ప్రేయసి
నిండు సభామధ్యంలో
'దాసీ' యనిపించుకొనెను

... ...

" క్షమా కరుణ లన్నావ్ !
తపస్సూ, త్యాగా లన్నావ్ !
మనోబల మన్నావ్ !
యింకేమో అన్నావ్ !
ఐతే ఒక్క మాట.
నర వ్యాఘ్రుపముడు దుర్యోధను
డైనాడా సుయోధనుడు ?

... ...

" శత్రు సమ్ముఖాన
క్షమామూర్తివై, వినమ్రుడవై
ఒదిగి, ఒదిగి నడచినకొద్దీ
కౌరవ మష్టు లేమని భావించిరి మదిలో
'—నట్టి పిరికిపందలని మాత్రం '—

... ...

" అత్యాచార సహనానికి
దుష్ఫల మిదియే.
పౌరుషం, పురుషత్వం
కోమలుడై కోల్పోవును నరుడు.

... ...

" గరళం గల భుజంగానికే
శోభించును క్షమ.
దంతహీన, విషహీన,
సరళ, వినమ్ర సర్పంకడ
ఏమున్నది క్షమకు విలువ ?

... ...

దారి జూపమని అర్థిస్తూ,
మూడు దినాలు సాగర తీరంలో
పడిగాపులు గాచెను రఘురాముడు.
అనునయ వినయాలతో
స్తోత్రాలూ, దండకాలు
పఠియిస్తూ పూనెను హఠయోగం.

... ...

సాగర గర్భంనుం డొక పలుకైనా
వెలువడనిమి గని
శ్రీరాముని శరంలోన
భగ్గుమనెను దుస్సహ పౌరుషాగ్ని.

... ...

"మరుక్షణం సంద్రం ధరించి దేహం
'త్రాహి త్రాహి' యని పలుకుచు
శరణు కోరె శ్రీరాముని
చేసెను పదకమల సేవ.
స్వీకరించె దాసత్వం.
జడబంధన బంధితుడయ్యెను.

... ...

" నిజ మిది! వినయదీప్తి
నిబిడమైంది శరగర్భంలో.
జయించెడి ధీమాగల ధీరుని
సంధిపలుకులే
సంపూజ్యం బీ యిల.

... ...

"బలదర్పం మెరసెడి
మనుజుని గని మాత్రమె
సన్మానించును లోకం బాతని
సహనం, కరుణా, క్షమలను.

... ...

"ప్రతీకార సామర్థ్యం
లోపించిన తావున
వ్యర్థం క్షమ.
గరళం దిగమింగెను కుంటిసాకు.
మాటల మహేంద్రజాలం.

... ...

"క్షమాశక్తి తెరచాటున
భీరుత్వం దాచుకొనెడి
పిరికిపంద కేం తెలుసు ?
—— పౌరుష పూర్ణంబగు
జ్వలితప్రాణి నరుని ధాటి ——

... ...

"స్పృశించుట చాలు——
హృది నుండి శిరంవరకు
ఆమూలాగ్రం భగ్గుమనెడి
ప్రచండ మన్యుహాగ్ని
ఎంతెంతగ రగులుతుందో నరునిలో
ఏం తెలుసా పందకు ?

... ...

"భుజనాళా లేనాడూ
జలదరించు ఎరుగని నరుడు,
ఉడుకు నెత్తురే శూన్యంబగు మానవుడు,
శివ చరణామృతపానం వినా
హాలాహల పరిచయమే లేని ప్రాణి,
హృది నెపుడూ అగ్నే రాజని వ్యక్తి,
ఎదురు దెబ్బ కెరవైయె సైతం
అహం జాగృతం కాని వ్యక్తి,
బాహుబలంపై విశ్వాసమె లేనివాడు
వాడు మాత్రమే
బైఠాయించును కాళ్ళు జాచి —
'ఆత్మశక్తి, ఆత్మబలం' – బని జపియిస్తూ.

... ...

"దెబ్బతీయు చేతగాని
అసమర్థుని క్షమకూ, సహనానికి
విలు వేమున్నది?
శాత్రవ మూకలపై
ప్రతీకార మొనర్ప నగమర్థున
కేమున్నది అన్యోపాయం?
—కరుణ, క్షముల జపం వినా?—
నాళాల్లో పౌరుష మే ప్రవహించని
ఎవడో అసహాయుడు, భీరుడు మాత్రమె
సహియించు ప్రహారాలు.
పుంసత్వం కోల్పోయిన

జాతి కళంక మీ కరుణా, క్షమలు.
లేదా శూరుల, పరాక్రముల
శృంగారా లివి.

... ...

"శౌర్యజ్వాలల కాధారం ప్రతీకారం.
ప్రతీకారహీనత మహాపాతకం.
పౌరుషాగ్ని తాసం శేషించని దీనుడే
త్యజించి ప్రతీకారభావం
దిగమ్రింగును అవమానం ప్రశాంతంగ.
కరంలో దృఢచాపం,
నిషంగాన వాడి శరం గల
మొనగాడే విధి సహించు ఆఘాతం.
క్షమా, సహనాలు
విజయుని ఆభూషణాలు నిజం !
పరాజిత జాతికి మాత్రం
సహనం అభిశాపం.

... ...

"ఎటనైనా సరె
ఒక్క తృణస్పర్శ చాలు.
తత్క్షణం దాల్చి భయానకరూపం
బుసగొట్టుచు లేచును భుజంగం.
విపినంలో ఎటనైనా సరె
గజేంద్ర ఘీంకారం పడుట చాలు వీనుల
మరుక్షణం హుంకరించు

మృగేంద్రుడు గుహలో.
గ్రుచ్చుకొనును కంటకాలు.
దహిస్తుంది అనలం.
ధాత్రిని విలీనమొనర్ప యత్నిస్తూ
గర్జించెడి మహాసాగరం వీక్షించావా ?
జగత్తులో అడుగడుగున
ప్రతీకార జ్వాలలె ప్రత్యక్షం.
జడ చేతన సమస్త శక్తుల
జన్మసిద్ధ అధికార మీ
ప్రతీకారం.

... ...

" పరమాత్ముల స్వాహా చేయగ
సైన్యాలను మోహరించు టతి నీచం.
లోభం నిండిన సమరం
క్షాత్రధర్మ ప్రతికూలం.
జనియించదు పుణ్యం
విషయవాసనాజాలంలో.
వణిజుని కృపాణమే అపవిత్రం.
దెబ్బతిన్న మృగరాజు
మేల్కొని లంఘించును గర్జిస్తూ.
భయానక ప్రతీకారభావం
జాగృతమై విజృంభించు.
అప్పుడు వికసించును ధర్మం
చంద్రహాస ధగధగలలా.

పౌరుష ప్రజ్వలనంబే
ధర్మయుద్ధ మన బరగును.

... ...

"ప్రచండ వేగంతో వీచెడి వాయువు
నాహ్వానించెడి పనేముంది లోకానికి ?
వాయు స్పర్శయె తరువాయిగ
భగ్నమనుట హుతాశన ధర్మం.
అగ్ని పర్వతాల సమున్నత కంఠాగ్రం
ప్రేలితీరు ఏదో ఒక గడియన :
వదనంకడ కూర్చొని
గద్గోలానరింపగ పనేముంది విశ్వానికి ?
బుసగొట్టి దహిస్తుంది
భుజంగ మీ జగాన్ని :
ఎవడి కేం పని దాని
గిచ్చి గిచ్చి రెచ్చగొట్ట ?
ఉద్దీప్త అభిమానంపై
దెబ్బతీయ పనేముంది ?
ఖగోళ మనశ్యం వర్షించును పిడుగులు.

... ...

"సమరాహ్వానకు లెవరంటావ్ ?
అవినీతి ధ్వజారోహకుడా ?
అవినీతి నొసటిపై కసకస నడిచేవాడా ?
శోషణ పాషాణ శిలల జిక్కి
నలిగి నలిగి నులియయ్యెడివాడా ?

తీవిగ నిల్చుని
పగలబడుతు పచారు చేసెడివాడా ?
రచించి 'శాంతి' వ్యూహం
సుఖాలు దోచేవాడా ?
అశాంతులై నకనకలాడెడి
అసంఖ్యాక క్షుధార్తులా ?
ఎవ్వరు యుద్ధోన్మాదులు ?
వలలు పన్ను తులువా ?
ఆ వలలను ఛేదించగ
కాలునివలె లంఘించెడి క్రోధితుడా
ఎవ డంటావోయ్ ?

. . . .

" జాగృత పీడితజన
కృపాణ మెప్పుడూ కాజాలదు పాతకి.
పాతక మారోపించుట
దార్శనిక భ్రమ మాత్రం.
దోపిడీల కాపాడగ నిర్మించే
శాంతిశృంఖలాల్లో నే
నిబిడమైంది నిజానికి—
భీషణయుద్ధం; ఘోర అశాంతి.
దాని సహించటం మౌనంగా
మానవతకె పరాజయం !
అవమానం ఈశునకే.
శాశ్వత క్రాంతి పురుషత్వానికి.

మానవుని మహాపాతకం.
మనుష్యత్వ మరణం.
ఈ సంకెళ్ళలో నరధర్మం
తిరుగుబాటు; మహాక్రాంతి !

... ...

" ధర్మజా ! విస్మరిస్తున్నా వొక విషయం
ఇప్పటికీ హింసామయం మీ భూలోకం.
పలుమూలల విలయతాండవం
చేస్తున్నది మదాహంకారం.
పల్లిశలా మోసం, కపటం
చేస్తున్నవి రాజ్యాం.

... ...

"తల బద్దలు చేసుక
నేనూ యోచిస్తున్నా —
ద్వేషం, ఈర్ష్యా, విద్రోహంబీ
భువిని విడు తెర వేదాయని;
కరుణా ప్రేమ యహింసలు
పృథివిని పాలించెడి విధ మేదాయని;

... ...

"పరస్పరం భ్రాతృభావ పూరితులై
బతుకులు గడిపెడి గతి ఏదాయని;
క్రోధాగ్నులు శమించు పథ మేదని,
సంగ్రామం సమసెడు విధ మేదని
నేనూ యోచిస్తున్నా.

... ...

"సమస్త భూలోకం బహుగాక
స్నేహసామ్రాజ్య పీఠం!
సహజ, సరళ ప్రేమాగార
మవాలి జీవితం.
దహించేడి ద్వేష విషం
నశించాలి నర ప్రకృతిలో
శాశ్వతంగ.

... ...

"ప్రవహించాలి ప్రవాహమై ప్రేమం.
మునకలు వేయాలా ప్రవాహాన
ప్రతి మనుజుడు నిరంతరం.
నరులందరు పరస్పరం
తమ హృదయ క్షేత్రాల్లో
విత్తాలి ప్రేమ బీజాలు.

... ...

"కాని జగత్తింతవరకు
సగంవరకే పయనించెను.
శాంతి స్వప్న మీనాటికి
ఎటనో — దూరంగా
ధగధగ మంటున్నది గగనంలో.

... ...

"పొరబాటున మాత్రమె
దర్శన మిస్తుం దా ఆదర్శం.

ఏ యుధిష్ఠిర ప్రాణాల్లో మాత్రమె
ధరియించును రూపం.

... ...

"కాని, ద్వేషశిలా నిర్మిత దుర్గంతో
శ్రీకొని మాటిమాటికీ,
ఉక్కు కవాటం మరపించేసి
బంధిత మానవ మనస్సు నెదుర్కొని,

... ...

"ఈర్ష్యా, కలహం, విద్వేషం వగైరా
తాపాలకు వ్యాకులపడి
ఒకరిద్దరి ఎదలను మాత్రం
ద్రవిత మొనర్చి అంతర్హితమగు.

... ...

"ఎందుకనో తెలుసా?
యింకా ఈ భువిలో
యుధిష్ఠిరు లొకడే.
దుర్యోధనుల సంఖ్యలు.
ఎలా జరుగుతుంది
శాంతిలతా ప్రగతి?
ఉంటేగా పోషక ద్రవ్యం!

... ...

"హృది హృదిలో
పరిశుద్ధ సరాగం
ప్రతిధ్వనించేంతవరకు—

అంతవరకు మ్రోగదు శాంతి విపంచి
సుస్పష్ట, సునిశ్చిత, సుందర రాగంతో.

... ...

"గగనంనుండి దిగేందుకు
కా దది భౌతరూప బాహ్యోపకరణం.
ఆత్మజ్యోతది.
నిశ్చల, నిర్మల, నిష్కల్మష
అంతరాత్మ ప్రకాశ మది.

... ...

"శక్తికి భీతులు తనువే కాదు:
మనుజుని మెత్తని
హృదయం సైతం మన్నించేటి,
ప్రేమంతా తొణికిసలాడే
సుందర పథమే శాంతిపక్షం.

... ...

"కుమ్మరింట నిర్మితమగు
బొమ్మ కాదు శాంతిదేవి.
అవతరించు అనవరతం బది
పవిత్ర నరహృదయంలో.

... ...

"విషం, విద్రోహం,
నానావిధ ప్రళయ హేతువులు.
సమూలాల విధ్వంసనమైన రోజు
మనుజ ప్రకృతే మారును పూర్ణంగా.

సుశీతల శాంతాకారం
ధరించు సంపూర్ణంగా.

... ...

" శాంతే ఉదయించిన రోజున
శేషించదు భీత్సాహం భువిలో.
సందేహాంధకార బందీయై బ్రతికేడి
దేశం మచ్చుకైన దొరుకదు.

... ...

"సమతను ప్రతిపాదించేడి
శాంతి! సుశీతల శాంతి!
ఏదీ? ఎచ్చట నున్నది?
అదుగో! చూడటు!
నేడది రక్షిస్తున్నది
అక్రమాన్ని! అవినీతిని!

... ...

"అమాయక వదనం,
సుమధుర వచనం,
సుభ్ర వసనాచ్ఛాదిత దేహం!
యుధిష్ఠిరా! జాగ్రత! జాగ్రత!
కాదది శాంతి; విషదంష్ట్రాన్విత ఉరగం.

... ...

" నృపాలురతో క్రిక్కిరిసేడి
జరాసంధ కారాగారం బడి.
ఒకప్పుడు సధిరం,

మరొకతరి తప్తాశ్రుజలం
పానీయం దానికి.

... ...

“ కురుభూమిలో దగ్ధమైన ప్రేతశయ్యక్కా దది శాంతి దిద!
పార్థుని ప్రచండ గాండీవ ప్రకోపం
కాజాలదు మత్త విప్లవం.

... ...

“ సమరాగ్నిలో భస్మమైంది
పరగ్రాసం గ్రసియించెడి విషోరగం.
కిరీటి శరజాలంలో
రగిలిం దపహాసశీల పౌరుషం.

... ...

“ కొంతైనా పాలు పంచి
జీవించుట నచ్చని ‘ ప్రశాంతి ’ పై
ప్రాణాలను పణంబెట్టి
ప్రళయకాల రుద్రునివలె
తెగించి లంఘించెను పురుషుడు.

... ...

“ ఎవడు పాపి ?
సాటి నరుని న్యాయోచిత స్వత్వం
హరించు ఘనుడా ?
న్యాయసాధనాపథ అవరోధపు
శిరస్సు ఖండించెడు మహామహుడా ?
ఎవడు పాపి ? ”

చతుర్థ సర్గ

బ్రహ్మచర్య వ్రతి,
ధర్మాధార స్తంభం,
మహాశక్తి నిలయం.
పొందియు సైతం బాలిని
పొందలేని ఈ లోకపు
పరమ విరాగి పురుషుడు !

... ...

త్యజించాడు ముకుటం ధర్మానికి;
విసర్జించె ప్రాణం ప్రేమానికి.
భీష్ముని మించిన
పరాక్రమి పురుషుడు
యింకెవ్వడు ఈ ధరిత్రి వేరొక్కడు ?

... ...

శరాల వాడి శిరాలపై
పవళించిన గజేంద్రునివలె,
అలసిన, గాయపడ్డ గరుడునివలె,
శిథిల సర్పరాజువోలె
అనంత వీర జీవన బలభారం

మృత్యువు నెత్తి కెత్తి
కాలునె సవాలు జేసి
శ్రమించి గడించె
స్వప్రహాపై అధికారం.

... ...

సమరచరిత వివరించగ సాగెను
పితామహుడు కుంతీసుతునకు.
వ్యథలను సమకూర్చగ సాగెను
వరుసగ భావపరంపరలో.
మథితంబై హృదయ సముద్రం
కల్లోలంతో తల్లడిల్లు వేళల
వెల్లడించు గంభీరుడు సైతం
తన మనోంతర్గత వేదన.

... ...

"న్యాయ చోరుడో నరుడే
స్వాగత మొసగును సమరానికి.
యుధిష్ఠిరా!
హక్కులకై పడు ఆరాటం
కాజాలదు పాపం.
పాపానికి తలవంచెడు వారికే
ప్రాప్తించును రౌరవనరకం.
రణరంగ ప్రాంగణాన
పాపంపై సవా లొనరించెడి వారల
నంటజాల దేమాత్రం.

... ...

"సహజంగానే వాంఛించడు
ఏ నరుడూ సాటినరునితో సమరం.
సాటినరుని చంపగ,
స్వయముగ చంపబడగ
మనుజుడు సహజంగానే విముఖుడు.
కుహనా శాంతిని సైతం
భగ్నపరుప వెనుకాడును నరుడు.
చేతనైన మేరకు
నిలబెట్టగ జూచును
శాంతిపైని గల తన మమకారం.

... ...

" ఐతే ఈ శాంతిప్రియత్వం
అరికట్టును నరులను మాత్రం.
ఆపజాల దేమాత్రం బది
దురాచార దానవులను.
రక్కసు డెప్పుడైనా
మనుజుని మన్నిస్తాడా ?
భావిస్తా డాతడు
వినయం పారుబోతు నీతని.

... ...

" కాలం గడిచినకొలదీ
విషమించగ సాగును స్థితి గతి.
అవినీతి శృంఖలా
లంతకంత కత్యంత బలిష్ఠమై

వాల్చును కర్కశ శాపతారం.
ఆ దశలో ఏదో ఒక దినమున
బద్దలవక తప్పదు మరి
ఏదో మహావిస్ఫోటం.
ప్రాణాలను పణం బెట్టి
విరుచుకుపడి తీరు సవశ్యం
మనుజుడు దనుజునిపై.

... ...

" విజయుడు, పరాజితుడు
వీ రిరువురు మాత్రమె
బాధ్యులు ఈ అని కని
భావించకు మదిలో.
యిద్దరు వ్యక్తుల అనలంతో
దగ్ధమవదు సమస్త భువనం.

... ...

" యుధిష్ఠిరా !
హఠాత్తుగ ప్రేలేనా అగ్ని పర్వతం ?
మేఘశూన్య గగనం వర్షిస్తుందా పిడుగులు ?
అవనీగర్భంలో చెంరేగిన తాపానికి
బద్దలౌను హుతాశన శైలం.
భయానక మేఘావృత గగనంలోనే
ఫెళఫెళ మను పిడుగులు.

... ...

" రెండు గ్రహాల ఘర్షణ మాత్రమె
కా దీ మహాభారత సమరం.
అగణిత జనమన అనలం బీ
సమరానికి పూంజీ.
కురువంశీయుల ఘర్షణ
ఫలితంగా కలిగిన
దుష్ఫలితం కా దిది.
సమస్త భారతవర్షపు
మహా వికట విస్ఫోటం బిది

... ...

"యుగయుగాలనుం డీ విశ్వంలో
వీస్తూ వచ్చెను విషవాయువు.
దహించుచు వచ్చెను దవానలం,
మౌనంగా ధరాతలం.
పరస్పరం పగసాధించగ
సర్పాలు పొంచులేసి బైటాయించిరి.
సమరానికి సాకు వెదకుచూ
సతమత మవసాగిరి సర్పాలు.

... ...

"ఎవడి పరాక్రమమో గని
కనజాలక ఉడికెడివా డొక్కడు.
ఎవడో క్రూరుని కైరవై
క్షోభించెడి దింకొక్కడు.
ఏ అవనీశుని అభ్యుదయమొ

వేధించగ సాగెను నృపులను.
ప్రతీకార భుజంగాన్ని
పాలుపోసి పెంచసాగె మరొక్కడు.

... ...

" తన ఫల్గుణ హనన ప్రతిజ్ఞ
చెల్లించగ వేచియుండె రాధేయుడు.
ద్రోణునిపై గల
తన పగ సాధించగ
తహతహపడసాగెను ద్రుపదుడు.
పితృరుణం చెల్లించెడి తెర వేదని
కురుకుల పతాక
మట్టిగలుపు విధ మేదని మాత్రమె
ఆలోచన శకునికి.

... ...

" సుయోధనునిపై
వాత్సల్యం బాతని
కిసుమంతయు శూన్యం.
మహాఘోర మోహం బడి.
ఆతని హితుడని భావించుట
మండే అనలంతో చెలగాటం.
ఈ విధి ఎటు గాంచిన అట
రాజసాగె అనలం.
సమరంలో భగ్గుమనగ

నహారవహామూ
తహాతహాపడసాగెను.

... ...

"శ్రీకృష్ణుని సంస్కారణాలె గిట్టని
నృపులంతా క్రోధితులై
కూడిరి ఒక కూటమిగా.
శిశుపాలుని వధతో
వారల అభిమానం బారలేదు.
ద్విగుణీకృత దురభిమాన ధూమం
అణగి మణగి మాత్రం
పడియుండెను అడుగున.

... ...

"పరస్పర కలహాం, వైరాలతో
ఎప్పటినుండో విడివడసాగిరి
వేరువేరుగా.
రెండు ముఠాలుగా
సాయుధులవసాగిరి సర్వజనులు.
హృదిలో మండెడి అనలం ధరించి
ఒరకత్తుల చేత దూసి
నారిని సంధింపజేసి
సిద్ధమైరి వారందరు.

... ...

... ...

"హాలాహల లక్షణ మేదైనా
కాకుంటే పూర్ణం
యుధిష్ఠిరా !
చేసెను పరిపూర్ణం
నీ రాజసూయయాగం.

... ...

"నరుడు వాంఛించెడి దొకటై;
నియతి ప్రసాదించునది మరొకటై.
ఫలిస్తాయి అమృత వృక్షంలో
విషఫలాలు.
అవర్ణనీయ మీ నియతీగతి.

... ...

" రాజసూయ మిషతో నిను
రారాజుగ జేసి వేసి
సమైక్యత కుచితోపాయం
బూహించెను శ్రీకృష్ణుడు.

... ...

" ఐతే వేరొక టయ్యెను
తత్పరిణామం.
భగ్గుమనెను భువనంలో అనలం.
పరాజిత రాజుల మనముల
అంకురితంబయ్యెను ద్వేషం.

... ...

"కాలే దవగాహన వారికి
శ్రీకృష్ణుని
నిష్కల్మష సద్భావం.
వారట వీక్షించిన దల్లా
ఇంద్రప్రస్థ పుర
విభవ బలాభ్యుదయమె.

... ...

"పూజనీయ వ్యక్తిని పూజించుటలో
అడ్డువచ్చె నా బాధలె—
అదే మనుజ దురహంకారం;
అల్లదే నరుని భ్రాంతి.

... ...

"ఇంద్రప్రస్థ ముకుటం, ఛత్రం
ఆభూషణాలు భరతానని కంతకు.
వానికి ప్రణమిల్లుటలో
కలిగెడి తలవంపులు
ఏమున్నవి ఎవరికైన !

... ...

"ఐనా వ్యథ కలిగెను అనేకుల
కీ నిష్కళంక నమస్సులకె.
భ్రాంతికి లోబడిన బుద్ధి
సరితూచెను దీనిని
గౌరవ హాననంతో.

... ...

"వీక్షించిరి వారి సన్మానంలో
తమ వివశత్వం.
వీక్షించిరి
పరుల ప్రతాప వైభవాభ్యుదయాలలో
తమ పరాధీనత్వం.

... ...

" అగుపించెను వారికి
రాజసూయ యాగం బొక
రణకౌశల ప్రదర్శనంవలె;
నిజ విస్తృతి వాంఛించెడి
చతురనృపతి కుతంత్రంవలె.

... ...

" ధర్మజా!
ఎవడూ కోరడు తన
అహం వదలుకొనగ.
ఏ నరుడూ సిద్ధపడడు
మరో యితర శక్తి ముంగిట
సుహృదుడై శిరము వంచ.

... ...

" నీ ధ్వజచ్ఛాయ చేరిన వా రందరు
చేరలే దనురాగంతో.
ఏతెంచిరి కొందరు భక్తితో.
విచ్చేసిరి మరికొందరు
అశిధారకు భీతిలి.

... ...

"భావం బేధై తేనేం !
సర్వుల హృదయాలకు
పరిచయ మొక విషయం.
ఈ ప్రణతులతో మాత్రం
ముకుట గౌరవం
కాజాలదు అక్షుణ్ణం.

... ...

"తోచెను వారికి దాసత్వం
నెత్తి కెత్తబడుతున్నట్లుగ;
రాజసూయ మధ్యంనుం డొక
మహా సామ్రాజ్యావిర్భావం
జరిగిపోవుచున్నట్లుగ.

... ...

"అగణిత భూపాలుర,
అసంఖ్యాక శూరుల,
దిగ్గజాల,
బలవైభవ సంపన్నుల
అభిమానం
హనన మొనర్చెను యాగం.

... ...

"నిజమే !
సన్మానించావ్ నిండు మనంతో
అనుసయ వినయాలతో,
సమతా శీలాలతో,

మంజుల మధుర వచనాలతో,
అతిథులైన అవనీశుల నందర.

... ...

"ఐతే యివి ఎన్నయినా
చాలవు. సరితూగవు
స్వాతంత్ర్య మణి మూల్యానికి.
సతతం మానసాన మరిగెడి భావం
మాయజాల దే మాత్రం.

... ...

"ఎవడో మూర్ఖుడు
మంచ బుద్ధి నృపు డైతేనే —
తృప్తి చెందు తీయని పలుకులతో;
సంతుష్టుం డగు
విజయుని విశిష్టతా, వినయాలతో;
సంతృప్తుం డగు
శాత్రవ కౌగలింతలకు.

... ...

"శత్రుభీతి నేదో విధి శాంతపరచి
బాహ్యాలింగన మొనరించును
నిపుణ నృపుడు.
అంతేకా నెంతమాత్ర
మవనీయడు హృదయం
శాత్రవ హస్తగ్రస్తం.

... ...

"యజ్ఞంలో
ప్రేమకాన్క లర్పించుటతో
శాంతచిత్తు లవలే దవనీశులు.
పిడికి యింద్రప్రస్థం
మరేదో వేరుభావమే
మనమున నిడుకొని.

... ...

"ధర్మజా!
వ్యాసుని గంభీరపు వచనా
లున్నాయా స్మృతిలో?
యజ్ఞాంతంలో
మహర్షి ముఖంగా వెడలిన
భయంకర భవిష్యవా శేమిటి?

... ...

"— గగనంలో ఏర్పడుతున్నది
కుటిల గ్రహకూటమి.
బహుశా బలి కానున్నది జగత్తు
మరో మహా సంగ్రామానికి.

... ...

"పదమూడేం డ్లేదో విధి
వర్ధిల్లును శాంతి జగంలో.
తదుపరి బ్రద్దలౌను విస్ఫోటం.
చెలరేగును మరో ఘోర సంగరం.

... ...

"ఘటిల్లు మహా విధ్వంసం.
కాలం పన్నగలదు
కల్లోల వ్యూహం.
ప్రళయం ప్రత్యక్షం బగు
ధరణిపైని.
వ్యాపించును హాహాకారం !

... ...

" వట్టి అంచనాలు కావివి.
సిద్ధుడైన దూరదర్శి వచనా లివి.
అహరహ మీ మహి
పయనించెడి దే దిశకో
ఆమూలాగ్రం ఎరుగును వ్యాసుడు.

... ...

" అంతా ఆనందించిరి యజ్ఞానికి.
కలతపడిన దొక
ముని హృది మాత్రమె.
యజ్ఞ హోమగుండం
వెడలించిన అనలం బెట్టిదొ
జ్ఞాతం బతని కొకనికే.

... ...

" నింపు సభామధ్యంలో
హెచ్చరించె నందరనూ.
అడుగడుగున సంయమ నియమ
వ్రతులుగా బ్రతుకండని

చేసెను సర్వులకూ
మంగళకర బోధలు.

... ...

"అహంకారి, రాగోద్రిప్తుండగు
నరు డే విధి పాటించును సంయమం ?
రేపు ఘటిల్లెడి విపత్తు
కీ నా డెందుకు భీతిల్లును ?

... ...

"వర్షమైన గడిచిందో లేదో
కాలఘోష వినబడసాగెను.
చుట్టుముట్టి మొదలిడె,
నింద్రప్రస్థంపై
విపత్తి మేఘా లతిదట్టంగా.

... ...

"ఎవడి కెరుక
చూస్తూ చూస్తూనే
పరుచుకుపోతుం దీ విధ్వంసం బని ?
ఎవ డెరుగును
భారత దౌర్భాగ్యం
ముసిరియించును
జూదపు మిషతో నని ?

... ...

"అనుకున్న దెవడు
సుయోధనుని నిబ్బర మీ విధి

దెబ్బకు గురియౌనని ?
ఎవ్వ డెరుగు
రాజసూయ హోమగుండం
వెలి గ్రక్కను అనలం బని ?

... ...

ఐనా నిజ మిది ధర్మరాజ్ !
సరిక్రొత్తది కా దీ కీల.
దుర్యోధన మానసాన
ఏండ్లుగ విహరిస్తున్నది.

... ...

"రంగభూమిలో
విచిత్ర విహంగ వక్షం
బే రోజున
కిరీటి శర గురి కేరయ్యెనో
నాడే జన్మించిం దీ దురగ్ని
దుర్యోధన హృదయాంతరాన.

... ...

"ఆ దురగ్నియే
హాలాహల మయ్యెను వంశానికి.
ఆ అగ్నియె
లాక్షా గృహ కీలలు.
ఆ దురగ్ని ఫలమే
శకునీకృత మాయద్యూతం.
ఆ దురగ్ని పరిణతియే

పాండుసుతుల వనవాసపు
బాధల గాథలు.

... ...

"నిండు సభామధ్యంలో
హరింపబడినది
కాదది ద్రౌపది మానం.
ఆ భయంకరానలమే
చెలరేగెను నిర్భీతిగ.

... ...

"వినశ ద్రౌపదీ వసనం
విస్ఫూర్తితో పాటుగనే
నివురుచేత ఆవృతమగు
దురగ్ని నగ్నం బవసాగెను.

... ...

"ఈడ్వబడిన ద్రౌపదీ
కేశజాలములు కావవి.
విరబోసుకు వెడలిన
దురగ్ని కేశా లవి.
ద్రౌపదీ వసన మనంతం;
నగ్నంబయ్యెను కేవల
దురగ్ని నిజరూపం.

... ...

"అడ్డు నిలిచె దుస్థితిలో
ఆ సాధ్వి తపోబలం

ప్రాకారంవలె.
ఆ సతీమతల్లి చీరాంచలం,
ఉజ్వల జాజ్వల్యమాన
ప్రకాశమై వెలుగొందెను.

... ...

"కాని నా దుర్యోధన దురగ్ని
నగ్నంగా నాట్యమాడసాగెను.
పరీక్షించసాగెను
నిజ లజ్జాహీనత్వపు,
దేశ పౌరుషపు లోతుల
నతి లోతుగ.

... ...

"ఐనా మరి ఆ దినాన
ఎందుకనో తెలియరాదు
నీవూ, నేనూ ఉభయులమూ
పరాజితు లైతిమి!
ఎందుకనో తెలియదు మరి
భుజ నాళాలను చీల్చుక
వెల్లువలై పార లేదు
రుధిరధార!

... ...

"నరుని కీర్తి పతాకం బా నాటితో
నరుకబడెను సమూలంగ దేశంలో.

నరుని యెడల ఆశలు నశియించిన
నారీమణి అర్థించెను సురలను.

... ...

"మహా సమర మానాడే
కావలసిం దారంభం.
కత్తి దూసి నాడే
నెత్తుట కడగాల్సిం దీ కళంకం.

... ...

"దుష్ట ద్యూతపు మిషతో
నిరపరాధి, కులసతి, ఏకవస్త్రధారిణి
నీడ్చి తెచ్చి మహాలునుండి
నిండుసభా మధ్యంలో
దాసిగ నొనరించుట !

... ...

"అంతేనా !
సర్వుల సమ్ముఖాన
నిర్లజ్జగ, నిర్భీతిగ
లజ్జాంబర హరణం.
విషణ్ణ వీర భారత
మేధ స్సిసుమంతయు
కిక్కురుమనకుండుట.

... ...

"ఎవడి మనసు కెక్కును
కనివిని ఎరుగని ఈ

నవీన ధర్మసరణి ?
ఊమియు నవశ్యం మనపై
భవిష్య సంతతి.

... ...

"నాటి స్మృతి స్ఫురణ
ఈ నాటికి దహిస్తోంది హృదయం.
అంతరాన ఎదపై నేదో
పిడిబాకు ప్రయోగం
జరుగుతున్న దనిపిస్తున్నది.

... ...

"ఛీ! ఛీ! దుస్సహ దుర్భర
అవమానం నా కిది.
యిడుములు పడసాగెను
సమ్ముఖానె రాజకాంత.
కం ళ్లెదుటనె హరియించిరి
కాంత లజ్జ నా దుష్టులు.

... ...

"ఐనా చావలేదు నేను.
బ్రద్దలు కాలేదు ధరణి.
చలించలేదు దిగ్గజాలు.
గర్జించలేదు గగనం.
పడలే దొక పిడుగైనా.

... ...

“జీవిత మంతా జీవించితి నీ జగాన
అనలంవలె ప్రజ్వలితంబై.
నరనరాన ప్రసరించేడి దది
కరిగిన అనలం;
కా దది రుధిరం.

... ...

“ అనుచిత దర్పం
బెవడిపైన, ఎన్నడైన
కాదిది సహియించెడి ప్రాణం.
అన్యాయం బెవనిదైన
మన కేమని పేక్షిస్తూ
మౌనం ధరించు మనసు కాదు
ఈ మనిషిది.

... ...

“ మరి నాకే దాపురించె నీ
కడిగిననూ విడువని ఘోర కళంకం.
లోలోపలె కృంగి కృశించిన,
గొంతు చించుకుని రోదించిన సరె,
అంతమవని దీ మాయమచ్చ.

... ...

“ నా వీరచరిత్రపై
సవాలు చేస్తూ
సెలవు తీసుకుంటున్నా.
ఐతే నీ కొక

ఉపదేశం మాత్రం
చేసి గతిస్తా.

... ...

" మండే అనలంపై నిర్భీతిగ
నడచుటే వీరుని ధర్మం.
సానకత్తిపై చరచర
కదం త్రొక్కి సాగుటె
శూరుని కర్తవ్యం.

... ...

"రొమ్ము నిచ్చి అమ్మకు గురియగుటే
వీరధర్మ మనబరగును.
చిరునవ్వులతో జరిపెడి
గరళపానమే
శూరధర్మ మనజెల్లును.

... ...

"అనలం బరచేతిలో రగులజేసి
శిర మాహుతిగా నర్పించుటె,
నిరుపమాన బలిదానపు పాఠం
నిఖిల భువికి బోధించుటె
శూరవరుని సద్ధర్మం.

... ...

"నిత్యం బుజ్వలముగ జీవించుటె
అత్యున్నత నరధర్మం.
కూడగట్టి దాహక శక్తుల

ఎవ్వని స్పర్శయినా
సహించకుండుటె
అత్యుత్తమ నరధర్మం.

... ...

"ఆర్పివేసి మేధోదీపం
కండ్లు మూసి పురోగమించును వీరుడు.
అధిష్ఠించు బలివేదికపై గంతువేసి
తనకు తానె ఆహుతి యగు.

... ...

"వీరత్వం బెన్నడైన పొరబాటున
వివేకం కడ కేగిందా సలహాకై
పతనమొందు నవశ్యం;
గ్రోలును అవమానం;
కోల్పోవును నిజ తేజం.

... ...

"నిజమే!
మేధోకలశంలో నిబిడమైంది జలం;
శీతల సుధాసలిలం.
ఐతే మరువకు మీ సత్యం.
కాని వేళ నల్లదియే
మారును గరళంగా.

... ...

"గుణించ దీ బుద్ధెపుడూ
గౌరవావమానంబుల

చుచిత్రరీతి.
ఆలోచిస్తుం దతి విపరీతంగా.
ఆర్పును తుద కగ్నికీల.

... ...

"ఆ మేధస్సే
ఆర్పెను నీ పౌరుషాగ్నికణం.
ద్రుపదపుత్రి చీరాంచల హరణం
విలోకించి సైతం
చిమ్మలేదు నీ కన్నుల నిప్పులు.

... ...

"ఆ మేధస్సే
బంధించెను నను దువిధలో.
ఒనరించెను పిరికిపందగా.
కన్నులు నులుముక వెన్ను విరిచి
లేవబోవు నప్పటి కెపుడో
మించిపోయె సమయం
చే జారెను అవకాశం.

... ...

"శిరం బెత్తి శివిగ
సంధించి శరం తీరుగ
చూచావన మెల్లప్పుడు
సాగును జోరుగ.
కానీ దుర్బల వృద్ధాప్యం
బానిస యగు వివేకముకు.

... ...

"ఉద్రిక్త యౌవనధారను గని
ధరించి పరాన ముద్ర,
వంచించి మనస్సును,
అణగి మణిగి చరించు నీ మేధ.
నిలుచును నిశ్చేష్టితమై తీరంలో

... ...

"గడ్డిపోచ పోలిక నీ ప్రవాహాన
కొట్టుకుపోవుదుమను
హడలీ మేధకు.
వెల్లువ కల్లోలభీతయై
తనంతట తానే
తప్పించుక తిరుగసాగు
తానుగ నిర్మించుకున్న
కారాగారంలో.

... ...

"హిమవిముక్త నిర్విఘ్న తపస్సులో
వికసించును యౌవనం.
నిండును సమస్త భువనంలో
నవ్యదీప్తి; వినూత్న సౌరభం.

... ...

" నవయౌవ్వన వెల్లువ
సన్నగిలున దెపుడాయని,
ఎన్నడు దానిని
కబళించెద మని

తిరుగసాగు
మేధోచక్రాధీనంబై.
విసర్జించి భ్రమజాలం
త్వరితోచిత ప్రత్యుత్తర
మొసగలేదు తగు వేళకు.

... ...

"అప్పటి కెపుడో
కొల్లగొట్టి పౌరుష తేజం
వెళ్ళిపోవు కాలం.
నిర్జీవపు వృద్ధనరుడు
చింతాక్రాంతుండై
రోదించుచు జీవించును
పశ్చాత్తాపంతో.

... ...

"భోగిస్తూ వృద్ధాప్యపు ఫలితం
అంటుకొనుంటిని దుర్యోధన గేహానికి.
బంధిత అస్థిపంజరంలో
పరితపిస్తు పడియుండెను వీరత్వం.

... ...

"సాధించలేదటు—
కురువంశీయుల హితం;
యిటు పాండునందనుల శ్రేయం.
దువిధా మధ్యంలో
చిక్కుపరిచె నను వృద్ధాప్యం.

... ...

"కర్తవ్యం!— అనురాగం!
రెండూ ప్రియమైనవె.
నిర్ణయ మతి క్లిష్టం.
కనుకనె మరి అర్పించితి
ఒకరికి శారీరం;
యింకొకరికి హృదయం.

... ...

"ఐతే కారుమబ్బు విడగానే
కనుగొంటిని జీవనజ్యోతి.
పొంగి పొరలి ప్రవహించెను సహసా
యిసుక ఎడారిలో ప్రేమ ప్రవాహం.

... ...

"పరాజితమయ్యెను ధర్మం
నిజ విజయ నగారా
బజాయించె ప్రేమం.
హృదయం లభ్యమైనవారలకే
లభించెను దేహం సైతం.

... ...

... ...

"పార్థుని శర గురి కెరమై
భీష్ముడు కా దొరిగినది;
ఆతని వృద్ధాప్యం మాత్రమె.
వృద్ధాప్యపు చీకట్లను చీల్చుక
ఉదయించెను నా యువకత్వం.

... ...

"సమర్పించి
ప్రేమానికి హృదయం,
ధర్మానికి భుజముల—
ఆనంద నిషాపూర్ణంబగు
మానసంతో
అడుగిడితిని
కురుక్షేత్ర రణరంగంలో.

... ...

"ఈ న్యాయోచిత విభజనతో
ఎంచితి దుర్విధాంతం జరిగిందని.
తెలియ లేదు
కర్మబంధముల కన్నను
మిన్నయైన దీ ప్రేమబంధ మని.

... ...

"ధర్మభీతితో జడిపించుచు
పరిచారకునిగ జేసెను కర్మ నన్ను.
సర్వస్వం బలిదాన మొనర్పగ
అనురాగం బాసగ సాగె
నీరవ సంకేతం.

... .

"ధర్మరాజ్ !
సంకట సమయంలో
పటాపంచలగు కృత్రిమ పరదా.

నిస్గదేలి ప్రకటిత మగు
మనుజుని నిజరూపం.

... ...

"ఘోర సమర విజృంభణ నాగిన కొలదీ
స్పష్టంగా ద్రష్టం బవసాగెను
అస్పష్ట కథాక్రమం.
అణగారిన నాదు యౌవనం
తలయెత్తెను మరలా
స్నేహప్రణతు లర్పించగ.

... ...

"నశియించెను బుద్ధిభ్రాంతి.
దృష్టికి దూరంబయ్యెను,
కర్మ సంబంధిత
మిథ్యాజాలం.
ఉద్విగ్న ప్రేమయె
ఎలుంగెత్తి పిలిచెను నా
మనో దేహాలను.

... ...

"—పార్థా! స్వీకరించు!
యిదిగో నా సర్వస్వం!
వధించి కూల్చుము నను.
అబ్బా! దుస్సహ మీ విరహం
చేర్చుము నను ప్రేమాస్థానం.

... ...

"బ్రహ్మచర్యదీక్షా దివసంబున
శుద్ధమైన ధారయై
ప్రేమ ప్రవాహానై
పారెను కురు భూమిలో.

. . . .

"వీచ లేదు మలయమారుతం
చలించ లేదు మనోకుంజ మెప్పుడూ.
దాగొని ఆకుల చాటున
కూయ లేదు కోయిల లే వేళా.

. . . .

"ఎవరినైన ఎప్పుడైన
సమర్పించి కుసుమాలను
సన్మానిం చెరుగను.
ఉదాహరణకైనా
వినియోగం కాలే దీ దేహం
దానార్థం.

. . . .

"హృదిలో
ఏదో కోణంలో దాగిన
ఈ అసంతుష్టి
కన్నుగప్పి ఆసీనంబయ్యెను గుట్టుగ
జీవన పర్ణపాత్రలో.

. . . .

"ఆ భావమె
అనిలో వికసితమై
అధిష్ఠించె మహాదర్శ వేదికపై.
వ్రణ వ్రణమున ఆ భావమె
పలుకుతోంది తియ్యని బాధై.

... ...

"సదా సచేతనుడనై
సుకుమారతపై
సంధించి శరాసనం
ఎక్కుపెట్టి గురిగా బాణం
బంధించితి ప్రాణాలను
నియంత్రణాబంధాలతో.

... ...

"గ్రహించ నశక్తుడ నైతిని
అంతరాన ఏ మాయో
సంచారం చేస్తోందని.
అగాధ భావాంతర
అభేద్యమౌ లోతులలో
జ్వలిస్తోంది జ్వాలతిగుప్తంగా.

... ...

"వీర సుయోధన సేనాపతినై
పోరాడగ వెడలితి !
కురుభూమికి రాలే
దాహము తవగ ప్రేమానికి.

... ...

"నిజం !
పార్థుని గాండీవంపై
అగాధ మపారం నా
భక్తి శ్రద్ధలు.
నిజమే !
దానిని వీక్షించిన చాలును
ఆనంద తరంగా లుప్పొంగును
మానసాన.

... ...

"నిజ మిది !
నిర్మల హృదితో
వాంఛించితి పాండవ శ్రేయం.
కా నేం చేయను !
అమ్ముడయ్యె నా దేహం
దుర్యోధనునకు.

... ...

"బద్ధలొనర్చి ధర్మవ్యూహం
ఎగ నెత్తుకుపోయెను అనురాగం
నిజ సంపత్తిని.
మన సెవరికి లభించెనో
వారల దే తనువు సైతమని
ఋజువయ్యెను.

... ...
... ...

" మధుర ప్రేమ అమరత్వం
ఇదివరకే నా మదిలో
ప్రకటితమై యుండుంటే
ఎంత హాయిగా నుండెడిదో !
బహుశా కురుక్షేత్ర దుర్దినాలు
తిలకించెడి గతి
కలిగెడిదే కాదీ గడ్డకు.

... ...

" ధర్మజా !
ఉపేక్షించి కోమల భావాలను,
అనిపిస్తున్నది
నేనూ తోడైతిని ఈ జగత్తు
నని కీడ్పుటలో నని.

... ...

" జీవన అరుణోదయ వేళన
చేసితి కఠినవ్రత ధారణ.
ఎప్పటి కప్పుడు గడిపితి
స్నిగ్ధ భావముల దగ్ధం చేస్తూ.

... ...

" విశ్వాసం లేదు నాకు
కర్మకంటె మిక్కిలి యైనది,
సుందరాతి సుందరమైనది
ప్రేమం బని.
లేదు నాకు

వ్రతదీక్షా కాంతుల కన్నను
మిన్నయైన దీ కోమలతా
కాంతిచ్ఛట యను నమ్మిక.

... ...

"—కరాన చాపం, మూపున నిషంగం;
మానసాన నీతీ, విజ్ఞానం—
యివి మినహా
వేరు విషయ మేదీ
ఎరుగను మరి జీవితాన.

... ...

"ఎప్పుడైనా
ఏ సందర్భానైనా,
నవ్యభావ మేదైనా
అంతరాన జనియించిందా!—
వినయం, విజ్ఞానం, నీతులు
చుట్టుముట్టి దాని చుట్టు
దాసోహం బనిపించెను.

... ...

"దుర్యోధన దుశ్చేష్టలతో
నిత్యం నా హృది క్షోభించెడిది.
కా నేంచేయను మరి?
నీతీ, ధర్మా లిట
సబలం; ప్రబలతరం.

... ...

"అనుశాసన స్వత్వం
చేజేతుల నీతిచేత నిడి,
పరాధీన దాసుడనై,
ఆసీనుడ నైతిని
స్వగేహమందే.

... ...

"బ్రతుకుపైని అధికారం బుద్ధిది,
అనుచరి మాత్రమె హృది.
ప్రకటంగా నను హెచ్చరింప
బిడియం చెందెడి దది.

... ...

"ఏనాడూ
అనజాలకపోయెను—
"గాంగేయా !
ఏ దిక్కుకు నీ పయనం ?
న్యాయ దండధారి వయ్యు
సైరిస్తున్నా వన్యాయం".

... ...

"మానసాన పాండవానురాగం
శరీరం కౌరవ సేనలో
ఈ చెదరిన ధ్యానంతో
ఏ పని నెరవేతును ?"

... ...

"పాండునందనుల యెడ
ప్రజ్వలితంబగు
దుర్యోధన భీషణవైరం
ప్రతిబింబించెను నాలో
ననువృతోడ
మనసు పడెడి ఘర్షణగా.

...   .

"జయించి నా కరముల స్వత్వం
హృదయ వేదిపై
నుంచుద మని భావిస్తే—
బలిచేసెను బుద్ధి నన్ను భ్రాంతికి;
కదలనీయ లేదేం మాత్రం నను.

...   .

"దానంత టదే
అంత మొందు వైరం బని
ప్రదర్శించె కల లెన్నో.
నీతులు వల్లించసాగె
ఈ లోకంలో
తన వారెవ్వరు పెరవా రెవరని.

...   .

"అన్న దొకప్పుడు
నీవే త్వరితపడితివా
అంతరించు
అగణిత జన సమూహం

ఘటించు ఘోర కల్లోలం
విచ్ఛిన్నం బగు వ్యవస్థ.

... ...

"ఒక పరి
రెచ్చగొట్టి వీరత్వం
అడ్డుపడెను వన యాత్రకు
వాంఛిత ఫలితం పొందకుండ
వంచించెను మేధ నన్ను
పలు తెరగుల.

... ...

"నే డాలోచిస్తున్నా.
దా నుపదేశం
పెడచెవి నిడి యుంటే
స్నేహపూర్ణ సుస్వచ్ఛ న్యాయం
గుర్తించెడి శక్తుండుంటే,

... ...

"రాజనీతి కలుషం
రాగజలంతో
కడిగి కడిగి పోద్రో లుంటే
వినిర్మల కరుణతో
దండనీతి మేళవమై యుంటే,

... ...

"సాధికార హృదయంపై
వాణి రచించజాలని గాథను

ప్రఖర లేఖనీధారుడనై
లిఖించ నుద్యుక్తుడ నైయుంటే,

... ...

"బుద్ధి పలుబడినుంటే
హృది విముక్తమై యుంటే,
త్యజించి మంత్రిపీఠం
పీడితులకు చేయూత్తై తే,

... ...

"రాజద్రోహ ధ్వజధరుండనై
వీరవిహారం జరిపుంటే,
న్యాయ పక్షపాతినిగా
సుయోధనుని గద్దించుంటే,

... ...

"బహుశా
భీతిలి సుయోధనుడు
మరింత జాగ్రతగా
వెనుక ముందు యోచించుక మరి
వేసెడివా డడుగులు.
బహుశా
భవిష్యత్తులో
మరో సంగ్రామానికి
బలయ్యేడిది కాదేమో
భరతభూమి.

... ...

"కానేం లాభం!
జరిగిపోయె సర్వం;
శేషం బిసుమంతయు శూన్యం
యిక పోనీ యీ గాథను.
గతం మరిచిపో!
అవతరించనీ లోకంలో
నవ్య యుగం!

... ...

"అవసానానికి ముందే
ప్రాప్తించెను శాంతి నాకు.
ఫలము లన్ని లభియించెను.
ధర్మం, స్నేహం రెండూ
సులభసాధ్యమై నా కోసం
ప్రాప్తించెను దారిబత్తెమై."

పంచమ సర్గ

వాణీ !
వ్యాకుల సంక్రాంతికాల నరుడను.
కలికాలపు ఘాలా
మథిస్తించిన ద్వాపరాన్ని.
పరితపించు లోకానికి
నీడను శోధిస్తూ,
ఎంతో ఆశతో
చేరుకొంటి యితిహాసపు లోకం.

... ...

కా నిటసైతం మండుతోంది ఆకాశం.
దాహకకల్లోల తరంగా లిట సైతం
లేస్తున్నవి వాయువులో.
కాల గహ్వారం వెలువరచెడి
కోలాహాల మదిగో !
విక్షుబ్ధ భయానక సంద్రపు
బడబానల ఘోషల్లదిగో !

... ...

బ్రహ్మాండంగా మండెడి
వన తరు సంఘర్షణారవం !
ఉజ్వల, భయానక
అగ్నిశైల విస్ఫోటం !
ఈ చరిత్ర పుటలు వెలువరించు
దుర్గంధం బేమి టది ?
ఏమి టా మండుతోంది ?
ఎచ్చటి దీ వికృత ధూమం ?

...   .

భీతిల్లిన వసుంధరా వక్షంలో
గ్రుచ్చుకొంది శూలం.
ఎవ్వరి దీ రెపరెపలాడెడి
అరుణారుణ జయపతాక ?
నెత్తుట తడిసిన దేహంతో
ఎర్రని తన నాల్క జాచి
ధరించి విధ్వంస కృపాణం
వికట నృత్య మొనరించెడి దెవ రది ?

...   .

ఆ పరుగిడసాగిం దశ్వరాజమా ?
మానస దుర్మదమా ?
ఆ జరిగెడి దది యజ్ఞకాండయా ?
అకారణ జగ విధ్వంసకాండయా ?
ఆ మృణ్మయకలశ పాత్రలో
ఖడ్గం పంచిశ మొనరిస్తున్న గి

గంగోదకమా ?
మనుజ రుధిరమా ?

... ...

మరోదారి గనజాలక
నరాధిపమండలి మోసెడి
భారా లేమి టవి !
యజ్ఞోపహారములా ?
స్వాభిమాన ముత్యములా ?
యజ్ఞ హోమగుండంబుల
మండెడి దది
ఘృతపూర్ణ హవ్యమా ?
అపహృత నృపాహంకారమా ?

... ...

అది రుత్విక వేదఘోషయా ?
దాహక మంత్రఘోషయా ?
అది ప్రశాంతి సాధించేనా ?
జీవనాగ్ని మరింతగా
ప్రజ్వలిత మొనర్చెనా ?
ఆ ధూమ్రవర్ణ ధూమం
విజేత యశశ్చంద్రికల
కుదాహరణమా ?
వివశ నరేశుల క్రోధం
జోరుగ రాజుతున్నదా ?

... ...

అది స్వస్తిపఠనమా ?
నూతన అనల ప్రకోపమా ?
యజ్ఞాంత స్నానమా ?
రుధిరాభిషేకమా ?
చక్రవర్తి ఫాలంపై హత్తిన
ఎర్రని తిలకం బదిలీ
చందనమా ?
ఒకానొక పురుషుని
ప్రజ్వలిత ప్రతీకారమా ?

... ...

కృపాణ పథానుగామియై
నడువసాగె కవి లేఖిని సైతం.
లిఖించసాగె కర్కశ, కఠోర
ఉన్మాదానల ప్రశస్తి
ద్వేషాన్విత రణం నుండి
జయఘోషలు చేస్తూ
మరలెను లేఖిని.
వాణీ ! వెడలెను
నీ సదనంనుం డొక సఖి.

... ...

కరాన నీరాజనపల్లిక గొని
మనోహర స్వరమున
స్వాగతపద సంకీర్తన సల్పుచు
బిరబిర పరుగిడి వచ్చెను.

హారతి వెలిగించి
మూరణ దేవతపై
పూ రేకులు జల్లగ
సాగించెను నృత్యం, గానం.

... ...

చీరాంచలాన తుడిచి శరీరం
నెత్తురు మరకలను కడిగి
అపురూప రూపంతో
పలు తెరగుల
రూపం తీర్చిదిద్ది,
ప్రాణాల్లో ఏదో విధి
శోభా, ప్రభలను నింపి
శౌర్యం, పరాక్రమం బను
బికుదు లిచ్చి
అమర మొనర్చెను రణదేవిని
తన ప్రశస్తిగేయ గానంతో.

... .

విద్వేషరణ పరాజితు
డయ్యెను బూడిదగా.
విజేత వెలుగొందెను
పూజనీయ అనలకణంగా.
నిజం !
విజయంతో
స్వరూప పరివర్తన

జరిగెడి పీతే యుంటే;
హత్యాపాతక భారం
శిరం దిగెడి తెరవే యుంటే;

... ...

ఎవ్వడు చింతించును విజయానికి ?
వీనులు, కన్నులు మూసుక
శోధించు న దెవ్వడు అంతరాత్మ ?
'ఒక్కనరుని హత్యయితే పాతకమా ?
మరి పావన మెట్లాయెను
నామూహిక వధ ?'
అని ఎవ డాలోచించును ?

... ...

'సమరశూన్య తరుణంలో
వా డెవరికి భీతిల్లును ?
కంటబడిన ప్రతి నరునీ
నిర్భయుడై వధించడేం ?
రణరంగంలో జొరబడి
హద్దుమరచి విహరిస్తాడేం ?
విచ్చలవిడి నర కుత్తుక
లుత్తరించు అధికారం
ఎవ రిచ్చారతనికి ?'
అని ఎవ డాలోచించును ?

... ...

కానీ కరాళ కాలగర్భంలో
కళ్ళ నీళ్ళ నింపుక.
రక్తసిక్త దర్పం కాలదన్ని.
మానసాన కరుణాన్విత
స్నేహజ్యోతి రగిల్చి,
నిలచియుండె
నాకానొక బుద్ధిశాలి.

... ...

ఎట్టఎదుట
ప్రతీక్షామగ్నంబగు విజయలక్ష్మి
నిలిచెను ఒదిగి ఒదిగి
వరమాలాధరియై.
కాని యుధిష్ఠిరున
కిదంతా అయోమయం.
గుర్తించ నశక్తు డయ్యెను
సౌందర్యపు ముద్దను.

... ...

పేరుకు నిలిచియుండె
కౌంతేయుడు ధరాతలంపై.
ఆయన మానస మైతే
విహరిస్తున్నది మరో
అపురూప లోకంలో.
విద్వేషం ద్రవించి నీరగు వచ్చుట.

కర్కశ, కఠోర అస్త్రాలన్నియు
నీరగు నా లోకంలో.

... ...

రాగ రహిత నరు డచ్చట విహరించును.
పరస్పరం నరు లొకరి కొకరు భీతిల్లరు.
విశ్వాస ప్రశాంతులు నిర్భీతిగ
రాజ్య మేలు లోకం బది.
కలుషిత స్వార్థ భావనలు
వర్జిత మా లోకంలో.

... ...

ప్రతి నరహృదయంపై
శాసనాధికారం కరుణది.
అట పాలించెడి దది
ప్రేమాంకుశం;
న్యాయపూర్ణ క్రమశిక్షణ.
పర రుధిరంకంటెను
స్వీయాశ్రు పానమే
శ్రేష్ఠ మచట.
త్యజించి సామ్రాజ్యం
బిచ్చమెత్తి బ్రతుకుటె
ఘన మా లోకంలో.

... ...

రక్తదాహ మిసుమంతయు శూన్యం.
నర శిరస్సుపై సమరశాప

భారం లేదట.
శీతల సమతా వృక్షచ్ఛాయల
పోషితమగు జీవితాలు.
యింటింటా వెలుగొందును
పీయూష జ్యోతులు.

... ...

ఓసీ ! జయలక్ష్మి !
రక్తసిక్తమే నీ వసనం.
కాలుని దంష్ట్రలకూ
నీ పలువరుసలకూ
ఏ ముందే భేదం !
జ్వాలల జాలను
తొంగి తొంగి చూస్తున్నది
నీ పమిట కొంగులో.
నిండి యున్నదే నీ
నల్లని కేశాల్లో
విధ్వంసపు ధూమం !

... ...

సర్వం గ్రసియించిన ఓ
కురుక్షేత్ర విష భుజంగమా !
తుడిచెయ్ నీ వదనపు
నెత్తుటి మరకలు.
ఎవ్వరి వరణార్థం
నీ వింతగ వ్యాకుల పడుచుంటివో.

ఆతడు శోధిస్తున్నా
డింకేదో పీయూషఫలం.

... ...

అదుగో ! అటు వీక్షించావా ?
అనంత గగనంలో
ఏదో తరంగవాహానుడై
పోతున్నా డతి దూరం.
సమతలముగ ప్రవహించెడి
పరిశుద్ధ ప్రేమసలిల పూర్ణంబగు
అమృత మందాకినీ ధారను
ధరణికి మళ్ళించగ
పయనిస్తున్నా డతి దూరం.

... ...

ఈ కలలే సత్యాలై
జాగ్రుతమగు సత్యశాంతి యిలలో.
యిదే విధి
ఏదో ఒక దినమున
సాధించు నీ జగత్తు
మృత్యువుపై విజయం.
కన్నులందు
కరుణా మేఘంబులు
కరిగి, ద్రవించి,
ఉప్పొంగిన మరుక్షణమే

విజేత హృదిలో
ప్రజ్వలించు పశ్చాత్తాపం.

... ...

ఏ దినాన
హత్యను హత్యనుకొని
విజయుడు విలపించునో;
ఏ రోజున
దేహపు రుధిర కళంకం
కన్నీళ్ళతో కడుగునో,
ముక్తంబగు నా దినాన
మానవ విజయపథం.
భీతిల్లిన ధరణీభాగ్యోదయ
అరుణోదయ మానాడే.

... ...

ఓసీ! విధ్వంస పుత్రికా!
కైపెక్కిన జయలక్ష్మి!
కరమున వరమాలను గొని
నీ నిలబడు టెవ్వరి సన్నిధినే?
కాడీతడు; లేడిచ్చట
కత్తిబట్టి దండెత్తెడి పురుషుడు.
ఏదో సామ్రాజ్య సర్వస్వం
ఎల్లరకూ కొల్లలుగా
కొల్లబెట్టువాడీతడు.

... ...

పొందలేవు నీ వాత్తని
రక్తసిక్త దేహంతో.
ఆ యోగిపుంగవుని ముంగిట
పనిచేయవు నీ మదశరాలు.
ఋపు డపుడే ఈతనితో
కాజాలను నీ పాణిగ్రహణం.
ఇది పవిత్ర తపోభూమి.
నీ గేహం బైటనో
గడిచిపోయె వెనుకే.

... ...

ఆ గగన విహారి
తిరిగి లోకానికి
మరలెడి వేళకు
విసర్జించి వైరాగ్య ప్రపంచం
ఏతెంచును యతీశ్వరుడు.
ఆ వేళకు వర్ధిల్లదు నీ
నవయౌవన లావణ్యం.
ఆ గడియకు వాడగలవు
నీ వరమాలా పూరేకులు.

... ...

... ...

విలపించెడి హృదయానికి
బుద్ధెంతగ బోధిస్తేనేం ?

విడువదు ప్రకృతి తన
ప్రతీకార భావం.

... ...

యుక్తికి పరాజితమై
కానచ్చును హృది
ప్రత్యుత్తరహీనం.
ఐతే ఎంతమాత్ర
మంతం కా దీ
కర్కశ వేదనాక్రమం.

... ...

ఎట్ట ఎదుటి పరుచుకుపోయిన
ఈ నిర్మానుష,
విధ్వంస, విషాద దృశ్యం
దృష్టికి దూరంగా,
ఏవిధి, ఎంతవరకు,
గుప్తపరుచు శక్తున్నది యుక్తికి ?

... ...

నిరంతరం
కథాక్రమ కథనం
భీష్మ ముఖంగా
సీమారహితంగా
ప్రవహిస్తూనే ఉన్నది.
వింటూ వింటూనే
భోరున రోదించెను కౌంతేయుడు.

... ...

" తాతా ! గతించె సర్వం.
యింకే మున్నది శేషం ?
శేషించిన దల్లా అదిగో !
సమ్ముఖాన దృశ్యంబగు
మృత్యుభూమి.

... ...

"భీకర భీమకాయ ప్రేతంవలె
అలసి సొలసి
ప్రశాంత గంభీరంగా
భయానక మృత్యువనె
పవళించెను స్వయముగ.

... ...

"రక్తసిక్త చీరాంచలాన
ఖండిత నరశరీర తుండెంబుల
– తన మృతపుత్రుల – నుంచుక
విషణ్ణ వదనంతో
మౌన గంభీరమూర్తియై
పడియున్నది వసుంధర.

... ...

"క్రుళ్ళెడి విషగంధానికి
ప్రాణం ఉక్కిరిబిక్కిరగుట గని
ముక్కు మూసుకుని
గ్రక్కున, వడివడిగా
పరుగెత్తగ సాగెను పవనం.

... ...

"శీతకాల దినకరు డదె
మకిళితుడై
శంకించుచు, శంకించుచు,
ఉండి ఉండి ప్రసరిస్తున్నాడెండను.
మబ్బుల చాటున
మరుగుపరచి తన వదనం,
పయనం బవసాగెను
మౌనంగా శశిబింబం.

... ...

"వాయసాలు, గ్రద్దలు
జంబుకాలు, శ్వానంబులు
వందలాది జంగురు బిల్లులు
కాలుని అతిథిసమూహమో యన
మందలు మందలుగా
విహరించగసాగెను హాయిగ,
విలోకించి విపులాహారం.

... ...

"మనుసూనుడు మృగాహారమా ?
కాదా యిది నరాంతకం !
భారత వీరవరుల
కింతటి దుర్గతియా ?
అయ్యో ! ఏం కానున్నది
భవిష్యత్తు !

... ...

"ఒకప్పుడు ప్రేయసి కంఠహారమై
విలసిల్లిన బాహువుల,
మరొక తరి
అరిమూకంపై కాలునినట్లు
ఉరికిన కరముల,
శరీరమున కిరువైపుల
గజతుండములా యనిపించెడి
సుదీర్ఘ బాహువుల,
పక్షీంద్రుని బలిష్ఠపక్షాలను
మరపించెడి భుజముల
నీ దినాన
స్వేచ్ఛగ, నిర్భీతిగ
పీక్కొని తింటున్నవి
నక్కలు, కుక్కలు.

... ...

"వాయసాలు తమ ముక్కులతో
పొడిచి, పొడిచి ఈ దినమున
ఛిన్నాభిన్నమొనర్చెడి
ఆ ఫాలం—
విలసిల్లెను ఒక రోజున బహుశా
ప్రపంచ ప్రగతీకోశంగా;
మధుర కల్పనాగారంగా.

... ...

"ఎవని వక్షమో మరి
తమ ముక్కుల నాటుచు,
చీల్చి, చీల్చి తింటున్నవి రాబందులు.
బహుశా-కావచ్చు నదొక
సుకవి సుస్నేహపూర్ణ.
సుందర వక్షం.

... ...

"ఈ విధ్వంస ప్రసాదం
జనహాసనం బొకటేనా !
ఎంతటి అమూల్య
అలభ్య సౌభాగ్యం
కొల్లగొట్టుకొనిపోయెను.

... ...

"భయ మెరుగని నరశ్రేష్ఠులు
సముజ్వల శౌరధనులు
కళలకు, ధర్మానికి
జ్ఞానానికి, విజ్ఞానానికి
ఆధారమూర్తు లెందరో,

... ...

"కానుకలై
ఆహుతైరి సమరానికి.
అమూల్య రత్నాలను
కోల్పోయిన పుడమితల్లి
సంపన్నహీనగా,

దీనవదనయై,
బయల్పడెను కురుభూమినుండి.

...   .

"విభవం, తేజం, సౌందర్యం
సర్వం పయనించెను దుర్యోధనుతోడనె.
ఈ పాపికి దక్కింది దొరక
ఎండిన మొండెం మాత్రం.

...   .

"మృతుల స్మృతులను
ఆఘూతాభిశాప మీ
శుష్క కంకాళం!
శేషిత జీవిత జనముల
మనోవేద నీ
అస్థిపంజరం.

...   .

"యుధిష్ఠిర విజయచిహ్న మొక
ఎముకల గూడు!
అమూల్య మహాభారత
బహుమానం బొక
బొమికల బోను.
"గాయపడ్డ మనుజుల
మూల్గులతో నిండిన ధరాతలం;
కరుణాక్రందనా
భరితం బగు గగనం;

...   .

"సాధించిన సిద్ధులన్ని
బూడిదగా శేషించిన,
సమృద్ధి కుసుమా లన్నీ
మండి మండి మసైన
ఈ విశాల దేశం;

... ...

"ఈ ప్రళయోచ్ఛిష్టం,
దారుణ విషోరగం
కాటేసిన ఈ విశాల ఖండం!
యిదే! యిదే! మిగిలిన దిదియే!
నా శ్రేయోసదనంలో
శేషించిన వరదాన మిదే!

... ...
... ...

"సమసిరి సమస్త వీరులు
సుయోధనుతోనే.
శేషించెను
మృత ప్రేతభరితమే దేశం.
శేషించెను
పుత్రుల కోల్పోయిన
మాతృ క్రందనం.
శేషించెను
వికృత వితంతు యువతీ వేషం.
నశియించెను సుఖశాంతులు.

అంతరించె రసరాగం.
మిగిలిం దంతు లేని సంతాపం;
కరుణా దీనత్వం.
విజేత అదృష్టానికి
మిక్కిలిగా దక్కిం దిక
సమృద్ధి త్సారం మాత్రమె.

... ...

"శాంతించెను సమరం.
ఐనా మరి ఈనాడూ
భయగ్రస్తమై యున్నది ధరాతలం.
దిగులు దిగులుగా నున్నది పుడమితల్లి.
ఆడా, మగ అందరి వదనంపై
నీడవోలె వ్యాపితమై యున్నది
మహా వినాశం.
అవని అంబరాలు రెంటిట
అలముకొన్న దశేష విషాదం.
నిండెను దశదిశలా గంభీరత.
అవగాహన కాలే దీ ధరిత్రి
బ్రతికుందో,
చచ్చి పడుందో.

... ...

"తాతా!
కను మా ఘోర శ్మశానం.
తిలకించా ఏ తెంచెడి

సమృద్ధ ప్రేత సమూహం.
చుట్టుముట్టి కురురాజును,
సమర్పించి జయహారం,
పాడసాగె నవిగో అవి
ప్రశస్తి గీతావళి.
ఖండిత పీనుగ తుండెంబులు
కనుగొను మివిగో నని
సైగలు చేస్తున్నవి నను.
ఆ కొంటెనవ్వు
విన్నావా తాతా!
పకపకలతో, వికవికలతో
పగలబడుతూ రగిలిస్తున్నవి నను
కన్నావా తాతా!

... ...

విను మా ప్రేతకృత వినుతులు—
"ధర్మజా!
సాధుత్వపు బోధలు
బల్ జోరుగ చేసెడివాడవు.
తపస్సు, త్యాగం, కరుణా, క్షమలని
జపియిస్తూ ఎల్ల జనులకూ
ఉపదేశించెడివాడవు ప్రతినిత్యం.
పరదుఃఖంలో పాలుపంచుకొన
పరుగెత్తెడివాడవు వడివడిగా.

కోలుపోయి ధన సదనాదులు
ధర్మంకోసం చేసెడివాడవు వనవాసం.

... ...

"ఇది వాస్తవమా ?
అశక్తజన కపటయుక్త విరాగమా ?
జన మనముల జాలి రేపి
తన నడవడి మరుగున
జరిపిన నిజ దశ సమీకరణమా ?
నీలో నుండిన దది సహనశీలతా ?
గుప్తంగా ప్రజ్వలితం బగు
ప్రతీకార దివిటీయా ?
అది ధర్మపరాయణతా ?
పిరికిని మరుగుపరుచ
జరిపిన కపట నాటికా ?

... ...

"జన మన వశీకరణ
జరిగిన మరుక్షణమే
నరపతులును
వశీభూతు లవసాగిరి.
హరించిపోసాగెను నీలో
కరుణాభావం.
సతాయించ సాగెను నిను
ప్రతీకారభావం.
విసర్జించి తప త్యాగాలను

ప్రదర్శించ సాగిరి పాండుసుతులు
తమ నిజస్వరూపం.
వినాశం వినువీథుల
విహరించగ సాగెను.
యుద్ధ మేఘావృత గగనం
గర్జించగ సాగెను.

... ...

"నిజ దుఃఖం, కురుభూపతి సౌఖ్యం
నిత్యం నిను కలచెడిదా లేదా?
నిజం చెప్పు!
కురురాజ ప్రతాప ప్రభావం గని
నీ ప్రాణా లుడికెడివా? లేదా?
సాధు వేషధరులౌ పాండుసుతులు
తపస్సు మాటున
గుప్తపరిచి తమ దురగ్ని
వంచించెడి వా రీ ప్రపంచాన్ని.
మానసాన మండెడిది
ప్రచండ ప్రతీకారజ్వాల
ప్రకటంగా మాత్రం
ప్రదర్శించువా రతి వినయం.

... ...

"ఇక నీ దురగ్ని
యుద్ధంలో ప్రబ్దలు కాగానే
నీ వౌనరించని

పాపకృత్య మే మున్నది ?
గురుని వధించుటకై
అనృతాని కొడిగట్టావ్.
సమాధి దశలోనే
వధించి హరించితివి గురుని శిరం.
కపటంతో
కురుభూపతి తొడలు విరిచి
నెలకొల్పావ్ నవీన రణధర్మం.
ఓరీ ! పాపీ !
సంతోష స్వాంతుడవై
బ్రద్దలొనర్చి
మరణాసన్న మనుష్య వక్షం,
నెత్తురు గ్రోలితివి నీవు.

... ...

"ఏ విజయలక్ష్మి వరణార్థం
క్రూరకర్మ కొడిగట్టితో,
నే డద్దానిని
ఒడి నిడుకొన జంకెద వేం ?
కాల దన్నుతా వేం జయలక్ష్మిని ?
పాంచాలీ భయ మిప్పు డేమైనది ?
కురుభూపతి భోగించిన
ఈ సిద్ధిని – ఈ రాజ్యశ్రీని
హర్షంతో కౌగలించ
వెనుకాడెద వేం ?

ఓ కురుక్షేత్ర విజేతా!
తెలియ జెప్పు!
కురు గద్దియపై
అరుగిడ తడబడుతావేం?

... ...

"ఇప్పుడడ్డేముం దిక
పాండుసుతులు
ధరించగల రిక
రాజకిరీటం హాయిగ.
కురురాజుకు హడలెడి పని లే దిక
హాయిగ శిర మెత్తుక
తిరుగవచ్చు నిక భువిలో.
ఇక కోరినంత సౌఖ్యం పాండవులకు!
ధనధాన్య సమృద్ధ మగు నిక ధామం!
ఎరీ పాండుసుతుల కాదని
విరోధించగల వీరులు?
మహానందంగా
ఏలవచ్చు పాండవు లిక
విధవల సామ్రాజ్యం!"

... ...

"నిజమే కద తాతా!
వీరపత్ని వసుంధర రదిగో
వితంతువై రోదిస్తున్నది.
ముంజేతుల గాజుల

ముక్కలుముక్క- లొనర్చి
నొసటి పసుపు కుంకుమలు
తుడిచేస్తున్నది.
వీక్షించుము విజయనిహిత అవినీతిని !
ధరిస్తోంది మదమత్త పిశాచిరూపం !
కాకుంటే ఈ
చితుల సమీప సమక్షంలో
ఏమిటీ
విలాపినీ వివాహ సన్నాహం ?

... ...

"దరికి జేరి చీ దుఃఖిత విధవను
ఏ తీరుగ హత్తుకుందు వక్షానికి ?
ఆమె పతీ చితాగ్నులైనా
చల్లారగ లేదింకా.
నా పర్యంకముపై
నే నే విధి జేర్చుకొందు ?
సంపదానురక్తుడనై
శేషిత ప్రతిష్ఠ సైతం
మృత్తిక పాలొనరించను.
గతించినది గతించింది.
ఈ యుద్ధ మచ్చా నికమాత్రం
వృద్ధవనీయను.

... ...

"—'సంగరాంత ఫలు మిల సౌభాగ్యం !'—
తాతా ! ఈ సత్యం
క్రితమే గుర్తించుంటే —
నాలో దాగిన ఈ లాలస
వనవాసంలోనే పసిగట్టుంటే ! —
— లెక్కేమిటి ద్రుపదపుత్రి! —
శ్రీకృష్ణుని బోధలు సైతం
లెక్కించుదునా తాతా !
ఏ దేమైనా — తిరిగి తిరిగి చెబుతున్నా —
సిద్ధపడుదునా యుద్ధానికి !

... ...

"కా నేం చేయను ?
మోహాంధకార నడిరే యది.
నేటివలే
జ్ఞానోదయ మవలే దప్పుడు.
ప్రఫుల్లితం కాలే దప్పుడు
పరిశుద్ధ జ్ఞానప్రసూనం.
క్రమ్మెను తిమిరభరిత
భ్రాంతిజన్య పొగమంచతి దట్టంగా
కా దది కేవల క్రోధాఘాతం.
ధనలోభం నను
తొలువసాగె నదేపనిగ.
సర్వం తలదన్నెడి సత్యం
— ఏం చేయను తాతా! —

తగు సమయంలో
రాశే ఇది తలపుకు.

... ...

"సమరోత్సాహంతో సైన్యం
కదం త్రొక్కి కదలునపుడు
నా పయనం ఏదిశ కను
ఆలోచన లేవ లేదు నాలో.
ఏ అమూల్య తథ్యమూల్యం చెల్లించగ
నా ఈ దేశ నాశనాహ్వానం ?
నను యుద్ధానికి ప్రేరేపించెడి నవి
కురుభూపతి కోశములా ?
పాంచాలీ కేశములా ?
నా ఈ పయనం
అవమాన హననానికా ?
సుఖభోగ పిపాసాహరణానికా ?

... ...

"అవమానానికి ప్రతీకారమా ?...
కల్లబొల్లి నటనాకౌశలం మిది
నిజానికి మా మనోవాంఛ
సుఖభోగం.
మరలా నిర్మించొక
మనోహార మహాసభా భవనం
కురుభూపతి హృది
రగిలించుటె మా కిష్టం.

నిజ మరాశ నిత్యం
అభిమాన జ్యోతికాంతిలో
గుప్తపరుచ యత్నించును మనుజుడు.
పడుచుండును ఘర్షణ లోభంతో.
పగ చెల్లించుటకే నని
నాటక మాడును.

... ...

"పరిపూర్ణం బయ్యెను
మా ప్రతీకారధ్యేయం.
ఇక కావలసిన దేమున్నది ?
శేషించిన కురు రథిత్రయంపై
రోషం మా కిసుమంతయు శూన్యం.
నేను సైత మొప్పుకొనెద
శత్రుప్రేరితమై పోరుటలో
మా దోషం లే దని.
కానీ కురు వైభవకోశం మము
ముంచివేయదా నరకంలో ?

... .

"అనరా మరి సర్వజనులు
డంబానికి సాధువయ్యె ధర్మజు డని ?
తపో త్యాగ క్లేశం
క్లిష్టమైన మరుక్షణమే
దుష్కర్మల కొడిగట్టితి ననరా ?
తుచ్ఛ సుఖాసక్తుండై

నరహత్యకు దారకొని
ధర్మజు డతి క్రూరు డయ్యె ననరా ?
కరుణావ్రత కంకణుడై
బ్రతుకు గడుప నశక్తుడై
రౌరవనరకానికి
పాత్రు డయ్యె ననరా ?

... ...

"ఒకరిద్దరి అవమానంతో
తూచము, సరిపోల్చము
విశ్వ విధ్వంస యుద్ధం.
ఈ రెండిట ఎయ్యది
విఘాతిక మహాపాతకం ?
విప్పుము దీని రహస్యం వితర్కించి.
ఈ నా దీన, విపన్న వదనం గని
జాలి బూని దేవా !
మరుగుపరచ బూనకు సత్యం.
ఈ నరమారణ కారణ మెవ్వరు ?
సుయోధనుడా ? ధర్మజుడా ?
వెల్లడించు తాతా !

... ...

"దుర్యోధన మొండితనం గని
నేను సైత మాదర్శచ్యుతుడను కావాలా ?
ఆతడు దూకిన విషపు రొచ్చులో
నే సైతం పొర్లాడాలా ?

కత్తిబట్టి నిలిచె సతడు.
మరి నే సైతం అసిధరుడను
కాక తప్పదా ?
పాంచాలీ పరాభవ పగ చెల్లించగ
దేశ ధ్వంసానికి పాలుపడాలా ?

... ...

"ఎవడో అవమానించె నెవడినో.
సమస్త మహీతలం బిక
అస్తమించవలసిందే ?
ఎవడో ఎవడిమీదనో
విసర సాగె దాహక బాణం.
ఇక ఈ లోకం సైతం
కాలి కాలి కావాలా ధూళి ?
రగుల సాగె
దురహంకారం బెవ్వడిదో.
ఇక సర్వులు కావాలా
దుర్మదలోలురు ?
ధణ ధణ మ్రోగెను
ఎవ్వడిదో రణభేరీ.
మరి యిక సరు లందరు
బలిబలి యని
బలిపశువుల వలె
ఎగబడి పరుగెత్తాలా ?

... ...

"పిలువకు దీనిని
బల విక్రమ తేజం బని.
ఇది సమరజ్వరం – ధ్వంసకరం.
దానవతా జటాజూటు మిది.
మానవంతర్గత
భీకరాతిభీకర
ద్వేషానలజ్వా లిది.
ఇది మేధోన్మాదం.
భ్రాంతికి బలియైన నరుడు
కనజాలడు ఘన సత్యం.
కురువంశంలో
అగ్గి భగ్గు మన్న దనగానే
తలపోయును
తన కొంపకే తగిలెను
అనలం బని.

... ...

"దురహంకారు లిద్దరు
కొట్టుకు చస్తుంటే
వారిని విసర్జించదేం లోకం ?
పరస్పరం
నాశన మవదలచినవారిని
నశించనీరాదూ లోకం ?
ముందు వెనుక లాలోచించకనే
ధారపోయు నిజ రుధిరం,

దాన వీర నరమాత్రుడు.
కా నెందుకనో తెలియదు మరి
తటస్థుడై
సమరాగ్నులపై
విరజిమ్మలేడు సలిలం.

... ...

"ముగిసెను కురుక్షేత్ర సంగ్రామం.
శేషించిరి మాలో
కేవల మేడ్గురు.
దక్కిరి కురుపక్షంలో
ముగ్గురు మాత్రం.
ఎల్ల జనులు గతించారు.
కుంటివారు కొందరు,
గాయపడ్డవా రింకొందరు,
వికలాంగులు, వివర్ణులు,
నికృష్టులు మాత్రం
మిగిలా రీ భువిపై.
ఎవరికైన ఏమున్నది బావుకొనగ ?
సర్వజనులు కొంతకు కొంత
ఎంతో ఒకంత కోల్పోయినవారే.
దీనులుగా బయట పడ్డవారే.
గ్రసించి కురువంశపు రాజగద్దె
హసించెడివా రిక పాండవు లొకరే.

... ...

"ఇప్పుడయ్యో నా కవగతం.
యుద్ధానికి మూలం బీ
రాజగద్దెయే.
పాంచాలీ కేశాల్లో దాగిన
లోభ భుజంగం,
నే డగుపిస్తున్నది స్పష్టంగా.
నిజం !
మనోనేత్ర
మంగళకర జ్ఞానజ్యోతిని
గ్రసించిన దీ లోభోరగమే.
ఇదే సజీవస్సై యుంటే
నే నెక్కడి విజేతను.
ఇదిగో ద్వితీయ రణ
మీ క్షణమే ప్రకటిస్తున్నా.

... ...

"ఈ మహారణం స్వార్థంతో
విజయుండ్లై తీరును యుధిష్ఠిరుడు.
రణచ్ఛిన్న మనుజ సంస్కృతీ లతలో
ఫలియించును శాంతిసుధా ఫలం.
కురుక్షేత్ర భస్మంతో
అంతమవదు నరుని పథం;
నరు డింకా

పయనించును ప్రగతివైపు;
నిరాశపడడు మనుపుత్రుడు;
వెలుగొందు
నవధర్మ ప్రదీప మవశ్యం."

•

షష్ఠసర్గ

ధర్మజ్యోతి ! దయాజ్యోతి !
ఈ విశాల విశ్వంలో
ఎవుడు జ్వలిస్తుంది !
జ్వలించే దెప్పుడు భగవాన్ !
ఎండి దగ్ధమైన భూదేవి బిడ్డల
హృదయా లెప్పుడు ప్రభూ !
– ప్రేమ జ్యోత్స్నా కాంతుల
మునిగి ఆర్ద్రిమౌట.

... ...

వర్షించె నపార పారావారంగా
ధరిత్రిపై అమృతవృష్టి
కా నదేం చిత్రమో
కాలే దింతవరకు ప్రపంచం ప్రశాంతం.

... ...

మానవ హృదయ సముద్రంలో
ఈనాటికి లేస్తున్నవి,
ఉత్తుంగ భోగ పిపాసా
తరంగ తురంగా లుద్దండంగా.

నిస్సహాయ మానవ హృదయపు
టాశలు, ఆకాంక్షలు.
ఔతున్నవి వ్యర్థ దివాస్వప్నాలు.
భీష్ముడు, ధర్మసుతుడు, శ్రీకృష్ణుడు
సిద్ధార్థ డశోకుడు, గాంధి, క్రీస్తు
ఎందరు మహామహుల
ప్రసవించి ప్రసాదించె నీ ధరిత్రి.
ఎందుకనో తెలియరాదు
అందరినీ తనకంటే
అధికుడుగా భావిస్తాడు నరుడు.
శరణం గచ్ఛామి; శత శత నమస్సు లంటూ
సాగిలపడతా డతి వినయంగా.
ఎవ రెరుగరు యిది
హృదయాంతర భావం కాదని.
ఎవ రెరుగరు యిది
మొగమాటపు పెదవి సహానుభూ తని.
పొరుగువాణ్ణి పీడిస్తూ
తానూ పీడింపబడుతు
అనాదినుండీ నడచిన
ఆ రోత, పురాతన, పాచి బాటనే
నడువసాగె నీ నాడూ నరుడు.
దోపిడి పరపీడన ఆనాటిదె.
అదే అదే పైశాచిక యుద్ధయాత్ర.
సాటి నరుల విధ్వంసంలో

అభ్యుదయాన్వేషణ !
శీలం, పరస్పర సద్భావం
పరిహారం చేయలేని
పరస్పర కలతలు.
ఉండి ఉండి కృపాణధారియై
ఉన్మాదివలే ఉరుకులు, పరుగులు.
విద్రోహంపై ఈనాటికి అనురాగం.
మానవ ప్రాణాల్లో ఈనాడూ
విషోరగం బుసకొడుతున్నది.

... ...

నరుని బ్రతుకు గతంవలె
కాదు నేడు నికృష్టం.
ద్వాపరం దాటి గడిచె
ధరిత్రి శతసహస్రయోజనాలు.
ఇది విజ్ఞానయుగం.
నరు డిప్పుడు పరిపూర్ణుడు;
సర్వసమర్థుడు.
ఈ సమస్త సృష్టిరహస్యం
నరుని చేతి ఆమలకం.
మేధస్సను చుక్కాని ధరించి
అంధకార గర్భం ఛేదించాడు నరుడు.
వెలుగును సాధించాడు.
నవ ప్రభా విభాసితమై
ప్రకాశిస్తోంది ధరిత్రి.

... ...

క్రొత్తదనం, వింతయు జతగూడిన
చిత్ర రసాయన మీ లోకం.
ప్రకృతి సమస్త మీ రోజున
నరునకు బానిస.
నరుని కరాల సత్తువ
అరికట్టెను వాన ధార.
మేఘాల్లో విహరించే విద్యుత్తు
చేస్తున్నది చాకిరి నరునకు.
జలోద్భూత మహాశక్తి
ఆవిరి చేస్తున్నది ఉపచారం.
మానవ కరచాలన పాలిస్తున్నది
వాయువు వినమ్రమై.
నరుని పెద్దతనం కొనసాగని
స్థలం మచ్చుకైన శూన్యం.
నదులు, గిరులు, సముద్రాలు సర్వం
సమాన మీ యుగాన నరునకు !

. . . .

నరుని ఆజ్ఞ మహాప్రసాదంగా
ప్రకృతి సమస్త శక్తులు
చేస్తున్నవి నరునకు దాస్యం.
వరుణుడు గడగడమని
నరునకు జోహా రనసాగెను.
నరుని ధాక కడలి గగనం
వాణికి వాహన మయ్యెను.

సవ్యసరుని భయంకర దంష్ట్రిల పాలై
దిక్కులు, కాలం ఒక్కచోట
సమీకృత మయ్యెను.

... ...

అంతులేని అభ్యుదయం;
వినని, కనని వికాసం;
చరణ కమల దాసి ధరిత్రి;
పిడికిట అనంత ఆకాశం.
ఎంత ప్రగతి! ఎంత ప్రగతి!

... ...

జరిగింది హద్దెరుగని బుద్ధిప్రగతి.
కాని హృది మేధకు లోబడ్డది.
నరుడు ప్రతినిత్యం
చేస్తున్నాడు మేధోత్సవాలు.
కాని హృదయాంతర దేవత
ఘోషిస్తున్నది అంతులేని దుఃఖంతో.

... ...

విజ్ఞానంతోనే తీరదు మనుజుని తహతహ
కావాలి నరహృదయానికి ప్రేమా. బలిదానం.
కావాలి నర హృదయానికి
మెత్తని, సుకోమల భావం;
అగ్ని స్పర్శయె తరువాయిగ
కరిగి ద్రవించి ప్రవహించెడి
కొవ్వు దివ్వె స్వభావం.

ఎండి మొండిబారిన
ఘోరాటవి వంటి మనస్సులలో
హాసించాలి సుందర, సుకుమార కుసుమం.
ఎద లేని మేధసహారాలో
ప్రవహించాలి సుకోమల భావప్రవాహం.
వినపడాలి వెన్నెల గానం;
ఉషస్సు చిరునవ్వులు;
తననే మరిచి స్రవించే
సుధా నదీ గానధార.
ఆనంద డోలికలలో ఊగే
నవ్వీ నవ్వని పువ్వుల
దివ్యానంద సురరాజ్య సుఖం.
ఆకులపై పడు హిమబిందుల
కోమల మధుర ధ్వని.
కంటిధారలో కరిగే
పీడిత సజీవ చిత్రపటం.
అమందానంద మహాసంద్రంలో
తేలియాడు సుఖప్రసూన మాల.

... ...

ధూమం, కల్లోలం, అలసట నధిగమించి
చేరిన పిమ్మట తీరం,
కావాలి నరునకు
మెల్లగ ప్రవహించే చల్లని జలప్రవాహం.
నరుడు తన సెలవుదినాలు, సాయంసమయాలు

హాయిగ గడిపేందుకు కావాలి,
కమ్మని విశ్రాంతి ప్రసాదించు వృక్షఛాయ.
పని ! పని ! పని ! – పనితో నిండిన
ఈ జగత్తునుం డెలాగో
సాధించి కాస్త విరామం
ఏకాంతంలో – కుసుమంవలె
విచ్చిన హృదయంతో
హాయి గొల్పు సాయంత్రం
రెక్కలు ముక్కలు జేసుక
దిన మంతా చేసిన తన
కష్టానికి ఖరీదు కట్టగ,
తన్ను తాను తన్మయుడై
సమీక్షించుకొనగ,
కావాలి నరుని కొక్క
ప్రశాంత ప్రదేశం.

... ...

వలసిన దానికి మించి
సుఖించిన దేహంలో,
కావా లంటున్నది హృదయం
తన కొక లఘుగేహం.

... ...

అరే నరుడా ! నియతి దాసుడా !
మనుసూనుడవే ! నిను నీవే
చేసుకొనెదవా అపహాస్యం.

భేదించి ప్రకృతి రహస్యం
అంబుధినుండాకాశందాకా
సమస్తం గడగడ లాడించావ్.
నిజ మేధస్సుతో గుణించావు
సృష్టి వైశాల్యం.
బ్రద్దలు చేశావసంత
అజేయ పరమాణువునే!
మేఘో గగనంలో
ఆధారం లేకనె
చేస్తున్నావ్ విహంగ విహారం.
ఐతే యింతకు ఏ దిక్కుకు
నీ యానం ?
ఎక్కడ నీ లక్ష్యం ?
ఏమిటి దానర్థం ?
అయితే యిది అజ్ఞాతం-విజ్ఞానమనర్థం వ్యర్థం.

... ...

ఆకాశారూఢుడవై ఆలిస్తున్నావ్,
గ్రహాల తారల గుసగుసలను.
ఐనా ఒక విషయం – అతి లఘువిషయం
అర్థం కాలేదు నీకు.
విశ్వంలో నలుమూలల నిండెను
లాలసాంధకారం.
ఆ పెంజీకటి రాత్రి జిక్కి భ్రాంతుడై
తనను తానె మ్రింగసాగె మనుజుడు.

తానే తన కెరయుయ్యేను మానవుడు.
మేధలో గగన సౌరభం,
శరీరాన రుధిరపు రొచ్చు.
మాటల్లో మహామహుడు;
చేతల్లో నీచ మృగం !

... ...

సామాన్యుడు కా డీ నరుడు.
విహారిస్తాం డితని వాహనం గగనంలో.
కంపిస్తున్నది పరమాణు వితని కరాలకు.
గిరులు, సంద్రాలు, భూఖండాలు,
అనంత ఆకాశం తమ
ఎద విచ్చి వినిపించేశాయ్,
గుప్త చరిత్ర సమస్తం పూర్ణంగా;
తొలగెను తెర సంపూర్ణంగా.
తెలియని దేమున్న దిపు డీ నరునకు !
ఐనా కావాల నరున కేదో
ఒక దుర్ఘట విఘ్నం;
మెదడుకు మేత;
సరి క్రొత్త సంఘర్షణ.
నవోత్కర్షకు నవ్య జయక్షేత్రం.

... ...

ఈ పరిచిత, పరీక్షిత, రుచి హీనధరిత్రి
ఈ పఠిత గ్రంథంలో ఏమున్న దిక
నూతనోత్సాహం నరునకు ?

గ్రంథపు ప్రతి పుటతో పరిచితుడీ నరుడు.
ఈ భూగోళం నరుని కరతలామలకం.
ఐనా నరప్రతిభ నిరంతర గతిశీలి.
ప్రచండ శక్తిశాలి.
విరామ విశ్రాంతు లెరుంగని
అప్రతిహత పురోగామి.
ఈ పరీక్షిత ధరిత్రి;
ఈ పురాతన పఠితగ్రంథం
ఏమివ్వగలదు మేధ కాహారం?
ఇది లఘుభూగోళం; సంకుచితాకాశం?
పాపం! ఏం చాలుతుంది నరునకు?
ఏదో కావాలి మరో విశాల విశ్వం.

... ...

కటకట పడుతున్నది నరుని మేధ
శ్వాస కవకాశం దొరుకక.
వాంఛిస్తున్నది మరో మహాజగత్తు;
కావాలి మరో విశాలాకాశం.
అన్యగ్రహ జయదాహ తప్తుడీ నరుడు:
భూగోళంతో తృప్తిపడడు.
శశితో, అంగారకుతో
బహుశా భాషించగలడు
నను డతి త్వరలో.

... ...

విశ్వ సుందర ప్రకాశ మీ నరుడు.
అవని, అంబరాలికపై
దాచలేవు నలుసైనా,
నరుని కళ్ళు గప్పి.
ఈ నరుని తీక్ష్ణదృష్టి కడలి
చేస్తున్నవి ప్రణామాలు
సమస్త చరాచరాలు.
సామాన్యుడు కాడీ నరుడు.
సృష్టికి శృంగారం; అమూల్యాభరణం.
జ్ఞాన మందిరం; విజ్ఞానపు కేంద్రం.
ఉజ్వల జాజ్వల్యమాన ప్రకాశాగారం.

... ...

అమాయక ప్రాణులార! అంగారక వాసులార!
వీనులున్న వినండి!
మీ లోకం చేరుకొనగ
పడరాని పాట్లు పడే ఈ
నరుడింకా నరుడు కాడు.
జంతువు కేవలం జంతువు.
స్థూల జగత్పరిశోధనోన్మాదంలో
మునిగిన రక్కసమేధస్సితనిది.
దురభిమానోన్మత్త నరుడొక్కడు
గర్జిస్తే చాలు;
మరుక్షణం ధ్వనిస్తాయి
లక్షలక్ష మృత్యువాద్యాలు.

... ...

పేరుకు విజ్ఞాని నరుడు:
పక్కాలు, కుక్కాలు నయం ఏడికన్న.
నరు డొడిగట్టని క్రూరకర్మ
లింకే మున్నవి ధరణిపైన.
మనస్సూ, ప్రాణం తనువుతోడ జతమై
ఒక్కుమ్మడి చేస్తున్నవి సంగ్రామం.
ఈ విధ్వంసానికి మారణ హోమానికి
కళలూ, విజ్ఞానం,
చేస్తున్నవి సాయం.
ఈ నరుని దుష్టహస్తగతమై
విజ్ఞాన ప్రసూనాలు
విస్మరించి తమ విశ్వకళ్యాణ ధర్మం,
రూపొందెను కర్కశ, కఠోర వజ్రాలుగ.

... ...

విజ్ఞాన ఖజానా నరుడు !
సృష్టి కెల్ల శృంగారం మానవుడు !
ఐతే బిరుదు గాంచి భ్రమ చెందకు.
ఆచరణను తరచి చూడు.
సంహారప్రియు డీ నరుడు.
పిపాసా దాసు డీ మానవుడు.
ఏడీ ఊహ కూహాకం.
పాషండ జ్ఞాని ఏడు.
వీణిని నరు డనటం ఘోరం;
అవమానం మానవతకె !

... ...

అంబరం మొదల ధోలోకం వరకూ
సమస్తం జ్ఞాతం నరునకు.
ఐతే మానవు డింతే కాదు.
కేవల మీ జ్ఞానంతోనే
లభించదు మానవ శ్రేయం.
మేధను జయించాలి
చైతన్యం నిండిన హృదయం.
నాడే నరునకు క్షేమం.
నరుని నరుని మధ్య పెరగాలి
సీమలే లేని ప్రేమ.
నాడే మానవ కళ్యాణం
నరుని నరుని మధ్య అంతరాల
ఛేదించిన నరుడే మానవుడు.
విద్వాంసుడు, విజ్ఞానీ వాడే.
నిజం! వాడే మానవు డనదగినవాడు.

... ...

బుద్ధికి భృత్యుడై
పరమాణువు మాత్రం ఛేదించే నరుడు
అంతరాల ఛేదించని నరుడు
కాదు వాడు మానవుడు.
కానచ్చు నరాధికుడు ;
కాకుంటే నరాధముడు ;
కానేకాదు మానవుడు.
ఏదో అజ్ఞాత గ్రహ ఖండం ;

విచిత్రపు జీవం.
అంగారకలోకం నుండో,
శనీచరలోకం నుండో,
పొరపాటున జారిపడ్డ బాపతు.
అందుకనే అహారహమూ
అందుకోనగ తన గ్రహాల
అంతులేని ఆయాసం.

... ...

రత్నగర్భ ధాత్రీపుత్ర శ్రేయం
కాదీ విజ్ఞానం.
ఇది అగ్నిగర్భ ప్రతిభ.
విశ్వదగ్ధకారీ విజ్ఞానం.
మృత్యుదేవి పల్లకిబోయీ యిది.
సృష్టికెల్ల విచార చిహ్నం.
దారి తప్పి, అడ్డం పడి,
అడ్డెరుగక, గ్రుడ్డిగ నడచే,
అభిశాప మీ విజ్ఞానం.
భ్రమిత ప్రజ్ఞా కుతూహలం.
విచిత్ర మహేంద్రజాలం.
ఈ అపవిత్రావిష్కరణల్లో
శూన్యం నరజాతికి శ్రేయం.

... ...

ఖబర్దార్ మానవుడా!
విజ్ఞానం కృపాణ మైతే

విసర్జించు విజ్ఞానాన్నే.
త్యజించి వ్యామోహం,
విస్మరించు విజ్ఞాన శబ్దం సైతం.
విస్పష్టం బయ్యేను నిశ్శంకగ
కుసుమ కంటకాల కంతర
మిసుమంతయు తెలియని
పసిపాపడి వని.
ఇది ఖడ్గంతో చెలగాటం.
తెగును అవయవాలు.
పదునైన దీ కృపాణం;
జాగ్రత్త !

... ...

రత్నగర్భ ధాత్రీపుత్ర శ్రేయం
లే దీ సెగలు గ్రక్కు విషవిజ్ఞానంలో.
ప్రజ్వలించు మానవ శ్రేయం
నరుని జీవనాడుల్లో
విద్యుత్తువలె ప్రవహించే
ఉజ్వల అనురాగంలో.
ప్రకాశించు మానవ కళ్యాణం
నాటి నరుని శ్రేయానికి
ఆత్మార్పణ చేసెడి మానవ బలిదానంలో.
నరజాతికి శ్రేయం —
ఎద కరిగి ప్రవహించే
కన్నీటి ప్రవాహంలో;

భగ్నవీణ వ్యాకుల తంత్రీనాదంలో;
ఉన్నత, ఉత్తమ భావజగత్
ప్రబోధ గీతంలో.
నరజాతికి శ్రేయం —
జ్యోతిర్మయ ఆత్మకిరణ రేఖల్లో;
ఆహుతిలో; అర్పణలో; ఆత్మత్యాగంలో;
ఉజ్వల తపస్యాగ్నుల్లో.
నరజాతికి శ్రేయం —
సర్వ నరుల హృదయాలను
స్నిగ్ధ, సౌమ్య, పునీత మొనర్చెడి
బుద్ధిమధిత నవనీతంలో.
అందుబాటు నుండా లందరికీ
విజ్ఞాన వరాల ప్రాకారం.
మానవ మేధ మంగళావిష్కరణల్లో
నిబిడమైంది మానవ శ్రేయం.
సర్వ జనుల సౌఖ్యాలకు
ఊయల కావాలి సృష్టి.
నశించాలి నరశ్రమ
దుర్వినియోగ వ్యాధి.
మానవ సుఖసంపదాభి
వృద్ధిపథంలో
పురోగమించాలి
ప్రకృతి సమస్త శక్తులు.

... ...

మానవ కళ్యాణం
సమతను చాటే జ్ఞానంలో
ప్రేమపూర్ణ న్యాయం పునాదైన
నవ్యజగత్ నిర్మాణంలో;
వ్యక్తిపైని వ్యక్తికి హ్రాది జనించు
అంతులేని దృఢవిశ్వాసంలో.
మానవ కళ్యాణం —
సంగ్రామం, పీడన, పతనం,
మచ్చుకైన కానరాని
విధ్వంసంతో దగ్ధమవని,
కుట్రల, కూహకాల కాహుతవని,
చరిత్ర పుట సముదాయ సమన్విత,
ధర్మదీప్త మానవ ఉజ్వలేతిహాసంలో.
మానవ కళ్యాణం —
ప్రతిఒక మానవ హృదయం
సంతుష్టానంద మహాసంద్రంలో
తేలి ఓలలాడ పిలుండే
సుధాపూర్ణ మానవేతిహాసంలో.

... ...

యుద్ధజ్వరాంత మే నా డౌనో
నిజం! సుధాసిక్త మౌతుంది వసుంధర.
నరరక్తసిక్త మే నా డవదో ధరిత్రి
నాడే, ఆనాడే
పురోగామి నరజాతికి భవిష్యత్తు.

నరుని నరుని మధ్య అరమర తెరుగని
సరళ, సరస, సమరస సంబంధం
స్థాపిత మే నా డగునో
నాటినుండె, ఆనాటినుండె
ధర్మదీ ప్త విద్యుత్ప్రభ
ఔతుంది మానవునకు మార్గదర్శి.

... ...

స్నిగ్ధ, ఉదాత్త సమతోద్యానం
పుష్పించే దెప్పుడు !
ఎప్పుడు ప్రభూ పుష్పించుట !
ఎండి దగ్ధమైన పుడమితల్లి పుత్రుల
హృదయా లెప్పుడు భగవాన్ !
ప్రేమజ్యోత్స్న కాంతుల
మునిగి ఆర్ద్రిమౌట !

సప్తమ సర్గ

రాగానల గ్రస్తుడయ్యీ
స్వర్ణంవలె వెలుగువాడు;
చీకటి సంద్రాన మునిగి
వెలుగును శోధించువాడు;
అడుసునుండి వెలువడ కడు
యిడుమల బడు కమల సముడు;
మేఘపంక్తిలో మునుగుచు, తేలుచు,
విముక్తుడౌ శశిబింబ ప్రతిబింబం
వాడే పో మానవుండు!
వాడే పో దివ్య నరుడు!

... ...

అగాధ పాపకూప వాసీ!
సరళ, అమాయక మనుపుత్రా!
జ్యోతిసంభవా! నరుడా!
నీ కిదే జయోస్తు; విజయోస్తు!
అంధకార పిశాచి
కే నరుని మేధో కిరణం
దాసోహం బన లేదో,

శతసహస్ర సన్యాస సమూహం
తుచ్ఛం బా నను లోకనికి.

. . . .

ఇహా మంటే గడగడ మను
మహామహులపై లేదీ మహీభారం.
అహూరహమూ శ్రమించి
మట్టినుండి మాణిక్యం వెలయించెడి
నను లే ఈ భువి కాధారం.
కరాళ పంచాగ్నుల కెరవై
కాలెడి జగత్తు త్యజించి
చిత్తగిస్తారు పలాయనం యోగులు.
మృత్తికను దహించి, పుటం వేసి
పవిత్ర భస్మంగా మారుస్తా
రనాసక్త రసభోగులు.

. . . .

పెను చీకటి గడచిన పిదపే
వెలుగుబాట లభ్య మగుట.
రాత్రిమీద స్వారీ చేస్తూనే
ఏతెంచును ఉషః కాంతి.
ఏనాడూ పాపం చెయ్యని
నరు డెవ డీ భువిలో?
వైతరణీ ప్రవాహాన
మునగని మొనగా డెవ్వడు?

. . . .

ఆదినుండి అంతంవరకే పథం
సదా ఉజ్వలం ?
అంధకార బంధనాల
తెగ్రదెంచ సశక్తు డెవ్వడీ భువిపై ?
తమ అనుదిన జీవిత పథాన
సూర్యచంద్రు లిరువురు
రాహుగ్రహ భీతులు.
ఔతారు రాహు గ్రసితులు.
తిరిగి విముక్తు లౌతారు,
దుష్ట దంష్ట్రి కెరగాకనే.

. . . .

మిట్టపల్లాల మార్గంలో
పడుతూ లేస్తూ,
పయనిస్తున్నాడు నరుడు,
—ఒకప్పుడు పాదచారియై,
ఒకప్పుడు పుణ్యరథారూఢుండై —
పశ్చాత్తప్త పాపాత్ముడు
పరాక్రమి పురుషుడు
చీకటితో ఘర్షిస్తూ
వెలుగు భూమి దెస
చేస్తున్నా డెదురులేని పురోగమనం.

. . . .

వర నేత్రాల్లో దుఃఖ ద్రావకశక్తులు
నిర్జీవం కానంతవరకు,

ఒకరుల కష్టకథా శ్రవణం
నర హృదయం దగ్ధపరుచగల్గునరకు,
పుణ్య బలాభిలాషకు
స్థానం బున్నంతవరకు—
అంతవరకు అక్షుణ్ణం నరునిలో
మానవతాకాంక్షలు.
అంతవరకు చిరంజీవి
మానవత్వ ఆశాకిరణం.

... ...

పుణ్యం పాపం బను యీను రెమ్మలపై
కుసుమిస్తుం దీ ఆశ.
కురుక్షేత్ర చితాభస్మంలో సైతం
నిబిడమైన దీ అభిలాష.
ఏ నరు డీ సత్యం గుర్తిస్తాడో,
అతడే సాత్విక ధర్మప్రవర్తకుడు.
అతడే సత్సేవకు డతడే
సమాజ ప్రియుడు.
ఉత్తముడూ, అధినేతయు
అతడే, అతడే!

... ...

రోదించగ, రోదించగ
అధీర అంతరాత్మ
కన్నీళ్ళతో కడుగ కడుగ,
తుద కగుపించెను

యుధిష్ఠిరున కాశాజ్యోతి.
కర్మభూమి యెడ
విరక్తుడు రక్తుడగుట గని
యుధిష్ఠిర మనోగత భావాలనే
పునశ్చరణ గావిస్తూ
పలుకసాగె భీష్ముడు—
"కురుక్షేత్ర భస్మం, బీభత్సం
కాదోయ్ మానవ ప్రగతి పథాంతం.
నిజం! యిట శోకం వర్షించెను.
కానిటనే- సందియ మెందుకు!-
వికసిస్తా యవశ్యం
ప్రశాంతి ప్రసూనాలు.

... ...

"ధర్మజా! అల్లదిగో!
ద్వాపరాంత మౌతున్నది కన్నావా?
అలలో విలీనమైపోతోం దొక మహాసాగరం.
తన సమృద్ధి సర్వం తనతో గొని,
శాశ్వత విశ్రాంతిపత్ర మర్పించి లోకానికి
తన దోవన వెళిపోతోం దొక కాలఖండం.
సమరధూళి కట్టిం దొక యుగానికే సమాధి.
ఐనా జీవిత జీవధార
ఈనాడూ ప్రవహిస్తున్న
దనంతంగ నిరంతరం.
మృత్యుదేవి ఒడిలో గతం

విగతజీవి గతి నున్నది.
భవిష్యత్తు పిలుస్తోంది
ఎలుంగెత్తి మానవుణ్ణి.

... ...

"కాలేదీ మట్టిబొమ్మ అస్తిత్వాంతం;
ఉపరి భాగ మొకటే నశియించెను.
హననం కాలేదీ రణాన
నరుని భవిష్యత్తు.
నిజం! నెత్తుట మునిగిసది నరుడు
కాదేమాత్రం నరుని మానవత్వం.
సంచరిస్తోం దది
దేహత్యాగియై, మనోధారియై.
నరునకు నరుడే ఆశా, ఆధారం.
త్యజించి మానవ లోకం
శోధించకు వనిలో.
విజేత విషాద విలాపంలో
ప్రకాశించు మానవత్వ ఆశాకిరణం.
నరజీవుల ఆశల, అభిలాషల
కాధారం నీ అశ్రుజలం.

... ...

"రాగ ప్రేరితుడై నందున
రణోన్ముఖు డగును నరుడు.
కాని నరుని బుద్ధి అనుక్షణమూ విరక్తియే
నరుని మనసు చేస్తుంది హాహాకారం.

కాని ఈడ్వబడును కాయం
కాల రణానికి కాలగతి ప్రభావాన.
ప్రతీకారోత్తేజిత గర్విత పిపాస
హుషారు చేస్తుం దొక వైపున.
మానవతా పతనం
మనసును మరిగించును మరో వైపు.
వాసనా వైరాగ్యాలను తీరాలతో
పడుతూ ఘర్షణా,
అనుభవాల నార్జిస్తూ,
మార్గం నిర్మించుకుంటూ
సాగిస్తున్నది గమనం
మానవతా ప్రవాహం.

... ...

"నిశితంగా వీక్షించు.
ఈ రాజ్యం, రాజ కిరీటం, కోశం
జపం, తపం, యాగం, యోగం
సర్వం తల దన్నెడి
శిరోభూషణం మానవత్వం.
ఈ భేదాలూ, అంతరాలు
ధర్మబద్ధ ధర్మా లనుకున్నావా ?
కానే కాదు !
ప్రతి నరుడూ ప్రక్క నరున కుజ్జీయే.
ధనహీన, శక్తిహీన, దీనుడు సైతం
మానవుడే.

ధనబల, భుజబల సమన్వితుడును
మానవుడే.
సహజ సృష్టిలో నరునకు సిద్ధించిన
జీవితాన,
అంతర మిసుమంతయు శూన్యం.

... ...

"జీవన శృంగా గ్రారూఢుండై
చిరంజీవి సమతను వీక్షించగ
ఈనాటికి నరు డసమర్థుడు.
నేడూ నరునకు నరు డంటే భయం.
పరస్పరం ద్రోహం, ద్వేషం, గరళం
విరజిమ్మకు బ్రతుకుట
కలవాటుపడిన
శంకాజీవు లీ మానవులు.
ఐతే నేం?
పరస్పరం సంఘర్షిస్తున్నా
ముందడుగే వేశా డీ
నాటివరకు నరుడు.

... ...

"మానవ కళ్యాణమార్గ సత్సాధకులై
శతసహస్ర నరోత్తములు,
మునిపుంగవు లామరణం
జరిపిరి పరిశోధన.
దీని కొరకె జరిగెను సాగర మథనం.

విడువబడెను వ్యోమంలో
అసంఖ్యా జ్ఞాన శరాలు.
ఈ శోధనలోనే నరుడు
పాపకూపమున జిక్కెను.
ఈ కార్యానికె
అఖండ బలిదానం జరిపెను.
ఈ ఆవిష్కరణకె
నరులు విరాగులాయిరి.
మారణ రణాల కారణ
మీ పరిశోధనయే.

... ...

"నీవూ పరిశోధిస్తావా?
ఐతే వెలిగించు నిర్మల విజ్ఞాన జ్యోతి.
త్యజించి కురుక్షేత్ర ప్రేతభూమి
పురోగమించు వీరునివలె.
రాగంలో విరాగివి కా!
నిర్మల రాజర్షివి కా!
త్యాగం, బలిదానాల బలంతో
మానవ మార్గదర్శివి కా!
పతిత మానవ మతి
నింపుము మానవతాభావం
బలవంతుని దర్పం హరించు.
హిమశీతల హృదయంలో
అగ్నివంటి అనుభూతి రగుల్చు.

భయానక గర్వాంతర
హాలాహాలం హానసం చెయ్ !

... ...

"విశ్వంలో సమరాంతం
చూడాలని కాంక్షిస్తున్నావా !
ఐతే విష దంష్ట్రిల
పెకలించుము సమూలంగ.
వృక వ్యాఘ్రపు చెరలనుండి
వసుంధరను విడిపించుము.
లేదా మేకపిల్లలను సైతం
వ్యాఘ్రా లొనరించుము.
దంష్ట్రిల్లో కరాళ
హాలాహాలం నింపుము.
విశాల వటవృక్షం ఛాయన
కృంగి కృశించే అసంఖ్య లఘువృక్షాలకు
వికసించగ వీలు కూర్చు.
సమస్త భూసారం పిండుకు త్రాగెడి
మహీరుహా శాఖల శిఖలను
ఖండించుము నిశ్శంకగ;
శాశ్వతంగ నిర్మూలించుము.

... ...

"ధర్మజా ! తెలుసా నీకీ సత్యం
క్రీత దాసి కాదీ ధరిత్రి ఏ ఒకనికి.

పుడమిపైని జనియించిన జను లందరు
సర్వసములు సహజంగా.

... ...

"ఈ సమస్త ధాత్రీసారం భోగించగ,
అభావాల భావం బెరుగక
హాయిగ జీవించగ
సర్వజనులు అధికారులు.

... ...

"పొందా లందరు స్వేచ్ఛాకాంతులు
అందా లందరికీ స్వచ్ఛంద సమీరం.
సమకూరా లందరికీ సహజ సరళ
వికాసాని కవకాశం.
ఆశంకల కాసార మెరుంగని
మధుర జీవితం.

... ...

"నిరభ్రాంతర గగనంలో
నిరంతరం పెరిగెడి తరులవోలె,
లోకంలో ఏదో విధి,
తమ వికాస పథాల
చరమ దశను చేరుకొనగ,
పురోగమించ వాంఛింతురు
సర్వ నరులు.

... ...

"కానీ మార్గంలో
శతాలు విఘ్నాలు.
మానవతా ప్రగతి నిరోధానికి
మహాపర్వతా లడ్డున్నాయ్.

... ...

"న్యాయోచిత సౌఖ్యం
ప్రతి ఒకనికి లభ్యం కానంతవరకు,
ఈ జగాన శ్రాంతెక్కడ ?
ఈ భువిలో శాంతెచ్చట ?

... ...

"లోకపు సుఖసంపదలకు
సర్వు లవాలి సమభాగులు.
అంత దనుక శమియించదు కల్లోలం.
అంతవరకు శాంతించదు సంఘర్షణ.

... ...

"ఉండేసీ దతి సహజ సరళ పథం.
తన కాయుష్యం తన కారోగ్యం బని భావించక,
సౌఖ్యం స్వార్థానికి దాచుకొనక
సర్వ సంపదలు సమష్టిగ భోగించెడి మార్గం.

... ...

"విస్మరించి దివ్యపథం
చిక్కువడెను పరస్పరం,
శంకాభీతావహంలో.

తత్వము డయ్యెను కేవల
వ్యక్తిగత స్వార్థపూర్తిలో.

. . .   .

"ఈ వ్యక్తిగత స్వార్థ వాస
గర్భంనుండే వెలువడె నీ
హాలాహల ప్రవాహం.
నర సమాజ మంతా
సతమత మౌతున్న దీ
ప్రవాహ గతినై.

. . .   .

"ప్రభు ప్రసాదిత అనంత సౌఖ్యా లీ
భువిపై విరాజిలుచున్నవి.
అవి సర్వం భోగించగ
ఎరీ ధరిత్రిపై సరిపోయెడి నరులు!

. . .   .

"అవనినుండి అంబరంవర
కే నాడూ తీసిపోని జలం;
అంతులేని ప్రకాశం,
స్తంభించని పవనం,

. . .   .

"పూలు, ఫలాలు, ఆహారం,
ధనం. మణులు వెల్లువగా
పెల్లుబికే ఈ ధరిత్రి;

వేటమృగాల పాలిటి పాలవెల్లి
ఈ సఘన, సహజ విపినం,

... ...

"అసంఖ్య రత్నగర్భిత
ఉత్తుంగ పర్వతపంక్తులూ;
కాంతులీను ముత్యాలూ,
అందంచిందెడి పగడాలూ,
లెక్కకు మిక్కిలిగా గల
సువిశాల మహాసాగరం;

... ...

"ఎప్పటి కప్పుడె ప్రభవిల్లెడి
నరుని నిత్య నవీన జిజ్ఞాసలు.
సాగర మంథన దక్షత గల
లక్ష లక్ష సుదృఢ బాహువులు.

... ...

"కన్ను పొడుచుకున్నా సరె
కానరాని చీకటిలో సైతం
ప్రతి క్షణమూ ప్రకృతిస్థ
నవరూపం, నవ్య రహస్యం
వెలువరచగ కలతపడుచు
నిరంతరాన్వేషణ సలిపెడి
నరుని సమున్నత బుద్ధిబలం !

... ...

"ఈ భుజబల, ప్రజ్ఞాబల ధాటిని
నిలువరించు ధీరు డెవడు ?
పురుషున కలభ్యమా
వైభవ మేమున్నది భువిలో ?

... ...

"ప్రకృతి గర్భంలో
దాగియున్న దనంత వైభవ రాశి.
కోరిన సుఖభోగా లతి
సరళంగా పొందగలరు
సమస్త నర నారీ సముదాయం.

... ...

"సర్వ నరులు సమభాగులుగా
సర్వసౌఖ్య సమన్వితులై
కాగలరు సంతుష్టానంద
జీవన పథ నిర్మాతలు.
తలంపున్న చాలు !
తృటిలో ఈ భువిసీమను
దివిసీమగ మార్చగలరు !

... ...

"సమస్త సంపద తెరచాటున
మసుగు పరచె నరమాత్ముడు.
నిరంతరం ఘర్షించుచు
శోధించుచు సాధించెను

సాధనపరుడైన నరుడు;
కర్మజీవి మానవుడు.

... ...

"స్రష్ట లిఖిత అదృష్టఫలం.
కాదీ యిల మానవ సౌఖ్యం.
ఈ సుఖసంపద సర్వం
తన రుధిర మోడ్చి సాధించిన
నరుని భుజబల ఫలం.

... ...

"దోసె లొగ్గి అదృష్టానికి
దాసోహం బన దెప్పుడూ ప్రకృతి.
నరుని ప్రయత్న, శ్రమలకు
శిరము వంచు నిరంతరం.

... ...

"విధి లిఖితం, విధి లిఖితం బని
వినదింతు రకర్మణ్యులు.
చెమటోడ్చి శ్రమించి పేదలు
నొసటి వ్రాత మాతమార్తురు.

... ...

"పాపానికి ఆవరణే విధివాదం
దోపిడీ కిల దివ్యాస్త్రం.
ఈ అస్త్ర ప్రభావాన
ఒక్క డనేకులపై
చేస్తున్నా డెదురు లేని అధికారం.

... ...

"నిలువదీసి ప్రశ్నించండదృష్టవాదిని.
విధిర్రాతే తిరుగెరుగని దైతే,
తన రత్నరాసి తనంతట తానే,
నర చరణాద్వయ సమ్ముఖాన
కుమ్మరించ దెందుకనో వసుంధర ?

... ...

"ప్రకృతి సమస్తం పవిత్ర జలంతో
నింపి నింపి సృష్టిస్తుందేం సంపద ?
తన సమకూర్చిన పూర్వ పుణ్యా
అదృష్ట బలప్రయోగం
ఎగనెత్తుకు రాలేదూ,
సమస్త ధాత్రీ విభవం ?

... ...

"గత జన్మా నొకానొకడు
గడించి గతించాడనుకో
అంతులేని ధనరాసులు ;
పయనించే గడియ నమరి
తన ఆర్జిత విత్తం బీ భువిలో
ఏ గృహాన తాకట్టుంచెనో
తెలుసా అతనికి ?

... ...

"జన్మించి రోజున
అధికారం సాగించే
సదనం బల్లవియేనా ?

ఈ సంపద సర్వస్వం
గత జన్మపు కుదువంటావా ?

... ...

"ప్రశ్నించా సుకృతవాదిని.
ధనసంచయ మారంభించిన
తొలి రోజుల్లో
ఆ సంచయ తత్వపు టాధారం
ఏ అదృష్ట పరంపర ?

... ...

"అదే నరశ్రమ ఫలాపహరణం;
అల్లదే అక్రమ పీడన.
సంఘానికి విద్రోహం;
అల్లదే శోచనీయ సముపార్జన.

... .

"కుదువరాని కూళ్ళు కుడిచి
లక్షలక్ష పాపాలకు లోబడి
ఆర్జించును లక్ష కొకడు.
'అదృష్టం,' 'పూర్వజన్మ సుకృత' మంటూ
ఆ సంపద భోగించగ
దక్షుడ, అధినాధుడ నని
బయలుదేరు మరొక వ్యక్తి.

... ...

"బాహుబలం శ్రమ లే
నరజాతికి సౌభాగ్యం.

అవని అంబరాలు,
పాతాళం సైతం
దోసి లొగ్గి ఆ శక్తికి
దాసోహం బని తీరును.

... ...

"చెమటోడ్చిన శ్రమజీవుల
కడుపు గొట్ట నోడిగట్టకు.
ప్రకృతితో ఘర్షణపడి
సాధించిన శ్రమఫలాలు సర్వం
ప్రత్యేకించుము ప్రప్రథమం
శ్రమజీవుల సౌఖ్యానికి.

... ...

"మహీనిహిత సమస్త విభవం
నరమాత్రుని మూలధనం.
ధర్మజా ! ఆ విభవపు
కణకణమున కధినాథుడు
ప్రతి నరుడూ.

... ...

"ఈ నరజాతి స్వత్వం
సమాజ సురక్షితమై యుంటే
ఈ లోకపు
రూపే రూపున నుండెడిదా ?

... ...

"సర్వం తలదన్నిన సంపద శ్రమయే.
సర్వాలు ఆర్జింతురు నిక్షేపం.

సర్వ జనులు కాగల రభాన రహితులు.
సర్వులకూ సమకూరును వాంఛిత సుఖాలు.

... ...

"రాజులు ప్రజలను అంతర ముండదు.
నరు లందరు నర మాత్రులె.
పీడించదు నరులను విధి లిఖితం
పాలించును భువి కర్మనిష్ఠ బాహులు.

... ...

"ఈ భువిలో ప్రభు వెవ్వడు?
ఎవడికి ప్రభు వాతడు?
ఈ జగాన పాలితు లెవ్వరు?
గుత్తి గొన్న దెవ రీ ప్రజలను?
నరుడే తన భ్రాంతబుద్ధి కెరయై,
చేజేతుల నాహ్వానించెను శృంఖలాల;
బంధితు డయ్యెను బంధనాల.

... ...

"అనిలం సలిలం సులభ్య మీ
జగాన జను లందరకూ.
అదే విధి గత కాలంలో,
అందుబాటు నుండెడి దందరకూ,
మహీనిహిత సమస్త విభవం.

... ...

"ప్రేమించేవాడు నరుడు తోటి నరుని.
విశ్వసించేవాడు వ్యక్తిని వ్యక్తి.

పర శ్రమ ఫలాపహరణం నిషిద్ధ నియమం;
కర్మనిష్ఠ సన్యాసులు జనులందరు.

... ...

"ధర్మబంధ బంధితులై
జీవించేవారు జనులు.
హార్దంతో పరస్పరం
పాలు పంచుకొనెడివారు
విషాద, విపత్కర వేళల్లో.

... ...

"ఉచ్ఛ నీచ భేదం బిసుమంతయు శూన్యం.
జను లందరు సర్వసములు.
నర సమాజ ముండెడి
దేశైక కుటుంబంవలె.
అందరికీ అందరిపై నుండెడి
దగాధ మమత్వం.

... ...

"నడుము వంచి కష్టించేవా రెల్లరు.
వలసినంత భోగించెడివా రందరు.
ఏనాడూ ఎవడూ
తా నధికుడ నని
తలపోసెడివాడు కాదు.

... ...

"సమిష్టిభావ బంధితు లెల్లరు.
ఏ ఒక్కడు వేరు కాదు.

సమాజ సౌఖ్యానికి భిన్నమైన
సుఖ మే నరుడూ ఎరుగడు.

... ...

"తస్కరించి సమాజ గ్రాసం
తన ఉదరం నింపుకొనెడి
స్వార్థపూర్ణ సంచయ తత్వం
మచ్చుకైన శూన్యం నరునకు.

... ...

"శూన్యం రాజూ ప్రజలను భేదం.
శాసనం కాదు శాసించేది మానవుణ్ణి.
సమాజ సమస్త జన మనముల
నేలెడి శక్తులు నీతీ, ధర్మం.

... ...

"దండనీతి అండతో ఈ దినాన
రక్షణ గొను వ్యక్తి స్వత్వాలను
సన్మానించెడి వాడొక రోజున
ధర్మబద్ధ నరు డతి సహజంగా
ఎంతో సరళంగా.

... ...

"జీవితాని కాదర్శం ఋజుమార్గం
నలుమూలల ఎటు చూచిన
ప్రత్యక్షం నిరాటంక దిశా సమూహం.
అడుగడుగున అడ్డుకొనెడి

రాజ నియమ పర్వతాలు
శూన్యం బా దినముల.

... ...

"లక్షించిన లక్ష్యం ప్రతి నరునకు
సిద్ధించెడి దతి సహజంగా.
నిజ వికాస చరమ సీమ
నిశ్శంకగ చేసువాడు.

... ...

"ధరించి స్వార్థపు వేషం
జొరంబడె నప్పుడు కలిభావం,
నరుని మనోగేహంలో.
వ్యాపించగ సాగెను లోభవిషం,
జీవితాన అజ్ఞాతంగా.

... ...

"విరుచుకు పడ్డది కరు వొకపరి.
మరణించిరి నరు లెందరో.
శేషిత జీవితు లెల్లరు,
అల్లాడిరి; తల్లడిలిరి.
నర హృదయంలో
ఏదో తెలియని కోణంలో
తల ఎత్తిన లోభం
విప్పెను తన విషపు నోరు.

... ...

"అయ్యో !
కొంతకు కొంతైనా,
నీ సొంతానికి
సంతన జేసుకోనుంటే,
ఈ రోజున
ఈ సంకట సమయంలో,
కలిగెడిదా విలపించెడి దుర్గతి ?

... ...

"అందఁ వలెనే నీపైకిని
ఉరికెడిదా ఈ విపత్తు !
లే ! మూర్ఖా ! లే !
ఇప్పుడైనా జాగ్రతపడు
రేపటికై.

... ...

"ఇంకేం !
అంతు లేని పశ్చాత్తాపంతో
నెత్తి నోరు కొట్టుకొనుచు
మత్తు వీడె మానవుడు.
సాటి నరుని కళ్ళు గప్పి
సాగించెను తనకై
ధన సంచయనం.

... ...

"ఒక నరు డెటు పయనిస్తే
అటకే సాగెను సమస్త

నర నారీ సముదాయం.
ఎవరికి వారై
తమ తమ ఆత్మరక్షకై
సాగించిరి
వేరు వేరు యత్నాలను.

... ...

"గరళం విరజిమ్మెను
లోభ భుజంగం.
తక్షణామే
జరిగెను నాందీప్రస్తావన—
దౌమిత్మాలకు, చౌర్యాలకు ;
తన్నులకూ, గుద్దులకూ ;
దోపిళ్ళకు, దౌర్జన్యాలకు.

... ...

"విచ్ఛిన్నం బయ్యెను సమూలంగ
నర సమాజ బంధా లన్నీ.
పాపం మునుగ సాగె మహీ
అంతు లేని కల్లోలంలో.

... ...

"అప్పుడు తెర ఎక్కెను ఖడ్గం
జగ ద్దహన శాంత్యర్థం;
మానవ హృది చెల రేగిన
లోభ భుజంగ మద హారణార్థం.

... ...

"ఖడ్గధారి, పరాక్రమి పురుషుడు
నరపాలకు డయ్యెను.
దండనీతి ధరు డయ్యెను.
నరాంతర్గత దనుజుని
హనన మొనర్చు మొనగా డయ్యెను.

... ...

"నిజసుఖ భోగాలకు
త్యజించి సమష్టిని
విజృంభించె వ్యష్టి.
తుద కగాధ దాసత్వపు గోతికి
తనకు తానె తెలియకుండ
తనంతట తానే బలి యయ్యెను.

... ...

"నరుని ఎడల నరునకు
సహజమైన అనురాగం
అంతర్హిత మవ దీ భువిలో —
కనీసం
నిజ పరిజనముల నైనా
వంచించగ వెనుకాడినచో,

... ...

"నరునకు సాటి నరునిలో
అచంచల విశ్వాసం బున్నయెడల
నిజ సుఖ లాలసలో
పర సౌఖ్యం మరువనిచో,

... ...

"తా నెవరో కాదని
మానవు డని
ఇంచుక స్మృతి యున్నచో,
మేధో సంపద గల
మనుసూనుడ నని,
పశు పక్షుల కన్నను మిన్నయైన
మహత్తర యోనిసంజాతుడ నని
ఇంచుక స్మృతి యున్నచో.

... ...

"నరు డెన్నటికీ ఒల్లడు తన
గౌరవ సుఖాల ధారపోయ;
ఏ రాజశక్తికో వినమ్రుడై
దోసి లొగ్గి దాసు డవగ.

... ...

"సహజ సుకోమల స్నేహసూత్ర
బంధితు డవ నొల్లని నరుడే
వశు డయ్యెను
కర్కశ దండనీతి పాశానికి.

... ...

"ప్రేమం, న్యాయం పునాదిగా
నాటి నరుని సుఖభోగపు వాటా
ఇచ్చుట గిట్టని నరుడే,
ఇచ్చుట కిచ్చగించె నీ దినాన
అవనీశుని అసిధారకు భీతిలి.

... ...

"సత్యం, న్యాయం ఆధారం బగు
సుశీతల భావాలను
అపహాస్యం చేసిన నరునకె,
నే డౌతున్నది అవగాహన
కత్తుల కర్కశ భాష.

... ...

"ఇంతకు మించిన పతనం
బేమున్నది నరజాతికి ?
ఇంతకన్న కాగలదా
మానవ గౌరవ హననం ?

... ...

"అక్రములను, అవినీతుల
నదుపు చేయ
కావాలి నరజాతికి
కృపాణ పాణి నృపాలు డొకడు.

... ...

"కావాలి నరజాతికి నృపు డొక్కడు.
మరి నరులా కొట్టుకు చస్తుండిరి.
కావాలి కృపాణం మరి;
న్యాయశంక లేనే లేదాయె నరులకు.

... ...

"నరులను
పశువులవలె నడిపించగ,
అక్రమదారుల నొనరింపగ,

అదు గడుగున
న్యాయం, ధర్మం బని హెచ్చరించ
కావా లోక అవనీశుడు.

... ...

"జన మన దద్దమ్మతనం బద్ధమైన,
క్షణాక్షణమూ రేగెడి
పరస్పర కలహాకీల నార్పగ
కావా లోక చక్రవర్తి.

... ...

"అత్యావశ్యక మొక భూపతి.
లేకుంటే యింకే మున్నది ?
కలబడి కలహిస్తారు నరులు.
పరస్పర రుధిరంలో పోకుచు
మునిగి మునిగి నశిస్తారు.

... ...

"నరుని నీచ నికృష్ట ప్రకృతి
ప్రతిబింబ మీ రాజనీతి.
మానవతకు తలవంపులు.
భయానక సంస్కృతీ కళంకం.

... ...

"దుర్గుణ విజృంభణ నరికట్టగ
అవతరించె గా నిది—
స్వచ్ఛంద, సజ్జన జనాంతర్గత

ప్రతిభాయుత మేధకు
హద్దుల బంధింప గాదు.

... ...

"అట్టిది నే డెప్పుడిగా
మారెనో వీక్షించావా ?
భావ వికాసం సైతం
శాసిత మవసాగెను.
రాజ నియమబద్ధ మవని
కర్మొక్కటి కాదు నిషేధం:
నిషిద్ధ మాలోచన సైతం.

... ...

"కానచ్చు వినుమడు !
ఔగాక శ్రీకృష్ణుడె !
ఎవ రైతేనేం ?
వర్తించును యూళ్ళకప్రవల
సమానంగ శాసన నియమం.
జను లందరి మనో వచన కర్మలపై
ప్రత్యక్ష మీా
కసాయి శాసనక్రమం.

... ...

"ఆ సజ్జన జన కృత్యములును
రాజశక్తి కయిష్టం బైనచో
దాని ముందు

గడ్డిపోచ సరి యూ
దొడ్డ దొడ్డవారంతా.

... ...

"శాసన లక్ష్యం బాొకే ఒకటి.
'ప్రస్తుతాన్ని' సంరక్షించటు మది.
సాగరాడు జీవన ధార
మరో నవ జగత్తు దెస.

... ...

"పరంపరకు భిన్నంగా
నోచు మెదపరా దేనకుడూ.
నెలువరచగ వీలు లేదు
నవధర్మ రహస్యం స్వేచ్ఛగ.

... ...

"భయానక దుస్తంత్రం
కుత్తుకపై కత్తుక
జగత్తంత తిరుగ నాగె
తన వ్యక్తిత్వానికి స్వస్తిజెప్పి.

... ...

"తన మనస్సుపై తనకే లేదధికారం.
చేసే దేమున్నది నరు డిక !
అందుకనే తన జీవన
శిరోపరిభాగంపై
తెచ్చిపెట్టుకొనె చేజేతుల
కత్తుల ప్రహారీ.

... ...

"మరి నేడా ప్రహారీ నరుణ్ణి
అటు యిటు మెసలగ నైతం
ససేమిరా యనసాగెను.
పరంపరను తృణీకరించి
స్వచ్ఛంద వికాసం చెందగ
అవకాశం నిరాకరించెను.

... ...

"కానీ స్థితి నరుడే
సంభవ మొనరించెను తన
వికృత చేష్టలతో.
పరస్పరం ఘర్షించుచు దీనికి
నరుడే ఆదర మిచ్చెను.

... ...

"మానవ మనోంతర్గత
స్వార్థపు కొండలు
పిం డైపోనంతవరకు,
అంతవరకు వీడిపోదు
కత్తుల ప్రహారీ నరజాతిని.

... ...

"నరులు వికారలోలురు.
కాబట్టే కావా లోక
ధర్మధ్వజ ధర మనుజేశుడు.
నీచం, నికృష్టం రాజనీతి.

అందుకనే రాజధర్మ మతి
ఘోరమైన భారం.

... ...

"ధర్మజా !
మానవ మనో దౌర్బల్యం,
పిరికితనం సన్యాసం.
జీవన పాశపు చిక్కులు
విడదీయుటయందే
నిబిడమైంది నిజముగ
మనుజత్వపు నిజ రూపం.

... ...

"తానొక్కని సుఖ సముపార్జన
కాజాల దసంభవం నరునకు.
కోటి కోటి మనుజుల
సుఖభోగపు సాధనే కఠినం.

... ...

"—చాలించీ లోకపు ఊసే
లీనం కా ! నీలో నీవే !
శోధించుము నీకై మాత్రం ముక్తి !
సాధించుము సౌఖ్యం నీ కొరకే !—
ఇదొక తరహా మార్గం.

... ...

"ఇదిగో యిది వేరొక మార్గం.
నీ వివేకం, విజ్ఞానం

ఒకులకు సైతం సమకూరించి,
అనేకులు నిన్ననుసరింప
చేరుకొమ్మ్మ దివి, భువిని వీడి.

... ...

"ఏ తపోబలాధారంతో
నిజ సుఖ సముపార్జన
కారాటం పడసాగితో,
ఆ బలమే హరించగల
దసంఖ్యాక జన సంతాపం.

... ...

"కేవల స్వార్థానికి
నిజ తపస్యాపహారణం!...
ఇదేనా మరి న్యాయం?
సమష్టి ముక్తి సాధించగ
ఉచితోపాయ మిదేనా?

... ...

"యుధిష్ఠిరా!
నా కాయుష్యం నా కారోగ్యం బని
భావించకు!
వీక్షించు సమస్త విశ్వం.
వీక్షించుము నీవలెనే
శాంతి సుఖాల వాంఛిస్తూ
అహరహమూ
తహతహ పడు ప్రతి నరునీ.

... ...

"నేనూ మన్నించెద ;
నీ వాంఛిత శాంతి నీకు
లభిస్తుంది వనిలో.
ఐతే ఈ భువిలో
నీ అడుగుల జాడల
కేం మిగిల్చి చనుచుంటివి ?

... ...

"నిర్జన దేశంలో
ఆర్జించవచ్చు బహుశా
నీ వాక తీరం.
కానీ దగ్ధంబగు ధాత్రికి
అభయం బెవ రిత్తురు ?

... ...

"ఈ సమస్త నర నారీ సముదాయం
కొంపదీసి
స్వీకరించితే నీ ఆదర్శం'—
ఇం కేమున్నది ?
ఈ సృష్టి సమస్తం బిటలయమై
విపినంలో వెలుస్తుంది.

... ...

"సమృద్ధ భూమి కాగలదు శ్మశానం.
శూన్యం బగు నృప సదనం.
దేన్ని గాంచి మను లందరు

గజగజ లాడెవరో
దానికి నక తౌతుం దరణ్యాం.

... ...

"అట సైతం పురవాసుల
త్రితాపాలు దహించ సాగిన
చేత బట్టి కమండలం,
త్యజించి విపినం సైతం
పరుగిడ మొదలిడునా పరమయోగి ?

... ...

"ధర్మజా !
గేహం, విపినం త్యజించి కాదు
పలాయన మొనరించుట యుక్తి.
జీవిత మంటే మాత్రం
తప్పించుక తిరుగును నిత్యం.

... ...

"కావా లాతని కెప్పుడూ
తీయని పానీయం.
ఉప్పు కషాయం, చేదు విషం
గిట్టవు మరి పాపం.
ఆర్జన జపం వినా అన్యం శూన్యం.
త్యాగం బను పలుకే అపరిచితం.

... ...

"విజయం బన పొంగును
అపజయ మన క్రుంగును

ప్రగతి గాంచి పగలబడును
పతనం గని రోదించును.

... ...

"మన లేడు తటస్థుడై.
విసుగుకొనును; విలపించును.
అతిగా వ్యాకులపడు.
తన చిత్తం వచ్చినట్లు
ఎందుకు రూపొందదు జీవిత మని
గగ్గోలొనరించును.

... ...

"కా నీ జీవిత మొక
సంస్కారిత మూసయందు
బంధిత మయ్యెను.
తీరుగ వేరు వేరుగా
ఎవ్వ రెవరి మూసలలో
ద్రవించి, ప్రవహించా లీ
జీవిత సలిలం.

... ...

"ఈ అరణ్యా మీా పొదలను
ఖండించిన ధీరుడై
సాధించును స్వీయ పథం.
ఎవడో స్వంతం చేసుకొనగ
ఈ వని కా దెవరికి బానిస.

... ...

"యుధిష్ఠిరా!
జీవిత మన వణకువారి
సొత్తు కాదు జీవితం.
పూనికతో నిర్భీతిగ
పోరాడెడివారి దది.

... ...

"సర్వ జనుల జిహ్వాలనూ
విముఖుల నొనరించును సంద్రం,
తన కషాయ లవణ జలంతో.
మందర పర్వతం ధరించి
మధించెడి నరులకు మాత్రం
ప్రసాదించు నది సుధ.

... ...

"వృక్షారోహణ జరుపకనే
అమృత ఫల భక్షణ
మభిలషించు నరుడే,
మందరాద్రి భారం భరించకనె
సుధారస పానానికి
వ్యథ చెందెడి మానవుడే,

... ...

"అశేష సుధా, మధు, మణిమయ
రత్నాలతో విరాజిల్లు
కోశాగారం కాల దన్ని—
'ఛీ! ఉప్పుకషాయ మిది'

జల మని నిందిస్తూ
వర్షించును జీవన సంద్రం.

... ...

"జీవిత మన గిట్టక
పలాయన మొనరించెడి హేతువు
బహుశా యిది కావచ్చును—
'అనంత సౌఖ్యాగారం
ఎప్పటనో వనిలో
దాగిందని అతని మతం.

... ...

"అడు గిడగానే గడించి ఆ కోశం
పొందవచ్చు సర్వస్వం.
గేహం త్యజించిన మరుక్షణమే
పొందవచ్చు బొందెతో కైలాసం.'

... ...

"జనులతో క్రిక్కిరిసెడి జగం నుండి
వ్యాకులులై వని కేగుట
ధర్మజా! నిజ మిది!
జీవన రణరంగంలో
ఘోర పరాజయం నరజాతికి.

... ...

"ఘోర శోక మీ నిష్క్రియ తత్వం.
మానహీన పలాయన క్రమం

చప్పబడ్డ, పరాజిత, అమంగళ
బుద్ధి భ్రమ యిది.

... ...

"మరి ఈ బుద్ధికి
కోలాహల జోలి మాని
కండ్లు మూసి ధ్యానించుటలో
కనుపించును కైలాసం.
మంటనుండి కాపాడెడి
రక్షణ మార్గం నిర్లక్ష్యంగా
విడనాడుటలో
వీక్షిస్తుం దది మోక్షం.

... ...

"గాలికి సైతం హడలెడి
నీ నిష్క్రియ తత్వం బెల్లపుడూ,
గుప్తపరుచు మెలకునగా,
శక్తిహీన తపస్సును.
విసర్జించి జీవన రశ్మి ప్రకోపం
సంచరించు ఛాయల్లో.

... ...

"కర్మజగత్తునుం డొనర్చి పలాయనం
దూరంగా తన కొక గూడు కట్టుకొని
కేవల మూహాలలో
కనసాగును పగటి కలలు ;
అసంభవ సంభవాలు.

... ...

"అంగుళీక ముద్రాశూన్యా లగు
కల లవి.
మండే జీవనాగ్నికణ రహితా లగు
స్వప్నా లవి.

... ...

"ఆ స్వప్నభూమిలో—
పూలు మాత్రమే వికసిస్తాయ్
ధూళీ, దుమ్మూ గాలించిన దొరుకదు.
తెలుసా! అట ఎటనైనా సరె
మచ్చుకు దొరుకవు కంటకాలు.

... ...

"మధురాతి మధుర మా లోకం.
కలికానికి శూన్యం కరకుతనం.
లోహం సైతం ద్రవించి
విరజిమ్ము సుధాకర ప్రభ.

... ...

"జీవన ప్రవాహ మట
జోహుకు మను ఊహకు.
నరుని మనం మెచ్చెడి
తలపు లన్ని ఫలియించును.

... ...

"తన మనంతో తా పేక్షించెడి
ఊహాజనిత జగాని కస్తిత్వం
బిట ఈ భువిలో

ఎట నున్నదో
ప్రశ్నించా విరక్తుణ్ణి.

... ...

"ఎట లభిస్తుంది భువిలో
కేవలం పూలబాట ?
కంటకాలు గ్రుచ్చుకోనని
పథ మెచ్చట భువిలో ?

... ...

"ఏదీ పచ్చ పచ్చగా
సదా ప్రఫుల్లితమై
విలసిల్లెడి ఉద్యానం ?
ఏదీ శ్రమధూళి శూన్య
నభోమండల ఖండం ?

... ...

"రణానికి ముఖం దాచి
చిత్తగించి పలాయనం
దాగె నతడు చింతనలో.
ఐతే హాతమారిందా
దహ్యమాన దుఃఖం బీ మహిలో ?

... ...

"కర్తవ్య నిర్వహణా కర్తవ్యం
లేదా యిక ఆతనిపై ?
ఆర్జనతో కాకున్నా

అడుక్కునైనా తన
కడుపు కింత వేయడ మరి ?

... ...

"కర్మభూమి సమస్త మహీతలం.
బొందెలోని ప్రాణం
బొందెను విడనాడు వరకు
అంతవరకు అనివార్యం
బాధ్యతా నిర్వహణం.
జీవన కణకణముతో
పెనవేసుక యున్నది కర్తవ్యం.

... ...

"కర్మ ధర్మ పరిత్యాగియై
నరు డే విధి పొందును నిజ సౌఖ్యం ?
నీడవంటి దీ కర్మ.
కర్మతో తెగ్రదెంపులు చేసుక
ఎట కేగును మనుజుడు ?

... ...

"ధర్మజా !
కర్మనిష్ఠ మనుజుని మార్గం
కా దది సన్యాసం.
నిత్యం నరుని నడక పుడమిపైని ;
కా దాకాశంలో.

... ...

"పశ్చాత్తప్త హృదితో

నీ విప్పుడు గ్రహించునది
కర్మత్యాగ పథం; పలాయన మార్గం.
దూర మొనర్చు నిన్నది
జీవన ధారకు.

... ...

"జ్యోతి సమాప్త మవటంలో
ఏ మున్నది మహిమ ?
జీవితాని కేమున్నది శ్రేయం ?
మరింత జ్యోతిర్మయ
మొనరించా దీపిక
భువన వ్యాప్త తిమిరం
పో ద్రోలుట సద్ధర్మం.

... ...

" నిను భ్రాంతిలో ముంచెడి విరక్తి
అది అత్యంత వ్యాధిగ్రస్తం,
అతి నిర్వీర్యం.
నిష్క్రియ తత్వపు నీ డది.
జ్ఞానం పేరిట మోసం.

... ...

" ధర్మజా !
చిక్కకు ! దక్కకు దానికి.
ముంచును నిన్నది చింతనలో.
నిండకుండుగా కీ జీవితాన
భయానక సోమరితన ధూమం.

... ...

"అతి చంచల తరంగ సమ మీ
యకర్మణ్యా మేధోత్పన్న విరక్తి.
ఒక్కసారి లేచిందా తరంగం
తిరిగి చేర దిక గేహం.

... ...

"అనిత్య మశాశ్వతం
బని అని అని
ఒనరించును జీవితాన్ని
రుచిహీనంగా.
చిత్రిస్తుం దది నిద్రను జాగృతిగా;
తేల్చివేయు బ్రతుకు నె మృతిగా.

... ...

"శూన్యంలో శోధించును అస్తిత్వం
నష్టంలో దర్శించును లాభం.
అకర్మణ్యా లోలత్వమె
అత్యుత్తమ కార్య మనును.

... ...

"అందని పొందలేని వన్నీ
సత్యాలీ విరక్తికి.
కర్మకు తలవంచెడి దృశ్యపదార్థ మంతా
భావించును మిథ్యని.

... ...

"ఎల్లప్పుడు విలపిస్తూ
పోషించును నిష్క్రియతను.

వైరాగ్యపు ముసుగుతో
నరికి నరికి కూలద్రోయు
జీవన తరువును.

... ...

"సహించలేదే మాత్రం బిడి
కర్మ ధర్మ పూర్ణంబగు
కోలాహల విశ్వం.
కాబట్టే చల్లార్పగ జూచును
ఎల్లప్పుడు, ఎల్ల విధుల
ప్రజ్వలించు నరాంతర్గత అనలం.

... ...

"హరించును, హతమార్చును
చుంబించెడి కుసుమాలలో
తొణికెడి
మహదానంద మందహాసం.
నిరోధించు ; నిర్మూలించును
చంచల హిమబిందు నిహిత
ప్రగతిశీల జీవిత సంచలనం.

... ...

"ఈ పలాయన విహంగ హృదిలో
శేషించదు శక్తియుక్త సంగీతం.
దీని మురళీస్వనంలో
ఉత్తేజన శూన్యం.

... ...

"ప్రవచిస్తుం దది మొక్కలతో—
పొందకండి వృద్ధి మీరు.
పెరుగుట విరుగుటకొరకే.
ఆత్మ హననమే
మహిమాన్విత మోక్షం.
వాడిపోవుటే సుఖప్రదం.

... ...

" 'కాలుని బలివి నీవు తెలుసా'
అని వాపోవుచు
పూర్ణంగా విచ్చిన
స్వస్థ, సురమ్య కుసుమానికి
మరణ భీతి ప్రదర్శించి
రసభంగ మొనర్చెను.

... ...

"శ్రీ, సౌందర్య, తేజో సుఖాలకీ విరక్తి
దూరుల నొనరించును నరులను.
దీనుల బలహీనుల
జేయును మానవులను.

... ...

"నర ప్రాణనిహిత
ఉత్సాహోత్తేజాలను మాత్రమె
హరించదీ విరక్తి.
హరించు భుజ ప్రతాపం
హతమార్చెను శర తేజం.

... ...

"ధర్మజా ! నిజం.
'అశాశ్వత మీ విశ్వం'
ఈ మాత్రం తెలియని దెవరోయ్ ?
కాలగతికి లొంగని
జన్మెత్తిన నరు డెవ్వడు ?

... ...

"ఐతే నిజ మొక విషయం.
క్షణ క్షణమూ నరు డనిత్య జపం సాగిస్తే
అనిత్య పదార్థం వినా
నిత్యం బగు వస్తువు
మచ్చుకు దొరకదు మానవుసకు.

... ...

"దువిధలో జిక్కిన నరు డేవిధి
నిర్వర్తించును కర్మ దీక్ష దీక్షగ ?
విశ్వ రణరంగంలో
నరు డే విధి సాగించును
సమరం సమర్థంగ ?

... ...

"తిరస్కరించి వర్తమాన
జీవితోత్తేజం
అహర్నిశలు సాగించును
అందరకూ జ్ఞాతం బగు
మరణ జపం.

... ...

"నిష్క్రియ నిరర్థక పురుషుం
డెప్పుడు ఏ మే లొనరించును
ఎవడికైన ?
ఏ పువ్వయినా మట్టిలో వికసిస్తుందా ?

... ...

"—అశాశ్వత మీ అవని సమస్తం
ఈ శ్రమ భారం బంతా మిథ్యయె.
కుసుమం బెప్పుడైనా
కాగలదా చిరంజీవి ?—"
సదా అతని కిదే చింతన మది.

... ...

"త్యజించి ఈ లోకం,
సాధించగ తన కమరత్వం
శోధించుచు సంచరించు యతి.
ఐనా ఏదో ఒక గడియన
అతని సైతం తనలో
విలీన మొనర్చుకొను నా
అజేయ 'అనిత్యం'.

... ...

"ఐనా అప్పుడు సైతం
సాగును నిర్విఘ్నంగా
లోక యాత్ర.
ఒక జ్యోతి వహించి

మరో జ్యోతి భారం
జ్వలించుచునే యుండును.

. . . .

"వాడిన పూ రేకులు రాలును.
వికసించును క్రొత్త పూలు.
శేషించును కొన్ని రెమ్మలో.
తోడౌదురు మరి కొందరు
నవ పథికులు కొమ్మకు.

. . . .

"కానచ్చు సకర్మణ్యుడు పండితుడుగ
కాలే డమరుడు విలాపి మాత్రం.
కర్మ భారవాహకు డై సంధానస
క్షీణించదు ఆయు వెవనికీ.

. . . .

"యుధిష్ఠిరా !
మృత్తికపై హాసిస్తా డొకడు.
గగనంలో రోదిస్తా డింకొక్కడు;
ఇంత మాత్ర మంతర ముండుట
నిస్సంశయ మిరు వురిలో.

. . . .

"వికసిత కమలాలతో
పుడమితల్లి చెరగుం
తీర్చి దిద్దు నొక్కడు.
ప్రయోగించి తన భుజబలం

నింపివేయు భూతల మంతా
సౌందర్య సమృద్ధులతో.

... ...

"పుడమి అడుసు
సహనంతో సహియిస్తూ,
తాపత్రయ ఘాటికి తట్టుకుంటు,
ఒకప్పుడు వెలుగుతోడ కులుకుచు,
మరొకపుడు తిమిరంలో మునుగుచు,

... ...

"అగాధ పాతాళం బ్రద్దలొనర్చి
ప్రవాహిత మొనరించును
మృత్తినుండి క్షీరం;
గ్రోలును సాకం;
బజాయించు
మానవతా విజయ నగారా !

... ...

"మరింత సొంపు గూర్చి లోకానికి
విడనాడును ఈ పుడమిని.
అంతేనా !
ఇపు డుండిన మజిలీ కాదని
నడిపించును ముందుకు ధాత్రిని.
చేస్చు మరో నూతన మజిలీ.

... ...

"ఇక రెండవవాడో !
కర్మశూన్య చింతన నూతగ గొని
శోధించుచు మోక్షం సంద్రంలో,
తిరుగును వ్యర్థంగా తీరంలో.

... ...

"అహా రహామూ
కష్టజీవు లొసగెడి ముష్టితో
పోషిస్తూ తన కాయం
ప్రకటించుకొనును
తన్ను తాను
నిరాసక్త పురుషుడుగా.
ఈ సమస్త భువనం
'హేయం, నీచం' బని
వాక్రుచ్చును.

... ...

"నిరంతరం ప్రబోధిస్తు
సాగించును తిరుగుడు—
'ఇదిగో ! చూచారూ !
ఈ కనుపించెడి ప్రతిదీ మోసం.
అలభ్య, అదృశ్య
అగోచరమైనది
ఏదైతే ఉన్నదో
అది మాత్రమె వాస్తనం.

... ...

"ఈ కాయం, కర్మక్షేత్రం
నిజంగానె మిథ్యైనట్లుగ.
మానవ సత్కర్మ ప్రభావం
నిజంగానె మాయైనట్లుగ.

... ...

"కర్మ వీడి మనుజుడు
నిజంగానె
సంస్కరింపబడగల డన్నట్లుగ,
అవని త్యజించి
అంబరాన నిలబడగల డన్నట్లుగ,

... ...

"నిజానికి జన్మెత్తుటలోనే
కల్మష మున్నట్లుగ,
మోయలేని దుఃఖపు భారం
భుజాల కించుక తగ్గించుకొ
పాపం బయినట్లుగ,

... ...

"గంధ, రూప, రస, శబ్ద స్పర్శలు
నిజంగానె పాతక మన్నట్లుగ,
త్వక్చక్షు శ్రోత్ర జిహ్వాఘ్రాణంబులు
మిత్రవరులు కానట్లుగ,
ఘాతకు లైనట్లుగ,

... ...

"నిజమున కాత్మ హననమే
ముక్తికి బాటన్నట్లుగ,
జీవించుటే నిజముగ
జీవితముకు బరువన్నట్లుగ,

... ...

"ఈ సృష్టి సమస్తం బేదో
ఆకస్మిక ఘటనైనట్లుగ,
మనుజుని పుట్టుక కోక
ఆశయమే లేనట్లుగ,
నిరంతరం ప్రబోధిస్తు
సాగించును యతి సంచారం.

... ...

"ధర్మజా ! నిజం !
కానీ ధరిత్రి చిరంజీవి.
ఐతే యిది మన దోషం కాదుగదా !
ఏ నరుడూ రాలేదిట
స్వీయ బుద్ధితో,
ఎవడైనా పంపబడినవాడే.

... ...

"మానవ సౌభాగ్యం బీ
'అస్థిర' మృత్తికలో
నిహితం బవకుంటే,
చిత్రయోని సంజాతుండై

మనుజుడు
గగనంలో జన్మిస్తే,

... ...

"కిరణ రూపధరుడై,
నిష్కామ చిత్తుడై,
క్షుధా, తృష్ణ వ్యాధుల
కతీతుడై.
శ్రవణ నయన శూన్యుండై,
చరణహీన, భుజహీన,
దృష్టి విహీనుండై,
కర్మబంధ విముక్తుడైతే
కావలసిం దేముం దిక ?

... ...

"కా నతి కర్కశ మీ మృత్తిక.
ఆకలి పీడించును మనుజుని.
త్వక్కునుండి మానసం వర
క నేక లాలసా, పిపాస
లెల్లప్పుడూ అతని
మేల్కొల్పుచునే యుండును.

... ...

"ఈ ఆకలి దప్పు లెప్పుడూ
ఏమాత్రం,
పోనీయవు నిద్దుర మానవుణ్ణి.
పురమాయించును

మానసాన్ని చింతన దెస;
భుజ శక్తిని కర్మ దిశకు.

... ...

"దేహానికి వశం కాని
కల్లబొల్లి స్వర్గంకన్నను
మిన్నయైంది
భుజబల ఫలం.

... ...

"కారణ మే మంటావా?
భుజములు సాధించిన ప్రతిదీ
ప్రాప్తించును మనసుకు సైతం.
వ్యర్థం కేవల ధ్యానం.
– భుజముల మాట టటుంచు –
ఫలితం మనసుకు సైతం
కాజాలదు లభ్యం.

... ...

"మనసును సైతం
బానంద తరంగ డోలికలో
నూగించెడి భుజములె భుజములు.
హస్త చిత్ర లేఖన
కసాధ్యం బవజాలని
ధ్యానమె మరి ధ్యానం.

... ...

213

"–భుజాల దొాక పథం,
మేధస్సుది మరో పథం –
పొసగదు సమరసతాభావం బా
ద్వంద్వగ్రస్త జీవికలో.

... ...

"కేవల జ్ఞానాధార నివృత్తి
అది అసమర్థం దువిధను
శిథిల మొనర్పగ.
జగం త్యజించినంత మాత్రానే
అడు గంటదు మనోతృష్ణ.

... ...

"పోనీ; నరుడు త్యజించి
వనిలో దాగుద మనుకుంటే,
వెలివారలు కారాయిరి మరి
నర శత్రులు.
ఎట కదు గిడితే
అటనే తయారు
మానస పటలంలో.

... ...

"జగంనుండి విడివడి
మునులు జయించెడి రిపులను
ధర్మజా ! వంచగలవు
ఈ జగత్తు నాత్మీయం చేసుక.

... ...

14

"ఆత్మ హనన మార్గంలో
హఠయోగులు
వధించి, వధించి
శిథిల మొనర్చు మనస్సుపై
-సంయమ బలిమైన చాలు-
సజీవంగ స్వాధీనం సాధించెడి
సమర్థుడవు.

... ...

"సన్యాసుల, విరాగుల
కేనాడూ ప్రాప్తించని సౌఖ్యానికి
భాగస్వామి కాగల వీ
లోకవాసివై సైతం.

... ...

"అసంఖ్యాక మనుజ కోటి కావుంపై
వారి హర్షమే తన హర్షంగా,
వారి శోకమే తన శోకంగా,
భావించ లభించు
సౌఖ్యం బా సౌఖ్యం.

... ...

"వికలాంగుల పరిచర్యలో
కరముల సార్థక మొనరించు వేళ;
బలహీనుల, నిరుపేదల భారం తన
భుజాలపై భరియించెడు తరి

నెల్లువలై పొంగిపొరలు
మహానందం బడి.

... ...

"విపినం బాక కే కాదు పవిత్రం.
వీక్షిం చీ విశాల విశ్వం!
చేయూతకు తపియిస్తూ
అడుగడుగున యిడుములు బడు
అసంఖ్యాక దుఃఖితు లరుగో!

... ...

"అన్నం, వసనం, పానీయం
నెను వెంటనె వారి కవసరం.
కావాలి వారి కాశాజ్యోతి.
బలిష్ఠ కర చరణంబులు
వారి కవసరం.
వారి కవసరం వాణి బలం.

... ...

"నీ కన్నులు పర్యాలోకించిన
మహాత్తర దృశ్యం
వీక్షించా లా దీనులు సైతం.
నీవు చేకుకొన్న ప్రస్థానంలో
కావాలి వారికి సైతం స్థానం.

... ...

"ధర్మజా!
ఏ తాపానల భీతికి

జీవితమే త్యజించ బూనితో,
తిలకించా తాపాగ్నిలో
దగ్ధం బగు సమస్త భువనం.

... ...

"సర్వరోగ నివారిణీ
సనాస్యం బొకటే యైతే
గుప్తంగా నుంచకు తద్యుక్తిని.
సర్వ నరులు సంతప్తులే.
ఉపదేశించుము
మోక్షమంత్ర మెల్లరకూ.

... ...

"సద ! సద ! చల్లార్పగ
మనుజ నిహిత రాగానల కీలల.
వర్షించు సుధారసం.
అభిషేకించుము దగ్ధధాత్రి.

... ...

"సాధించిన సింహాసన స్వత్వం
బలిపెట్టకు జనహీన వనానికి.
గుర్తించుము నిజ కర్తవ్యం.
సాధిం చొకింత గుండె నిబ్బరం.

... ...

"వాడి శరాలకు గురియై
భరత భూమి గాయపడని
అవయవమే శూన్యం.

అసంఖ్యాక ప్రాణంబులు
చేస్తున్నవి 'త్రాహి, త్రాహి' యని
హాహాకారం.

... ...

"మహా కల్లోలం !
అత్యంత భయానకం !
కని విని ఎరుగని
ఘోర విపత్తి నాటిది.
నలు మూలల ఎటు గాంచిన
ప్రత్యక్షం,
మృత్యు గహ్వారం గడిచి
తపించెడి
నర నారీ సముదాయం.

... ...

"త్యజించి దీనుల
విపినవాసి నై
పొందెడి శాం తేమిటి ?
జీవుల సేవను కాదని
ఎటుల సరించెద వా జడముల ?
తుడిచెయ్ కంటినీరు !
లే ! పద మరి శరవేగంతో !
—విపినానికి కాదు సుమా !—
లోకానికి !
వెలుగొందుము

అసంఖ్యాక జన జీవన
ఆశాజ్యోతివి గా !

... ...

"పిలుస్తోంది నిష్కామ కర్మ నిను.
పిలు పిస్తున్నది గీత నీకు.
సమర భీత మహీ
ఆర్తనాద మల్లదిగో !

... .

"ఈ ఆహూత, పరిత్యక్త వసుధకు
గ్రోలించాలి సుధారసం.
ఈ అనంత లతా సమూహంలో
పూయించాలి తిరిగి పూలు.

... ...

"హరించాలి
అనాథులా, అసంఖ్య జన
అశ్రు నిహిత తాపం.
అగణిత విషాదగ్రస్త
అధరంబుల
మరలా చిందించాలి
మందహాసం.

... ...

"ధర్మజా !
మృతులపైని లే దిక
బ్రతుకుకు అధికారం.

నిత్యం శోషిత జీవితులే
సహించాలి భూతల భారం.

... ...

"దుర్వ్యథను పారిగిన మనుక్షణమే
నీ పాలిట పడె నీ భారం.
ఎవరో మోయుట
కెవ్వరి దీ భారం?
ఇం కెవరు భరియింతురు
నీవు గాక?

... ...

"భరించు మీ భూభారం
కర్మనిష్ఠ యతివై.
గగనంలో విహరించేది
నను డార్జించేది దేమిటి?

... ...

"పై నంతా శూన్యం, శూన్యం!
ఆకాశం గగనం శూన్యం!
యుధిష్ఠిరా! ఏదైనా ఉందంటే
అది భువిలో మాత్రం;
కేవలం జీవితంలో.

... ...

"సమతా విధాన పథికుండవై
సర్వస్వం పొందగలడు నరుడు.

అవని విజేత రెస
స్వయముగ అంబరమే పయనించును.

... ...

మచ్చకు గురి గాకుండా
భోగించుము స్వేచ్ఛగ భువి.
కావాలి విలీనం
—మృత్తికలో నీవు కాదు;
మృత్తిక నీలో.

... ...

"ఉపదేశించు మిదే విధి
ప్రతి నరునకు భోగ పథం.
కావాలి విలీనం మనసున దేహం;
కాదు మనసు దేహంలో.

... ...

"మనుజుని దేహంపై అధికారం
మనసుకు ప్రాప్తించినపుడు,
భోగ లిప్త జీవనాధిపత్యం
త్యాగం వహించిన రోజున,

... ...

"స్వర్ణం నరునకు
సాధన మాత్రంబే నని,
సాధ్యం కారాదని
గుర్తించిన రోజున,

నరు లంతా సరిసము లని
మనుజుడు గుర్తించిన రోజున,

... ...

"కాషాయం, ముకుటం
రెండిటికీ చిక్కని మనుజుని,
సమస్త తత్వాతీతుం డగు
అంతరంగ సత్పురుషుని,

... ...

"నిర్మల విజ్ఞాన బలంతో
కన్నులార కనుగొని, నరు
డెన్న డతని పొందునో,
ముకుటం, కాషాయలలో
దృష్టెన్నడు చిక్కువడదో—

... ...

"ఆ దినమే, ఆ క్షణమే
మానవ సౌభాగ్య మహోజ్వల
సురమ్య సుప్రభాతం.
ఘోషించును ఆ దినాన
అఖండ మానవ జయ శంఖధ్వానం.

... ...

"ధర్మజా!
ధ్యేయం కాదు సమీపం!
చేయకు మరి ఆలశ్యం.

ఈ పథాన నరజాతిని
నడిపించుము ముందుకు !

... ...

నిజం !
మహా పాపి మానవుడు.
వధిస్తాడు సాటి నరుల.
ఐతే మరువకు మిది మాత్రం.
నరుని కొరకు నరుడే
చేస్తున్నా డాత్మార్పణ.

... ...

"లోభం, ద్రోహం, ప్రతీకారం,
వైరం వాదిగ గల
అసంఖ్య అవరోధా లున్నవి
మానవతకు ; నిజమే !
ఐతే నేం !
తపస్సు, బలిదానం
త్యాగాదులు సైతం
ఉన్నవి ప్రతిగా,
అపరిమితంగా.

... ...

"నీ చరిత్ర బలంతో
ప్రసాదించు ఉత్తేజం
సాటి జనానికి.
నీ తపో మహిమతో

నింపుము పుణ్యకాంతి ప్రజలో.

... ...

"తలపోయకు మెల్లప్పుడు
మనుజుడు పాప నిరతుడని.
పాపం !
పాపానంతర మతడే
నెత్తి నోరు కొట్టుకొనును
పశ్చాత్తాపంతో.

... ...

"ఈ ఆక్రందన, అశ్రుల పైనే
కొండం తాశలు నరునకు.
ఇంకా జీవించే ఉన్నది
మానవత్వ మన గల్గుట
కిది రుజువు.

... ...

"పాతక జ్వాలల్లో
హతమగును మానవు డనటం
కా దది సత్యం.
సత్త్వ చేకూర్చుక
తిరిగి పురోగమించు
నరు డనుట యథార్థం.

... ...

"జగత్తు కాధారం
పుణ్య వ్రతుని వెలుగే కాదు;

ఘోర తిమిర నిహితం బగు
కిరణం సైతం భాశయె ధరణికి.

. . . .

"—'పూవులపై అశ్రుముత్యాలు ;
అశ్రుల్లో ఆశలు'—
ఇదీ పుడమిపైని బ్రతుకుకు
మేటి సూటి నిర్వచనం.

. . . .

"ధర్మజా !
వెలిగించి పురోగమించాశాజ్యోతి.
విముక్తి కాగల దవశ్య మొక
దిన మీ భువి రణభీతినుండి.
మానవ భావాలిక
కాబోవిక లాలసాగ్రస్తం.
అవినీతకి బానిస కాదిక జీవితం.
పరాజితు డైనంతనే,
క్షీణించదు నరుని మహాత్మ్యం.
విజయుడైన మాత్రానే
ప్రజ్వరిలదు నర తేజం.
స్నేహం, బలిదానం మాత్రమె
గీటురాయిగా వెలయును
మానవతకు.
మానవానురాగం పునాదిగా
స్వర్గలోక మగు నీ భూలోకం !"

★

తప్పొప్పుల పట్టిక

గమనిక :—గ్రంథ విస్తరణ భీతిచే గ్రహించ వీలైన తప్పులను, విరామ చిహ్న దోషములను వదలి అర్థ భేదం వచ్చే ప్రమాదకరమైన తప్పులను, నడకకు మరీ భంగం కలిగించే అక్షర దోషములను మాత్రము సవరించటమైనది.

ప్రథమ సర్గ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
7	17	విషమ	విషమయ
8	15	ఆసత్యపు	ఆ సత్యపు
14	9	దెవ్వరూ ?	దెవ్వరు ?

ద్వితీయ సర్గ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
19	13	శిక్షితువలె	శిక్షితవలె
21	15	తీర్థస్థలి	తీరస్థలి
22	9	తపన్సు	తపస్సు
23	18	దుర్యోధనుని	దుర్యోధన
25	6	తండ్రులు	తండ్రుల
27	21	మహాధర్మ	మహాదర్శ
28	22	అఘాతం	అఘాత్రం
37	13	ముసుగే	ముసుగీ

తృతీయ సర్గ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
59	7	వగైరా	వగైరాల
60	11	ప్రేమంతా	ప్రేమం

చతుర్ధ సర్గ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
77	3	రాగోదీప్తుండగు	రాగోద్దీప్తుండగు
92	18	ధర్మరాజ్ !	ధర్మజా !
102	5	త్యజంచి	త్యజించి

పంచమ సర్గ

105	18	మానన	మానస
107	16	లేఖని	లేఖిని
,,	19	పల్లికగొని	పశ్చిరముం గొని
113	4	ఆనంత	అనంత
,,	7	నమతలముగ	సమతలముగ
122	15	భరిత మే	భరిత మౌ
133	8	తూచము,సరిపోల్చము	తూచుము,సరిపోల్చుము
,,	13	విషన్న	విషణ్ణ
134	18	రణిభేరీ	రణభేరీ

షష్ఠ సర్గ

144	10	డోవికలలో	డోలికలలో
151	17	ఛేదించే	భేదించే
152	8	ధాత్రీపుత్ర	పుత్రీపుత్ర
154	2	జగత్	జగత్ప్ర
,,	3	ప్రబోధ	బోధ
155	4	జగత్ నిర్మాణంలో	జగన్నిర్మాణంలో

సప్తమ సర్గ

161	12	ప్రనూనాలు	ప్రసూనాలు
162	21	విరక్తియే	విరక్తయే
174	14	లక్షకొక్కడు	లక్షలొకడు
211	16	ఎల్లప్పుడూ అతని	ఎల్లపుడూ అతనిని
219	7	ఇంకెవరు ?	ఇంకెవ్వరు ?

★